

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

1990 SONRASI YAŞANAN EKONOMİK KRİZLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET VEYSEL KUBBA

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MELTEM KESKİN KÖYLÜ

AKSARAY 2019

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

1990 SONRASI YAŞANAN EKONOMİK KRİZLERİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET VEYSEL KUBBA

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MELTEM KESKİN KÖYLÜ

AKSARAY 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren .....(….) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : MEHMET VEYSEL

Soyadı : KUBBA

Bölümü : BANKACILIK ve FİNANS

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : 1990 Sonrası Yaşanan Ekonomik Krizlerin Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkisi.

İngilizce Adı : The Impact of the Economic Crisis After 1990 on Turkish Banking Sector.

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: MEHMET VEYSEL KUBBA

İmza: ……..

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JURİ ONAY SAYFASI

Mehmet Veysel KUBBA tarafından hazırlanan "1990 Sonrası Yaşanan Ekonomik Krizlerin Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkisi" başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman: (Dr. Öğr. Üyesi Meltem KESKİN KÖYLÜ)

(Uluslararası Ticaret/ Yıldırım Beyazıt Üniv.)

Üye: (Doç. Dr. Emine FIRAT)

(İktisat, Aksaray Üniversitesi)

Üye: (Dr. Öğretim Üyesi Sedat AYYILDIZ)

(Uluslararası Ticaret/ Yıldırım Beyazıt Üniv.)

Tez Savunma Tarihi: 12/06/2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ...11/07/2019.....tarih ve 2019/28-2 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Mehmet Veysel KUBBA

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

TEŞEKKÜR

Tez çalışmasını tamamlamama yardımcı olan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Meltem KESKİN KÖYLÜ'ye, çok değerli hocalarım Doç. Dr. Emine FIRAT'a ve Dr. Öğr. Üyesi Sedat AYYILDIZ'a, mesleki hayatımda her türlü kolaylığı sağlayan, desteğini esirgemeyen Müdürlerim T. Bahadır AYDIN ve Onur GÜRYIL'a, her daim yanımda olan sevgili eşim Zeynep KUBBA ve biricik oğlumuz Ömer KUBBA'ya teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet Veysel KUBBA

AKSARAY, 2019

T.C. AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1990 SONRASI YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Mehmet Veysel KUBBA, Aksaray 2019

ÖZET

Ekonomik krizler ekonomik oldukları kadar siyasi, toplumsal, sosyolojik, psikolojik etkileri de barındırmaktadır. Süregelen ekonomik sistemdeki hataları anlamak ve toplumsal yaşamda ekonomin rolünü iyice fark etmek, ne şekilde yanlış ekonomik tercihler yapıldığını görebilmek açısından da ekonomik krizler insanlara önemli bulgular sunarlar. Tüm bu etkilerin iyi anlaşılabilmesi ve daha doğru ekonomik tercihler yapılabilmesi açısından ekonomik krizlerin tahliline ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada, 1990 yılından sonra ülkemizde yaşanan ekonomik krizlerin bankacılık sektörüne etkilerini ortaya koymak ve krizler sonrası alınan önlemlerin günümüzde ne derece etkili olduğunu saptamak amaçlanmıştır. Bu tez çalışmasında araştırmanın amacına hizmet etmek için ikincil veriler ve literatür taramasından yararlanılacaktır.

1994, 2000, 2001 ve 2008 Krizleri sonrasında ortaya çıkan finansal problemler ekonominin lokomotifi olan bankacılık sektörünün ne derece güvende olduğunu gündeme getirmiş ve içinde yaşadığımız sistemin sorgulanmasına neden olmuştur. Özellikle 1980'lerle birlikte ticari serbestleşme politikası ve 1990'lı yıllarda finansal serbestleşmenin etkisiyle ekonomik krizlerin arttığı görülmüştür. Doğru kaynak kullanımını gerçekleştiremeyen Kamu'nun krizlere davetiye çıkarması ekonominin lokomotifi olan bankaları da zor duruma sokmuştur. Alınan reform tedbirlerinin geçici çözümler üretmekten öteye gitmemesi yeni reform paketlerinin gereklerini ortaya koymuştur. Özellikle reel sektöre finansman sağlamak amacıyla kamusal değil, milli bilinçle hareket eden yerli sermayeli bankaların ortaya çıkması gerekmektedir.

Bilim Kodu : 10261177

Anahtar Kelimeler : Kriz, Ekonomik Kriz, Bankacılık Sektörü

Sayfa Adedi : 104

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Meltem KESKİN KÖYLÜ

T.C. AKSARAY UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

THE IMPACT OF THE ECONOMIC CRISIS AFER 1990 ON TURKISH BANKING SECTOR

(Master's Thesis)

Mehmet Veysel KUBBA, Aksaray 2019

ABSTRACT

The economic crises include political, social, sociological and psychological impacts as well as economic. In order to understand the mistakes in the ongoing economic system and to recognize the role of the economy in social life, and to see how wrong economic choices are made, economic crises offer important findings to people. There is a need for an analysis of the economic crises in order to understand all these effects and make more accurate economic choices.

The aim of this study is to determine the effects of the economic crises in Turkey after 1990 on the banking sector and to determine the effects of the measures taken after the crises. In this thesis, secondary data and literature review will be used to serve the purpose of the research.

The financial problems that emerged after the 1994, 2000, 2001 and 2008 Crises brought the question of how secure the banking sector, which is the driving force of the economy, led to questioning the system we live in Especially in the 1980s, the economic liberalization policy and the economic liberalization have been seen to increase in the 1990s. Not being able to use the right resources, the public invited the crisis to the banks, which were the locomotive of the economy. The fact that the reform measures taken did not go beyond producing temporary solutions revealed the requirements of the new reform packages. In order to provide financing to the real sector, banks with domestic capital acting with national consciousness should not emerge.

Science Code : 10261177

Key words : Crisis, Economic Crisis, Banking Sector

Page Number : 104

Supervisor : Dr. Lecturer Meltem KESKİN KÖYLÜ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORM ..... **I**

ETİK İLKERE UYGUNLUK BEYANI ..... **II**

JURİ ONAY SAYFASI ..... **III**

TEŞEKKÜR ..... **IV**

ÖZET ..... **V**

ABASTRACT ..... **VI**

İÇİNDEKİLER ..... **VII**

TABLOLAR ..... **X**

ŞEKİLLER ..... **XII**

GRAFİKLER ..... **XIII**

SİMGELER VE KISALTMALAR ..... **XIV**

GİRİŞ **1**

BÖLÜM I **4**

KRİZ VE EKONOMİK KRİZ KAVRAMLARI **4**

1.1.Kriz Kavramı ve Tanımı **4**

1.2. Ekonomik Kriz Kavramı ve Tanımı **5**

1.3. Krizin Özellikleri **7**

1.4. Ekonomik Krizin Nedenleri **8**

1.4.1. Siyasal Sorunlar **9**

1.4.2. Yapısal Sorunlar **9**

1.5. Ekonomik Kriz Türleri **9**

1.5.1. Reel Sektör Krizleri **10**

1.5.2. Finansal Krizler 11
1.5.2.1. Para(Döviz) Krizi 14
1.5.2.2. Dış Borç Krizleri 15
1.5.2.3. Sistemik Finansal Krizler 16
1.5.2.4. Bankacılık Krizi 17
BÖLÜM II 20
TÜRKİYE'DE 1990 SONRASI YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER 20
2.1. Nisan 1994 Krizi 20
2.1.1. 5 Nisan 1994 İstikrar Programının İncelenmesi 23
2.1.1.1. Merkez Bankası ve Bankacılık Sektörüyle İlgili Alınan Önlemler 26
2.1.2. 5 Nisan 1994 Kararlarının Sonuçları 26
2.1.3. 1994-1999 Yılına Kadar Geçen Sürede Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları 27
2.2. 22 Kasım 2000 ve 19 Şubat 2001 Krizleri 27
2.2.1. Enflasyonu Düşürme Programının İncelenmesi 31
2.2.2. 2000 Yılı Enflasyonla Mücadele Programı ve Gelişmeler 32
2.2.3. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının Değerlendirilmesi 34
2.2.4. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programının İncelenmesi 35
2.2.5. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizinin Sonuçları 36
2.2.6. 2000'li Yıllarda Bankacılık Sisteminin Sorunları ve Çözüm Arayışları 37
2.3. 2008 Küresel Finans Krizi 40
BÖLÜM III 45
BANKACILIĞIN GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK SİSTEMİ 45
3.1. Bankanın Tanımı 45
3.2. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi 46
3.3. Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi 46
3.4. Bankalarının Sınıflandırılması 47
3.4.1. Merkez Bankacılığı 47
3.4.2. Katılım Bankacılığı 48

3.4.3. Mevduat Bankaları 49
3.4.4. Kalkınma Bankaları 50
3.4.5. Yatırım Bankaları 50
3.5. Uluslararası Bankacılık 51
3.6. İller Bankacılığı 51
3.7. Mikro Finans Bankacılığı 52
3.8. Sermayelerine ve Sermaye Kökenlerine Göre Bankalar 52
3.9. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalar 53
3.10. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankaların Kriz Öncesi ve Kriz Sonrası Pazar Payları 53
3.11. Türkiye'de Kamu Bankacılığı ve Rekabet 62
3.11.1. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Kamu Bankaları 64
3.12. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın Tarihsel Gelişimi 66
3.13. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu 67
3.14. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu 68
BÖLÜM IV 69
TÜRKİYE'DE 1990 SONRASI YAŞANAN KRİZLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ 69
4.1. Nisan 1994 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri 69
4.2. 2000 ve 2001 Krizinin Bankacılık Sektörüne Etkileri 70
4.3. 2008 Küresel Finans Krizinin Bankacılık Sektörüne Etkileri 75
4.4. Günümüz Bankacılık Sektörüne Genel Bir Bakış 77
SONUÇ VE ÖNERİLER 86
KAYNAKÇA 93
ÖZGEÇMİŞ 104

TABLOLAR

Tablo 1. Seçilen dönemlerde Döviz Tevdiat Hesabı payı 21
Tablo 2. 1990'lı Yıllarda Türkiye Bankacılık Sektörünün Dış Kredilerinin Gelişimi 25
Tablo 3. Bankacılık Sektörü Açık Pozisyonu (1994-2003).....29
Tablo 4. TMSF Bankalarının Şube ve Personel Sayıları 38
Tablo 5. 2005-2009 Dönemi Seçilmiş Ülkelerin Büyüme Oranları 42
Tablo 6. 2005-2009 Döneminde Türkiye'de Bankalar ve TCMB'nin Aktif Büyüklüğü 42
Tablo 7. Küresel Krizin Türk Bankacılık Sektöründeki Seçilmiş Rasyolar üzerindeki Etkisi 43
Tablo 8. Gruplara Göre Kriz Öncesi ve Sonrası Yıllarda Banka Sayıları 53
Tablo 9. Kriz Döneminde Faaliyeti Sona Eren Belli Başlı Bankalar 55
Tablo 10. Gruplara Göre Kriz Öncesi ve Sonrası Yıllarda Şube Sayıları 56
Tablo 11. Seçilmiş Bankaların Kriz Öncesi ve Sonrası Dönemlerde Şube Sayıları.....56
Tablo 12. Gruplara Göre Kriz Öncesi ve Sonrası Yıllarda Banka Çalışan Sayısı.....57
Tablo 13. Seçilmiş Bankaların Kriz Öncesi ve Sonrası Dönemlerde Çalışan Sayıları.....57
Tablo 14. Seçilmiş Bankaların Aktiflere Göre Sektör Payları.....58
Tablo 15. Banka Gruplarına Göre Kriz Öncesi ve Sonrası Yıllarda Toplam Mevduat Oranları(%) ve Sektör Toplam Mevduat Tutarı.....59
Tablo 16. Seçilmiş Bankaların Kriz Öncesi ve Sonrası Yıllarda Mevduat Bakiyeleri.....60
Tablo 17. Banka Gruplarına Göre Kriz Öncesi ve Sonrası Yıllarda Toplam Karlılığın Sektör İçinde Yüzdesel Dağılım Oranları 61
Tablo 18. Seçilmiş Bankaların Kriz Öncesi ve Kriz Sonrası Yıllarda Karlılıkları.....62
Tablo 19. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Banka Sayıları 65
Tablo 20. Banka Sayıları.....72
Tablo 21. Bankacılık Sektörü İstihdam Durumu 72
Tablo 22. Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı 73
Tablo 23. Banka Gruplarının Sektör İçindeki Payları 73

Tablo 24. Türk Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma Oranları.....74
Tablo 25. Sermaye Hareketleri, 2007-2008 Ekim 75
Tablo 26. Banka Sayılarının Gelişimi (1980–2010).....76
Tablo 27. 2012-2017 Yılları Arasında Seçilmiş Bankaların Sermaye Yeterliliği Oranı 77
Tablo 28. 2012-2017 Yılları Arasında Seçilmiş Bankaların Toplam Aktifleri 78
Tablo 29. 2012-2017 Yılları Arasında Seçilmiş Bankaların Kredileri ve Alacakları.....79
Tablo 30. 2012-2017 Yılları Arasında Gruplara Göre Bankaların Net Faiz Geliri/ Toplam Aktifler (Net Faiz Marjı %) 79
Tablo 31. 2012-2017 Yılları Arasında Seçilmiş Bankaların Takipteki Kredi Bakiyeleri....80
Tablo 32. 2012-2017 Yılları Arasında Seçilmiş Bankaların Çalışan Sayıları 81
Tablo 33. 2012-2017 Yılları Arasında Seçilmiş Bankaların Şube Sayıları 81

ŞEKİLLER

Şekil 1. Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırılması 10
Şekil 2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Oluşumu 14
Şekil 3. Bankacılık ve Para Krizleri Arasındaki İlişki 19

GRAFİKLER

Grafik 1. Dünyada Sistemik Bankacılık Krizleri Sayısı (1980-1998) 18
Grafik 2. Kredi/ Mevduat Oranı 83
Grafik 3. 2012-2018 TP ve YP Cinsinden Mevduat Miktarı 84
Grafik 4. 2012-2018 Kredilerin Takibe Düşme Oranı 85
Grafik 5. Seçilmiş Sektörlerin Toplam Krediler İçindeki Payı ve Takibe Dönüşüm Oranı (Aralık 2018) 85

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIG	American International Group (Amerikan Uluslararası Grubu)
AO	Anonim Ortaklık
AŞ	Anonim Şirket
BIS	Uluslararası Düzenlemeler Bankası
BTR	Banco Turco Romana
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
FED	Federal Rezerv Sistemi (ABD Merkez Bankası)
GEGP	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KGF	Kredi Garanti Fonu
KDV	Katma Değer Vergisi
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MB	Merkez Bankası
MÖ	Milattan Önce
MUY	Muhasebe Uygulama Yönetmeliği
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SWIFT	Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TL	Türk Lirası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TP	Türk Parası
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
ÜFE	Üretici Fiyatları Endeksi
YEP	Yeni Ekonomik Programı
YP	Yabancı Para

GİRİŞ

Ortaya çıkan krizin iyi bir şekilde yönetilmesi, krize karşı hazırlıklı olmaya, yaşanan durumun kriz olduğunu kabullenmeye sonra da güçlü bir müdahale planına bağlıdır. Hükümetlerin krizi kabullenmeyip farklı savunma mekanizmaları oluşturmaları, krizin yönetilmesini güçleştirirken alınması gereken müdahaleleri de geciktirir. Bu durum krizin süresini de uzatan ayrı bir etkendir. Kriz, oluşumu dolayısıyla önceden bilinmeyen bir süreçtir. Hükümetler, oldukları durumu göz ardı edip yaşamış oldukları ekonomik ve sosyal durumları doğru değerlendirmemeleri neticesinde yaşanacak herhangi bir kriz durumunda büyük sıkıntılar yaşarlar. Yaşanan krizleri bir bütün olarak ele almak yaşanan sürecin daha objektif değerlendirilmesini sağlar. Geçici çözüm önerileri yerine krizin kökeninde yatan gerçekleri irdelemek gelecek dönemlere iyi bir miras bırakmakla eşdeğerdir.

Dünya ekonomisinin gelişimi incelendiğinde yaşanan bunalımların iktisadi faaliyetlerin biçimine göre şekillendiği gözlemlenmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren Doğu Bloğu ülkelerinde serbest piyasa ekonomisinin tercih edilmesiyle birlikte başlayan dönüşüm globalleşmenin tüm dünya üzerinde etkili olabileceği kanısını meydana getirmiştir. Globalleşme; Gelişen teknolojiyle birlikte uluslararası iletişim, ucuz ve güvenilir ulaşım, kargo sistemlerinin yaygınlaşması, uluslararası sermaye akışının ve ticaretin kolaylaştırılması, çok uluslu şirketlerin faaliyetlerini düşük maliyetli yerlere kaydırmaları ile kendiliğinden ortaya çıkmıştır (Çapraz, 2001:84).

Krizlerin temelinde baktığımızda kur rejiminin, ekonomik ve siyasal belirsizliklerin, kamunun aşırı ve ihtiyatsız harcamaları neticesinde bütçe açıklarının, yaşanan yüksek enflasyon ve faizlerdeki artışın, ekonomik sistemdeki oyuncuların yeterli düzeyde denetlenmemelerinin etkili olduğu görülmektedir.

Ayrıca günümüzde yabancı sermaye ülke ekonomisine kolayca girip kolayca çıkabilmeye başlamıştır. Bu sermaye hareketliliği finansal kurumların yapısını bozmakla kalmayıp aynı zamanda ülkeyi ekonomik yönden krize de sokabilmektedir (Er, 2009:82).

1980 öncesinde krizleri oluşturan nedenler arasında bankacılık ve sermaye akımları sınırlıyken 1980 sonrasında globalleşen dünya ile birlikte bankacılık ve sermaye akımları kriz oluşumunda önemli etkenler haline gelmiştir. Bu süreç daha çok dışsal faktörlerin etkisinde gelişmeye başlamıştır (Ünlü Keskin, 2004:123).

Türkiye, ekonomik olarak kurulduğu günden itibaren kalkınma hamlesinde ciddi sorunlar yaşamıştır. Bunun temelinde finansman problemi ve dünyada kabul gören teknolojik ürün üretim kapasitesine ulaşılamaması yatmaktadır. 1980'lerde yaşanan ticari serbestleşme ve 1990'larda yaşanan finansal serbestleşme ülke ekonomisi için dönüm noktaları olmuştur. Bu dönüşüm ekonomi için yeni fırsatlar yaratsa da aynı zamanda gerekli dönüşüm hamleleri yapılmadığı için kriz gibi önemli bir tehdidi barındırmıştır. Ülkemizde bu süreçte kur ve yüksek faiz sorunu, yüksek enflasyon, cari işlemler açığı ve dış işlemler açığı gibi sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Nitekim 1994'te yaşanan krizde kamu finansman açığı ve cari işlemler açığının etkili olduğu görülmüştür (Oktar ve Dalyancı, 2010:12). Ayrıca ekonomik krizlere yol açan gelişmelerin başında kamusal borçların yüksekliği gelmektedir. Ülkemizde de görülen yüksek kamusal borçları azaltmak için özelleştirmeler dahil ekonomide yapılan tüm tasarruf tedbirleri borç ödemelerine harcanmış fakat iç ve dış borçlar yüksek faizler nedeniyle artmaya devam etmiştir (Karabıçak, 2006:244).

2000'li yıllara gelindiğinde finansal saldırılara karşı koyamayacak, en ufak dış şoklardan etkilenen, savunma şansı çok zor olan kırılgan ve güçsüz bir finansal yapı oluşmuş ve ülkenin o güne kadar ki en büyük krizi olan 2001 krizi yaşanmıştır. Yaşanan krizde 1997-1998 Asya ve 1998 Rusya'da yaşanan krizlerinde etkisi olmuştur (Karaçor ve Alptekin, 2006:238).

2001 krizinden büyük dersler alarak çıkan Türkiye ekonomisi özellikle bankacılık sektöründe köklü değişikliklere gitmiş, yapısal kırılganlıkların azaltılması için önemli hamleler yapmıştır. Bu hamlelerin neticesinde de ülkemizdeki etkileri 2008'de görülmeye başlayan Amerika merkezli mortgage krizi daha az hasarla atlatılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de yaşanan krizler sonrasında alınan tedbirlerin ve güçlendirme programlarının bankacılık sektörü için yeterli düzeyde olup olmadığının tespit edilmesidir.

Yapılan tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kriz kavramı üzerinde teorik bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümde, kriz ve ekonomik krizin tanımı, sınıflandırılması, krizleri ortaya çıkaran faktörler açıklanmıştır.

İkinci bölümde, 1990 sonrası yaşanan krizler ele alınmıştır. Yaşanan krizler sonrasında alınan önlem ve iyileştirme programları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Türkiye'de bankacılık, bankaların sınıflandırılması, sermaye kökenlerine göre bankalar ve bankacılık sisteminin aktörleri olan TMSF, Merkez Bankası, BDDK teorik olarak incelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise, 1990 sonrası yaşanan, Nisan 1994 krizi, Kasım 2000, Şubat 2001 ve 2008 Küresel finans krizlerinin bankacılık sektörü üzerine etkileri üzerinde durulmuş, günümüz bankacılık rakamları tablolar üzerinde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise yaşanan krizlerin genel bir değerlendirmesi yapılarak bu konuda önerilere yer verilmiştir.

BÖLÜM I

KRİZ VE EKONOMİK KRİZ KAVRAMLARI

Bu bölümde kriz kavramı üzerinde teorik bir değerlendirme yapılmıştır. Kriz ve ekonomik krizin tanımı, sınıflandırılması, krizleri ortaya çıkaran faktörler ve kriz dinamikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. Kriz Kavramı ve Tanımı

Kriz kelimesi hayatın her alanında karşımıza çıkabilir. İçerdiği konu itibariyle farklı şekillerde açıklanan kriz ekonomik anlamda; istikrarsızlık, fiyatlar genel seviyesindeki ani oynaklıklar, büyüme rakamlarındaki eksi yönlü değişimler olarak nitelendirilebilir.

İnsan ve toplum yaşamında görülen sosyal, psikolojik, ekonomik, mali, siyasi, tıbbi ve doğal krizlerin yanında, çalışma ve yönetim yaşamında da örgütsel krizler görülebilir. Aniden ortaya çıkan, önceden öngörülemeyen, beklenmedik ve olağandışı bir durumu ifade eden kriz, örgütsel yaşamda, özel olarak yönetilmesi gereken önemli bir durum ve sorundur. Aynı zamanda, yöneticilerin ve iş görenlerin yaşamında önemli bir stres kaynağıdır (Peker ve Aytürk, (2000)'den aktaran Sezgin, 2003:182).

Bir başka ifadeyle kriz, daha iyiye ya da daha kötüye giden bir dönüm noktası; kesin kararların verilmesi gereken kritik zaman olarak belirtilmektedir. Ekonomide normal olmayan bir durumu ifade eden kriz, piyasa mekanizması içerisinde piyasaların işlememesi, kilitlenmesi veya aşırı duyarlı hale gelerek büyük boyutlu dalgalanmalara neden olmaktadır. Bu yüzden kriz piyasa mekanizmasının hakim olduğu kapitalist gelişmenin belli bir anına verilen isimdir. Dolayısıyla, kriz harekete dair bir kavramdır (Eroğlu ve Albeni, (2002)'den aktaran Darıcan, 2013:40).

Hoşa gitmeyen, beklenilmeyen durumu, düzensizliği, zor dururumda olmayı, ani kötüye gidişi, gerilimi, tehlikeyi ve reform gerektiren istikrarsız durum şeklinde nitelendirilen kriz, bir sosyal sistemin varlığının, esas yapılarının, temel değerlerinin ve normlarının ciddi şekilde tehdit edilmesi, beklenmedik gelişmeler sonucu olumsuz yönde etkilenmesidir. Diğer bir ifadeyle memnun olunmayan bir gelişmeyi, ters ya da olumsuz bir gidişatı, şiddetli bir tehdidi, belirsizliği, normal iletişim kanallarının işlemediği bir durumu ifade eder. Farklı alanlarda ortaya çıkabilen krizler, Uluslararası, ulus-üstü, ulusal, bölgesel, yerel, örgütsel boyut şeklinde çok boyutludur. Doğal ya da insan yapımı olabilir ve çeşitli kesimleri etkileyebilir (Rosenthal ve Kouzmin(1997)'den aktaran Al, 2008:53).

Ancak normal süreçte yaşanan her sorun kriz olarak adlandırılamaz. Kriz beklenmedik bir anda ortaya çıkarak ciddi bir sorun meydana getirir. Krizin ne zaman ortaya çıkacağı belirsizdir. Kriz ekonomiler ve kişiler için tehditler ve fırsatları içinde barındırdığından her zaman olumsuz bir kavram olarak adlandırmak doğru olmaz. Kriz kişiler ve organizasyonların almış olduğu önlemler ve bu önlemleri uygulamayıp uygulamamalarına göre kısa ya da uzun sürebilir (Aktan ve Şen, 2001:1225-1226).

Kriz aşağıda sıralanan beş öğeyi barındırmalıdır. Bunlar (Yıldızoğlu (1996)'dan aktaran Çapraz, 2001:6);

1- Hızlı ve köklü değişikliklerin olduğu bir dönem olmalıdır.
2- Yaşanan bu değişikliklerin arkasında, istikrar döneminde işleyen sistemin yaşaması için mutlaka gerekli kurumların ve mekanizmaların artık işlemez durumda olması gerekmektedir.
3- Krizi yaşayan toplumlar arkalarına baktıklarında hiçbir şeyin artık eskisi gibi olmayacağını düşünmeleri gerekmektedir.
4- Genel olarak zamanın hızlandığını düşünmeleri gerekmektedir.
5- Krizi yaşayan toplumlarca ileriyi görmenin zorlaştığı görüşü yaygınlaşmalıdır.

1.2. Ekonomik Kriz Kavramı ve Tanımı

Bir süreçte ani dönüşüm noktası olarak görülen kriz, ekonomi ve politika alanında istikrarsız ve tehlikeli bir oluşumu kapsayan zor bir dönemdir (Colins ve Jons (1986)' dan aktaran Erol, 2010:166). Ekonomik yapıyı oluşturan çeşitli ekonomik mekanizmaların işlerliğini kaybetmesiyle ortaya çıkan ekonomik kriz, makro açıdan ülke ekonomisini; mikro açıdan ise, firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlara yol açar. Finansal ve reel kriz

ekonomik krize neden olan iki krizdir. Ekonomik krizin görünür etkisi finans piyasalarında, gerçek etkisi ise reel kesimde ortaya çıkar (Uzay, 2001:441).

Ekonomik kriz, işletmelerin yatırımlarında ve tüketici taleplerinde büyük ölçüde azalma yaşandığında, yüksek oranlı işsizlik ve dolayısıyla yaşam standartlarının düşmesi biçiminde ortaya çıkabilir. Bazen krizler reel kesimden başlayıp, finans kesimini etkileyeceği gibi tam tersi de olabilir. Yani doğrudan doğruya finansal sektörden de doğabilir. Çok ağır bir ekonomik kriz söz konusu olduğunda, sonuçta bir resesyon ve borçları ödeyememe durumu da yaşanabilir (Eğilmez, 2009:48).

Ekonomik kriz, para, sermaye, işgücü, mal ve hizmet piyasalarında karar alan birimleri aşırı ihtiyatlı davranmaya iten ve ekonomik göstergelerde sürekli kötüleşme yaratan güven sarsılması olarak tanımlamıştır. Piyasada oluşan güvensizlik işlem maliyetlerini artırır, iktisadi anlaşma alanlarını daraltır ve mevcut olan iktisadi sorunların içinden çıkılmaz bir hal almasına neden olur (Türkkan (2006)' dan aktaran Duman, 2011:4).

IMF gelişmiş ülkeler için ekonomik krizi, işsizliğin artması, yatırımların azalması ve tüketici talebinin düşmesi sonucunda refah seviyesinin gerilemesi olarak tanımlamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise iç kaynaklı olarak faiz oranlarının hızla arttığı, bütçe açıklarının önemli boyutlara ulaştığı durum krizleri ortaya çıkarırken dış kaynaklı olarak da ülke parasının hızla değer kaybetmesi ve sonucunda ithal malların fiyatları artarken ihraç mallarının fiyatlarının azalması durumunda ortaya çıktığını ifade etmiştir (Lipsky, 2008).

Makro düzeyde devleti, mikro düzeyde firmaları etkileyerek ciddi sonuçlar ortaya çıkaran önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen gelişmeler olarak tanımlanabilen ekonomik krizin süresi kriz yaşayan toplum ya da toplulukların kriz karşısında aldıkları tedbirlere ve bu tedbirlerin uygulanmasına bağlıdır. Öngörülemeyen bir anda ortaya çıkan krizler, tehlike ile birlikte fırsat yaratabilmekte ve yayılma etkisi gösterebilmektedir (Aktan ve Şen, 2001:1225).

Sürelerine göre ekonomik krizleri, kısa veya uzun süreli şeklinde ayırabiliriz. Krizlerin etkisinin kısa ya da uzun olması, krize karşı alınacak tedbirlerin zamanında alınıp alınmamasına ve bu tedbirlerin uygulanmasına bağlıdır. Herhangi bir sektörde ortaya çıkan bir kriz, diğer sektörleri de etkileyebilmektedir. Ekonomik krizler ekonomide çeşitli şekillerde kendini gösterir. Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlar genel seviyesinde ani değişmeler, faizlerde yükselişler, iflaslar, işsizlik oranında ani artış, ücretlerde gerileme,

borsada çöküş, finansal piyasalarda dalgalanmalar ve piyasada spekülatif hareketlerle kendini göstermesi ekonomik krizin göstergeleri olarak algılanabilir (Coşkun ve Balatan, (2009)'dan aktaran Duman, 2011:5).

Genel olarak kriz ve kriz süreci ülkeden ülkeye farklılıklar gösterse de ortak bazı özellikler şu şekildedir (Yıldızoğlu,(1996)'dan aktaran Durmuş 2011:4);

- ✓ Kriz hızlı ve köklü değişikliklerin olduğu bir dönem olmalıdır.
- ✓ Krizden önceki istikrar döneminde işleyen sistemlerin, kurumların ve mekanizmaların eskisi gibi işlemediği sorunların yaşandığı bir dönem olmalıdır.
- ✓ Kriz döneminde yaşayan insanların eskiye özlem duyması söz konusudur. Bu dönemde insanlar "hiçbir şey artık eskisi gibi değil" anlayışına sahiptirler.
- ✓ Toplumda zamanın çok değiştiği düşüncesi meydana çıkmaktadır. Bu dönemde insanların büyük çoğunluğu ileriyi görememektedirler Ekonomilerde görülen GSYİH seviyesindeki düşüşler, enflasyon-işsizlik oranlarının yüksekliği, arz-talep kaymaları, yatırım-tasarruf dengesizliği, ithalat-ihracat arasındaki ilişkinin negatif etkisi, ödemeler denge-sindeki aksaklıklar, kamu bütçe dengesizlikleri, ekonomik krizleri yaratan sebepler olarak görülebilir (Tezer, 2016:146).

1.3. Krizin Özellikleri

Her hangi bir durumu kriz olarak adlandırabilmek için bilinmesi gereken temel etkenler şunlardır (Aktan ve Şen, 2001:1225-1226);

- ✓ Kriz, önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen bazı gelişmelerin; makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise firmaları ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Aniden ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri kriz olarak adlandırmak doğrudur. Yoksa, normal süreç içerisinde ortaya çıkan her sorun kriz demek değildir. Kriz, bu açıdan beklenmedik biçimde ortaya çıkan '*ciddi bir sorun*' olarak düşünülmelidir. Rutin gelişmeler ve sorunlar kriz değildir.
- ✓ Krizin en önemli özelliği önceden tahmin edilemeyen ya da bilinemeyen bir anda ortaya çıkmasıdır.
- ✓ Krizin bir diğer önemli özelliği, kişiler ve organizasyonlar için hem bir tehlike ve tehdit oluşturması, hem de yeni fırsatlar yaratmasıdır. Bu anlamda kriz, genellikle düşünüldüğü gibi tamamen '*negatif* ' özellikte bir kavram değildir.

- ✓ Krizler, kısa ya da uzun süreli olabilirler. Krizlerin organizasyonlar üzerindeki etkisinin kısa ya da uzun sürmesi, organizasyonun krize karşı koyabilecek tedbirleri zamanında alıp almamasına ve bunları uygulamasına bağlıdır.
- ✓ Nihayet, krizlerin bir diğer özelliği bir bulaşıcı hastalık gibi sirayet etkisi göstermesidir. Herhangi bir organizasyonda ortaya çıkan bir kriz diğer sektörleri de etkisi altına alabilmekte ya da bir organizasyonda yaşanan kriz, bu organizasyonla ilişki içerisinde olan diğer organizasyonlarada sirayet edebilmektedir.

1.4. Ekonomik Krizin Nedenleri

Ekonomik kriz; kamunun kaynaklarına göre aşırı borçlanması, yanlış uygulanan ekonomi programları, arz veya talep yetersizliği, gelir dağılımındaki adaletsizlik, cari açığın giderek artması, spekülatif sermaye hareketleri gibi nedenlerle ortaya çıkabilir (Cengiz, 2008:11-12). Ekonomik krizin nedenleri her zaman ekonomik olmayabilir. Bunun yanında teknolojik, jeopolitik, sosyokültürel dalgalanmalar da krizin nedeni olabilir. Krize çözüm üretebilmek için öncelikle sorunun kaynağına inilmeli ve gerçek nedenler tespit edilmeye çalışılmalıdır. Aksi halde üretilen çözüm önerileri yetersiz kalmakla beraber yaşanan krizin süresini de uzatacaktır.

Temel ekonomik sorunları basit bir dille ele alacak olursak; ürettiğinden fazlasını tüketmek, ithalatın ihracattan fazla olması, ülke ekonomisine gelir getirecek yatırımların yapılmaması, küresel ekonominin talep ettiği mal ve hizmetleri üretememek, dış borç ve yabancı sermayeye bağımlı bir tüketim ekonomisi, askeri darbeler, siyasal alanda yaşanan hükümet krizleri ve siyasi istikrarsızlık ortamı, hiperenflasyon, piyasalardaki hızla gelişen durgunluk, arz-talep dengesizliği, enflasyonun yükselmesiyle alım gücünün düşmesi, cari açığın milli gelirlerden fazla olması, döviz kurunun yükselmesi ve ülke milli parasının değer kaybetmesi, ülkede birçok şirketin iflas etmesi, gerekli devlet müdahalelerinin hiç yapılmaması veya yanlış yapılması, yeterli üretimin sağlanamaması, ülkede işsizliğin artması, gerekli istihdamın sağlanamaması, yakın coğrafyalarda yaşanan belirsizlikler ve sayılabilecek daha birçok neden ekonomik krizleri ortaya çıkar. Bu nedenlerin dışında sel, deprem gibi doğal afetlerin oluşturduğu yıkımlar sonrasında da ekonomik krizler yaşanabilmektedir.

1.4.1. Siyasal Sorunlar

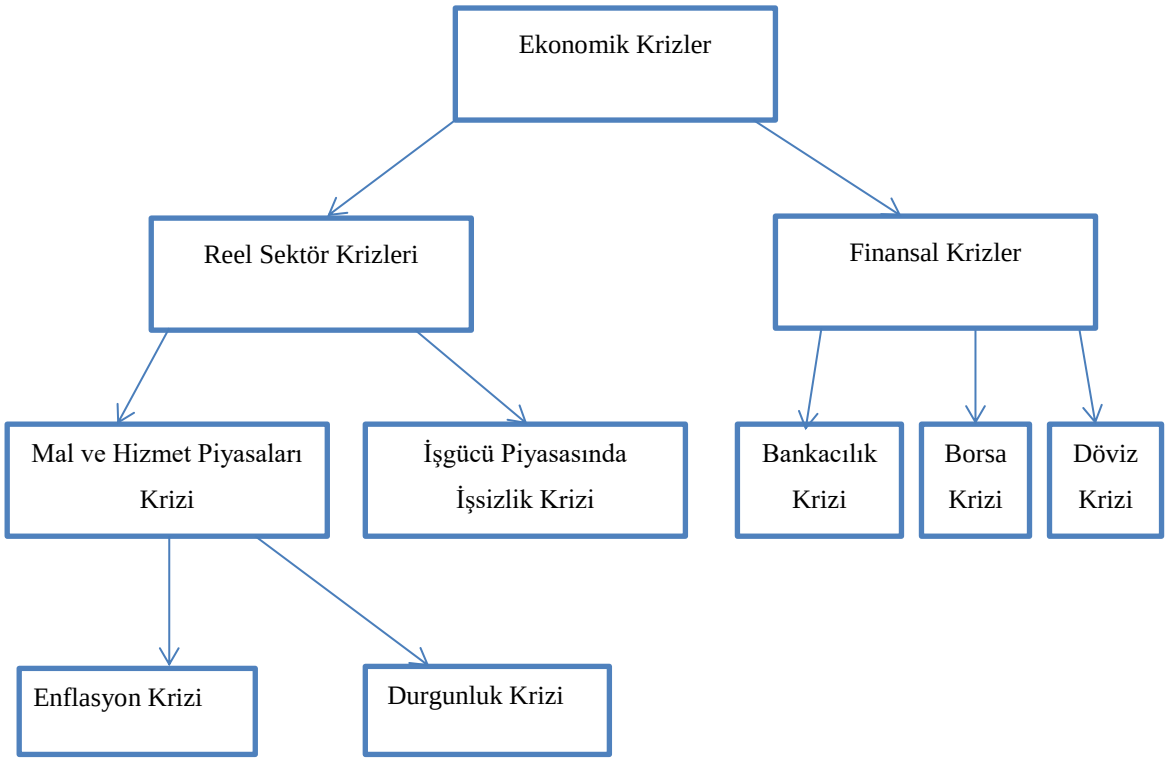
Ekonomik krizlerin ortaya çıkmasında siyasi sorunlarında etkisi vardır. Eğer bir ekonomide doğru ekonomi politikasının uygulanmasında sıkıntılara neden olan siyasal istikrar sorunu varsa o ekonomide kriz yaşanabilir. Piyasa ekonomisinin her düzeyine insanlar sıkıntı durumunda devletin buna müdahale edeceğini ve durumu düzelteceğini düşünür. Eğer siyasal istikrarsızlık söz konusuysa, halk ve yatırımcılar tarafından devletin yaşanan sorunlara müdahale etmeyeceği, etse bile başarılı olamayacağı düşüncesi hakim olursa, bu durum ekonomik krizi doğurur. Çünkü bu durumu fark eden yatırımcılar yatırımlarını erteleyebilir, kaynak sunanlar kredi vermeyi kesebilir (Eğilmez, 2009:97).

1.4.2. Yapısal Sorunlar

Yalnızca tek bir üretim kesimine dayalı ekonomilerde ortaya çıkacak sorunlar kriz yaratabilir. Örneğin sadece tarım ekonomisine sahip ülkelerde yaşanan kuraklık ya da sel gibi zararlarda ekonomik kriz yaşanabilir. Ya da yaş ortalaması gittikçe yükselen ekonomilerde yeterli işgücü için göçüne izin verilmezse ekonomi durma noktasına gelir ve krizler yaşanabilir. Bu ve buna benzer yapısal bozulmalar ekonominin gidişatını olumsuz yönde etkiler (Eğilmez, 2009:97-98).

1.5. Ekonomik Kriz Türleri

Krizleri etkiledikleri sektörler bazında değerlendirecek olursak finansal sektör ve reel sektör krizleri olmak üzere iki kategoriye ayırabiliriz. Finansal krizler piyasanın etkin olarak işleyişine engel teşkil eden, reel kesim üzerinde zarar verecek derece etkiler bırakabilen krizlerken reel sektör krizleri daha çok istihdam ve üretimin her hangi birinde ya da her ikisinde önemli daralmalar meydana getiren krizlerdir (Delice, 2003:58). Temel makroekonomik krizlerin sınıflandırılması Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırılması, **Kaynak**: Kibritçioğlu, 2001:41

Kırcı reel sektörü toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin üretimini gerçekleştiren sistem, finans sektörünü de bu sisteme finansal kaynak sağlamaya yardımcı olan sektör olarak tanımlamış, bu tanımlardan hareketle sistemlerde çıkan krizleri ilgili sektörün krizi şeklinde ifade etmiştir (Kırcı, 2017:1).

1.5.1. Reel Sektör Krizleri

Reel sektör krizleri; Mal-hizmet ve iş gücü piyasalarındaki üretim miktarlarında veya istihdam seviyesinde görülen beklenmedik düşüşler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Mal ve hizmet piyasalarında görülen daralmalar veya sürekli artan fiyat düzeyi seviyesi nedeniyle yaşanan yüksek enflasyon dalgalanmalarının birçok sebebi olmakla birlikte ilk görülen sebepler, para arzı genişlemeleri veya daralmaları, kötümser bekleyişler nedeniyle üretim veya tüketim düşüşleri, politik istikrarsızlıklar olarak ifade edilmektedir. Günümüzde mal ve hizmet piyasalarında görülen kriz beklentileri çok yaygın değildir. Özellikle küreselleşen dünyada uluslararası sermaye hareketlerinin serbestliği sonucu artması ve hızlanması, türev piyasalarında görülen yeni ürünler, ekonomilerin yönünü finansal piyasalara çevirmiştir (Tezer, 2016:147).

Mal-hizmet ve işgücü piyasalarındaki "miktar"larda, yani üretimde ve/veya istihdamda ciddi daralmalar biçiminde meydana gelen reel krizler (Kibritçioğlu, 2001; 2), genel olarak mal ve hizmetler piyasası veya işgücü piyasalarında görülen ani daralmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Genel anlamda açıklarsak, fiyatlar genel düzeyinde ortaya çıkan dengesizlikler veya ani şokların piyasa üzerinde daraltıcı bir etki oluşturması ile fiyatlar genel düzeyi, büyüme gibi makroekonomik göstergelerin istikrarsızlaşması sonucu reel sektör krizleri yaşanmaktadır. Reel sektör krizleri gerçekleşen ani şokların yanında meydana gelen siyasal olaylar, doğal felaketler gibi diğer etkenlere bağlı olarak da meydana gelebilmektedir (Cicioğlu, 2018:2).

Reel Sektör krizleri; enflasyon krizi, durgunluk krizi, işsizlik krizi olmak üzere üç alt başlık halinde incelenebilir. Bu krizlere kısaca değinmek gerekirse (Eren, 2010:3);

Enflasyon krizi; mal ve hizmet piyasalarındaki fiyat yükselişlerinin belli bir sınırın üstüne çıkmasıyla oluşan krizdir.

Durgunluk krizi; fiyatlar genel seviyesindeki artışların, ekonomide mal ve hizmet üretiminde yatırımları teşvik edecek olan düzeyden daha aşağıda gerçekleşmesi durumunda oluşan kriz türüdür.

İşsizlik krizi ise, emek piyasasındaki işsizlik oranlarının alışılmış seviyenin üzerinde seyretmesi durumunda ortaya çıkan kriz türüdür

1.5.2. Finansal krizler

1970`lerden sonra başlayan finansal liberalizasyon sürecine küreselleşmenin de 1990'lı yıllardan sonra eklenmesiyle ulusal ve uluslararası finansal piyasaların bütünleşik bir yapıyla yeni bir forma dönüşerek, yaşadığımız evrende hızlı şekilde finansal bütünleşme yaşanmasına sebep olmuştur. Küresel finansal entegrasyon süreci ulusal ekonomilere sağladığı büyüme ve kalkınmayla beraber tekrarlanan finansal krizler kavramının ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Finansal entegrasyon sonucu, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizler işsizlik, alım gücünde gerileme ve hane halkının yoksulluğuna neden olmuştur. Finansal krizler finansal küreselleşmenin sonucu olarak görülmektedir (Seyidoğlu, 2003:143).

Ekonomileri, finansal kriz süreçlerini yaşamaya sevk eden aşamaların başında; likidite yetersizliği, siyasal ve ekonomik istikrarsızlık, aşırı ve plansız borçlanma, uluslararası

piyasalara olan yüksek düzeydeki bağlılık gelmektedir. Finans piyasalarında; belirsizliğin hakim olması, faiz oranlarında aşırı yükselmeler, enflasyon oranında ani yükselmeler, döviz de yaşanan aşırı dalgalanmalar tam olarak tahmin edilemeyen finansal kriz sürecinin habercisi niteliğindedir (Demirgüç-Kunt ve Deitriache, 1998).

Finansal krizler; finansal piyasalarda işlem gören döviz kurları, bono ve hisse senetleri gibi finansal araçların fiyatlarındaki veya miktarlarındaki ani ve sert düşüşler olarak ifade edilebilir (Kibritçioğlu, 2001:1). Finansal piyasaların işlevlerini yerine getirememesi, finansal kriz olarak nitelendirilebilir. Finansal piyasaların esas işlevi, fonları, bireylerin ya da firmaların sahip olduğu verimli yatırım alanlarına yöneltmektir. Bu mekanizmayı kuran sistem, finansal sistemdir. Finansal sistem bu yönlendirme mekanizmasını yerine getirmediğinde, finansal kriz ortaya çıkar (Eren, 2010:4).

Finansal krizlerde; daha önce de belirttiğimiz üzere krizin emareleri vardır ama kesin olarak bir krizin ne zaman yaşanacağını bilmek imkansızdır. Krizin ne zaman meydana geleceğinin bilmesi durumunda gerekli tedbirler alının ve o zaman da krizler yaşanmaz. Fakat finansal krizlerdeki gerginlik ve baskıyı yaşanan panik ve güvensizlik ortamı meydana getirir (Uygur, 2001:9).

Kriz dönemi öncesinde dış borçları artan ülkeler kriz olgusuyla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizlerde benzer özellikler göze çarpmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde finansal istikrarsızlık görülmesinin nedenlerini, faiz oranlarındaki artış, bankaların bilanço yapılarının bozulması, menkul kıymet borsalarının çöküşü, belirsizlik olmak üzere dört temel nedene bağlayabiliriz. Bilançolarda bozulmayla başlayan krizi, daha sonra yaşanacak para krizi izler. Üçüncü ve son aşamada ise para krizi finansal ve finansal olmayan bilançolarda ve ekonomide yıkıcı etkileri beraberinde getiren bir finansal krize dönüşmektedir (Mishkin, 2011:7).

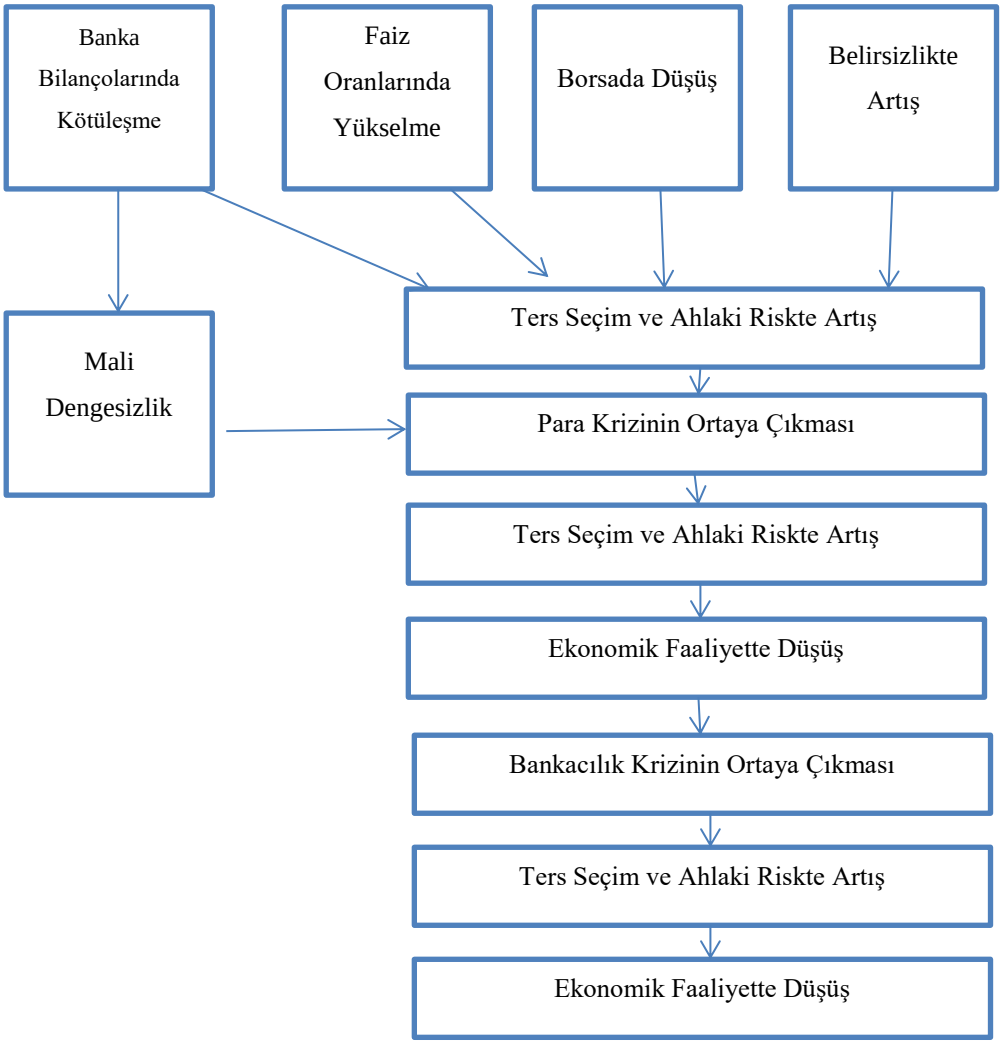
Özellikle yükselen piyasalarda sıklıkla karşılaşılan finansal krizler; dış borç krizi, para krizi, bankacılık krizi ve sistemik kriz olmak üzere sınıflandırılır. Bir çok zaman bu krizler art arda gelirler bu nedenle birbirinden ayırt etmek zordur (Delice, 2003:59).

Özatay (2010; 17) finansal krizi, sektörde büyük bir olayın patlak vermesi ve neticesinde finansal kuruluşlardan bazılarının batması, geride kalanların sermayelerinin de büyük bir kısmının erimesi olarak açıklamıştır. Kamu kesimi, şirketler ya da finansal kurumlarda bilanço açıklarının ve borçların sermayeye oranın yüksek olmasının yanında büyük dışsal şokların meydana gelmesi finansal krizlerin oluşmasına zemin hazırladığını ifade etmiştir.

Küreselleşmenin olumsuz bir etkisi olarak dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen kriz, birbirine sıkı sıkıya bağlı bütünleşmiş mali piyasalar yoluyla diğer ülkelere yayılabilen kriz kavramı, genellikle boyutlarının dünya ölçekli olması nedeniyle global krizler olarak isimlendirilmektedir. Finansal krizler, döviz kuru, faiz ve hisse senedi fiyatlarında görülen anormal değişmelerden ve bankacılık sisteminde bankalara geri dönmeyen kredilerin aşırı derecede artmasından kaynaklanmaktadır (Bakkal ve Alkan, 2011:4).

Yaşanan ekonomik krizlerin kökenine baktığımızda 1980 öncesi ve sonrasında farklılık göstermektedir. Globalleşen dünya ile birlikte finansal sistemin değişim göstermesi, finans sektöründe yaşanan gelişmeler ve finans sektörünün genel ekonomik yapı içindeki konumunun değişmesi, yaşanan sorunların da boyutunun değişmesine sebep olmuştur. 1980 sonrasında yaşanan ekonomik krizlerin sadece sebepleri ve takip ettikleri yollar değil, yapıları, mekanizmaları ve yaşanan bölgesel sıkıntıların dünya geneline yayılması gibi dünya piyasalarını etkilemesi gibi sonuçları da değişmiştir. Bir sektörde başlayıp daha sonra diğer sektörlere de yayılan krizler birbirine bağlı şekilde işsizliği, iflasları ve ekonomide durgunluğu meydana getirmektedir (Sucu, 2005:10).

Daha önceleri çok az ülkede yaşanan krizler 1990 ve sonrası yıllarda genele yayılarak etkisini göstermiş, tüm dünyada istikrarsızlıklara sebep olunca da uluslararası kuruluşlar ve gelişmiş ülkeler toplanarak mali krizlerin önlenmesi, mali sistemlerin güçlendirilmesi, piyasaların ve şeffaflığın gelişmesi konularında çözüm üretmeye çalışmışlardır. Bu kapsamda gelişmekte olan ülkelerin mali anlamda en önemli kurumlarının başında gelen bankaların yeniden yapılandırılması önem kazanmıştır (Yeldan, 2001:196). Gelişmekte olan ülkelerde finansal krizlerin oluşumu Şekil 2'de verilmektedir.

Şekil 2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Oluşumu, **Kaynak:** Mishkin & Serletis, 2011:213

1.5.2.1. Para (Döviz) Krizi

Para krizleri diğer adıyla döviz krizleri yoğun olarak sabit döviz kuru sistemlerinde fon sahiplerinin ani bir şekilde yerel para biriminden fonlarını yabancı para birimine çevirmeye çalışmaları ve merkez bankasının da bu durum karşısında döviz rezervlerinin aşırı derecede azalması ya da tükenmesi sonucuna varan kriz çeşididir (Delice, 2003:59).

Krugman para krizinde etkili olan temel faktörü fon fazlası olanların mevcut paralarını değer kaybedeceği korkusuyla başka bir döviz cinsine çevirmeye çalışması neticesinde oluşan para hareketlerinin devalüasyonu ortaya çıkarmasından kaynaklandığını ifade etmiştir (Krugman, 1999:421).

(Feldstein, 1999:6) ise döviz krizini ülke parasının yüksek düzeyde değer kaybetmesi neticesinde döviz kurlarında yaşanan aşırı yükselme olarak açıklamıştır.

(Yay, 2001:1237) yapılan araştırmalar sonucunda 1970 ve 1985 yılları arasında daha çok para krizlerinin, 1980'li yılların orta döneminde değişen ve globalleşen dünyada ekonomik sistemi nedeniyle ağırlıkla bankacılık krizlerinin yaşandığını belirtmiştir.

Ulusal paraya spekülatif bir saldırı olması neticesinde ulusal para döviz ile değiştirilmekte ve ödemeler dengesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ödemeler dengesi krizi de genellikle para kriziyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Yay, Yılmaz ve Yay, 2001:20).

Tüm bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere döviz krizi ülke parasının önemli boyutlarda değer kaybetmesi demektir. Bu aşamaya gelinmesine etken olan ulusal paranın değer kaybedeceği fikrinin önem kazanmasıdır. Merkez bankası ulusal paranın değerini korumak amacıyla elindeki döviz rezervlerini satarak savunmaya geçer. Elindeki rezervleri tüketmek istemeyen merkez bankası faizleri yükselterek diğer bir aracını kullanmak zorunda kalacaktır. Yükselen faiz oranları neticesinde yatırımcılar için tekrar ulusal para önem kazanacak ve değer kaybı önlenecektir (Yüksel, 2015:9).

1.5.2.2. Dış Borç Krizleri

80'li yıllardaki küreselleşme dalgasıyla beraber ülkeler dış piyasalardan daha kolay borç alma olanaklarına kavuşmuş, sermaye akımlarıyla beraber borç miktarları da yükselmiştir.

(Sachs, 1996:244) dış borç krizini kısaca, ülkenin dışarıdan almış olduğu kredileri normal bir şekilde ödüyorken, bir süre sonra ödeyemeyeceğini ilan etmesi olarak tanımlamıştır.

Dışarıdan borçlanmanın kalkınma sürecine olumlu etkileri vardır. Bununla birlikte borçlanma, kalkınma sürecini kesintiye uğratabilecek etkiler de ortaya çıkarabilmektedir. Dış borçlanma yoluyla oluşturulan finansman kaynakları, etkin ve verimli alanlara kullanılmadığı takdirde, ülke hızlı bir biçimde dış borç sarmalına girmektedir. Bir süre sonra anapara ve faiziyle birlikte artmış olan dış borçlar geri ödenemez hale gelmektedir. Geçici bir çözüm olarak, önceden alınmış borçları geri ödemek için yeniden borçlanma yoluna gidilir ve bu kısır döngüyü oluşturmaktadır. Ödeme kaynaklarına bağlı kalmadan kısa vadeli borçların dış borçlar içinde yükselmesinde ise durum biraz daha ağırlaşmaktadır (Seyidoğlu, (1999)'dan aktaran Opuş , 2002:186).

Dış borç krizi kamu kesimi veya özel kesimin dışarıdan almış oldukları borçları ödeyememeleri veya yeni dış krediler bulmakta sorun yaşamaları sonucunda oluşmaktadır. Dış borçlarını ödemede zorluk yaşayan hükümetler, dışarıdan kredi sağlayamadıklarında yani borç verenler borçların ödenmeme ihtimalini düşünerek yeni kredi vermediklerinde borç krizleri ortaya çıkar. Özellikle kamu sektörünün borçlarını ödeyememesi, özel sermaye girişlerini düşürerek para krizine yol açar (Yılmaz, 2010:26-27).

Yukarıda da anlatıldığı üzere borçların borç alan ve borç veren olarak iyi yüzü vardır. Borç krizi sadece borç alan değil borç veren firma ya da ülkeleri de etkilemektedir.

1.5.2.3. Sistemik Finansal Krizler

Sistemik finansal krizler, finansal sistemin ödemeler, kredi tahsisi ve varlık değerlemesi gibi önemli fonksiyonlarını sekteye uğratan şok olarak açıklanabilir (Afşar (2004)' ten aktaran Doğan, 2005:5).

Sistemik krizde problem tüm sisteme yayılır. Bir ülkede birkaç bankanın iflas etmesi durumunda, tüm bankalara bu durumun sirayet etmesi yaşanan krizi bir sistemik kriz olarak değerlendirmeye örnek olacaktır (Yüksel, 2015:13).

Sistemik finansal krizlerin kendine özgü bir takım özellikleri bulunmaktadır (Doğan, 2005:5-6);

• Yatırımcılarda güven kaybı oluşturlar, borç alanlar kredibiliteleri olmasına rağmen likiditenin kesilmesi neticesinde kaynak bulamazlar,

• Ekonomi üzerinde önemli zedelenmeye neden olur,

• Bu krizler mutlak olarak siyasi müdahaleyi gerektirir.

Temelinde likidite sorunları olan sistemik krizlerde, merkez bankasının gerekli olduğu halde likidite sağlamada başarısız olması, finans kesimi dışından tahmin edilemeyen şoklar ve banka iflasları gibi nedenler de bu krizleri ortaya çıkarabilir (Çetintaş, 2018:14).

1.5.2.4. Bankacılık Krizi

Bankalar, finansal sistem içinde kar amacı güderek aracılık işlemlerini yerine getirirler. Fon fazlası olanlarla fon talep edenler arasında faaliyet gösteren bankalar yaşanan finansal istikrasızlıklardan ve ekonomik dengesizliklerden yüksek düzeyde etkilenirler. Finans sisteminin odağında olan bankalar bu nedenle yaşanacak her çeşit finansal krize en duyarlı kesimdir.

(Altunöz, 2013:105) bankacılık krizini kısaca, tasarruf sahiplerinin finansal sistemde yaşanan güven kaybı neticesinde birikimlerini bankalardan gerçi çekmek amacıyla yoğun talepte bulunmaları olarak tanımlamıştır.

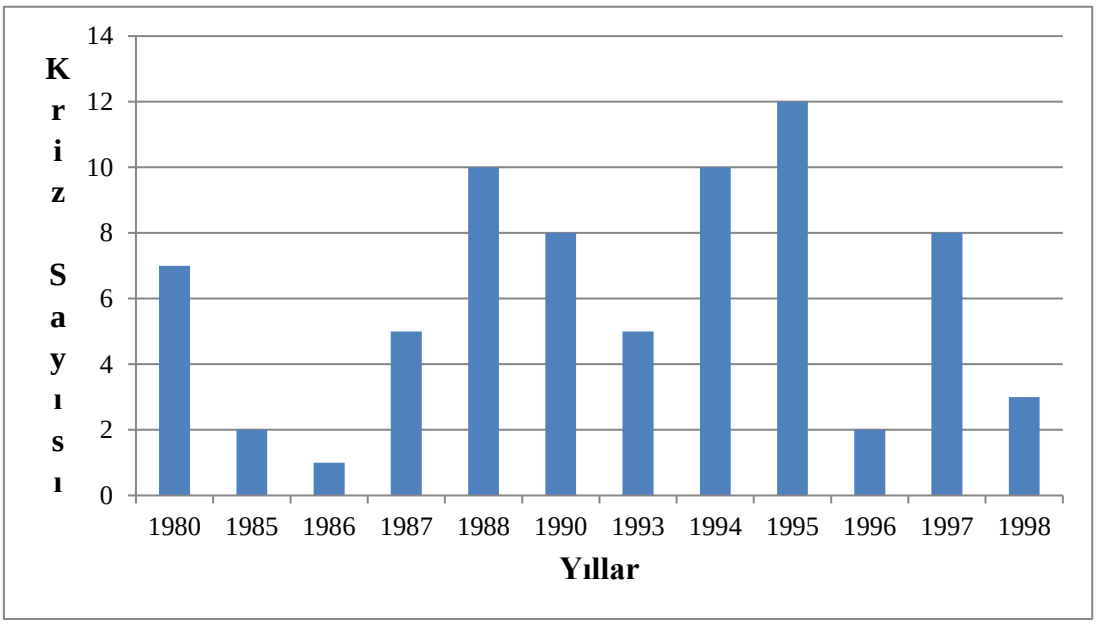
Finans sisteminde güven kadar borç alacak vade uyumu da önemli bir yere sahiptir. Bankacılık sektörünün ağırlıklı olarak kısa vadeli fonlarla uzun vadeli finansman sağlaması da, bankacılık krizinin oluşumunu hızlandırır.

Banka yetersizlikleri, kamunun sisteme müdahalesi, bankaların batık krediler neticesinde ödemelerinde yaşanan gecikmeler ve bilançolarındaki bozulmalar kriz ortamını oluşturmaktadır. Kaynaklarının önemli kısmı mevduatlardan oluşan bankaların bu durumu mevduat sahiplerini tedirgin edecek ve hızlı bir şekilde mevduatlarını geri çekmeleri bankacılık krizini doğuracaktır (Cicioğlu ve Yıldız, 2018:26).

Bankalar reel sektör ve finansal sistem arasında dengeleyici rolündedir. Yaşanacak krizler sonrasında bankalar kredi vermekte zorlanacak bu da üretim hadleri ve yatırımda engel teşkil edecektir (Çinko ve Ak, 2009:61). Bankacılık krizi, devletin bankacılık sistemine ya da devletin bir grup bankaya müdahalesini, bankaların birleşmesini, kapanmalarını içermektedir (Zavala, 1999:38).

Bankacılık krizleri, yatırımları azaltmakta, finans sektörünün kredi ve ödemeler dengesinin olağan şekilde çalışmasına engel olmaktadır. Bunun yanında, sermayenin önemli ölçüde çıkışına neden olduğundan özellikle bankalar gibi finansal kurumlara olan güvenin önemli ölçüde zedelenmesine sebep olmaktadır. Hükümetlerin birçok ülkede kamu fonları ile bankaları kurtarmaları etkin olmayan bankaların faaliyetlerinin sürmesini sağlamakta, bankacılık sektörü içindeki güçlü bankaların zayıf bankaların risklerini üstlenmelere sebep olmaktadır (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998:81-82).

Grafik 1'de dünyada yaşanan bankacılık krizleri gösterilmiştir. 1945-1970 yıllarında ortalama yirmi yılda bir gerçekleşen bankacılık krizleri 1975-1997 yılları arasında ortalama 3,9 yılda bir gerçekleşir hale gelmiştir (Altıntaş, 2004:41).

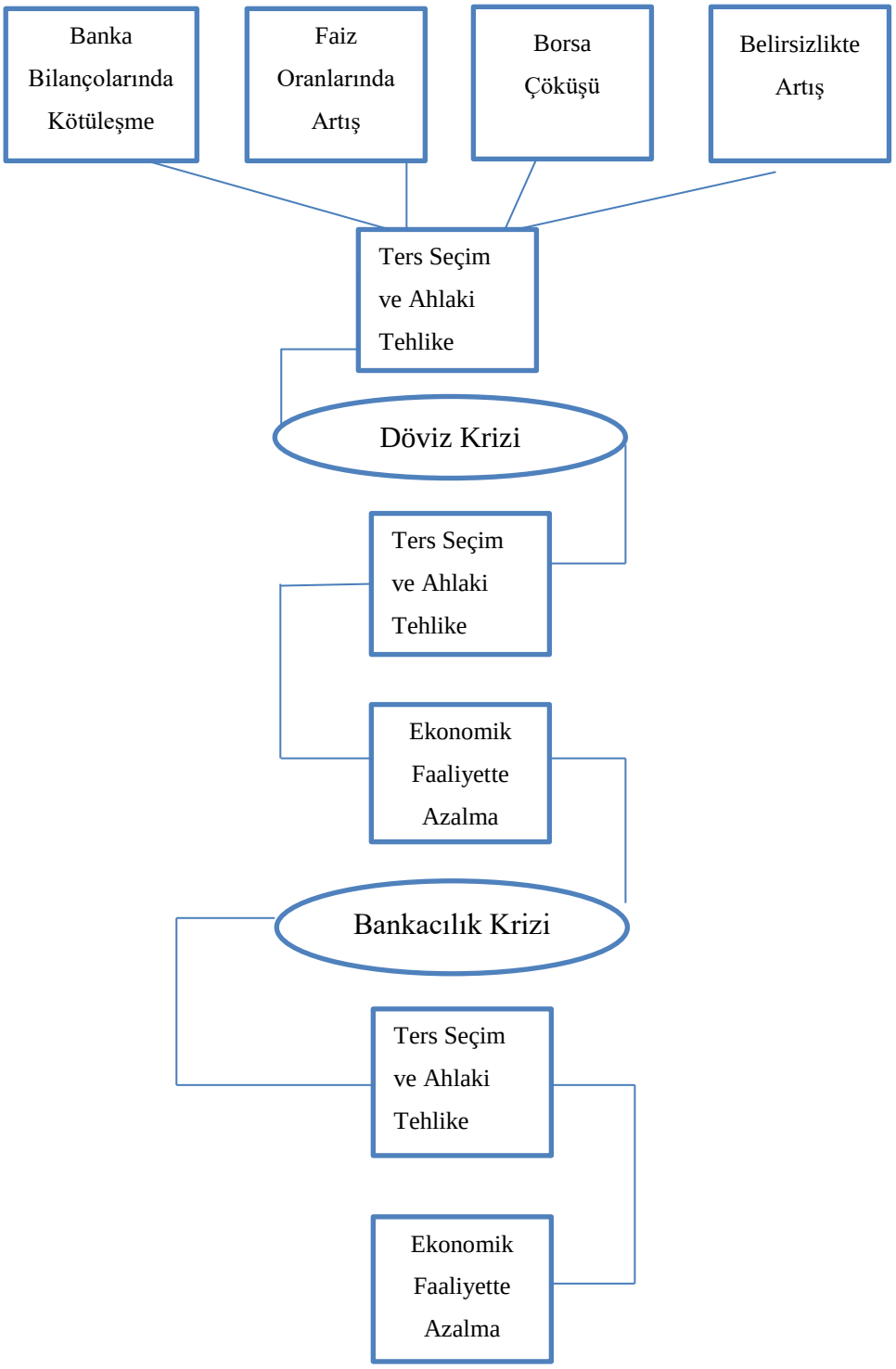

Grafik 1. Dünyada Sistemik Bankacılık Krizleri Sayısı (1980-1998), **Kaynak**: Cleassens vd., 2002:428

Bankacılık krizlerinin en önemli sebepleri şu şekilde sıralanabilir (Goldstein ve Turner, 1996:6);

- Uluslararası rezerv miktarının önemli derecede düşmesi,
- Kurlarda yaşanan yüksek değerleme,
- Resesyonlar,
- Piyasalardaki yüksek seviyedeki faizler,
- Kredi rakamlarındaki plansız aşırı büyüme.

Bankacılık krizleri ve para krizleri birbirlerini tetikleyen krizlerdir. Bankaların aşırı düzeyde açık pozisyona sahip olmaları ve varlıkları ile yükümlülükleri arasında vade uyumsuzluğu bulunması, bankacılık sektörünün kriz riskini arttırmaktadır. Eğer, merkez bankası, bankacılık sistemi içinde son kredi mercii işlevi görürse, bankacılık krizi önlenebilmektedir. Fakat, bankalardan çekilen paralar döviz talebini arttırdığı için, ülke bir para krizine girebilmektedir. Merkez bankası son kredi mercii işlevi görmezse birçok bankanın batması kaçınılmaz olmakta; fakat, ülkenin bir para krizine girmesi

önlenebilmektedir. Bankacılık krizi ile para krizleri arasındaki bu ilişki nedeniyle, bu krizler ikiz krizler olarak da adlandırılmaktadır (Bastı, 2006:8). Şekil 3'de bankacılık ve para krizleri arasındaki ilişki sunulmuştur.

Şekil 3. Bankacılık ve Para Krizleri Arasındaki İlişki, **Kaynak:** Mishkin vd. , 2011: 201

BÖLÜM II

TÜRKİYE'DE 1990 SONRASI YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER

Bu bölümde 1990 sonrası yaşanan Nisan 1994, Kasım 2000, Şubat 2001 ve 2008 Küresel Finans krizlerinin ortaya çıkışı ve krizlerin akabinde yaşanan etkiler ele alınmıştır. Yaşanan krizler sonrasında alınan önlem ve iyileştirme programları incelenerek etkileri irdelenmiştir.

2.1. Nisan 1994 Krizi

1994 Krizini anlamak için 1988 yılından itibaren başlayan bir dizi olumsuzluğa, alınan 4 Şubat kararlarının içeriğine, 1990 Körfez krizine ve diğer gelişmelere kısaca göz atmak gerekmektedir.

4 Şubat 1988 kararlarıyla bankaların uygulayacakları tavan faiz oranları belirlenerek bu tavanların altında bankaların uygulayacakları faiz oranları serbest bırakılmıştır. Ayrıca ihracatı arttırıcı ve ithalatı kısıtlayıcı bazı düzenlemeler yapılarak, dolaylı vergiler de arttırılmıştır. Bu önlemlerin uygulamaya konulması akabinde ülkemizde stagflasyon(ekonominin durgunluk sürecinde de fiyatların artmaya devam etmesi, enflasyon gözlenmesi) sürecine girilmiştir. 4 Şubat kararının amacı TL'ye olan talebi arttırarak kaçışı engellemek iken bu başarı sağlanamamış, bunun neticesinde stagflasyonu aşmak için sermaye ithaline yönelmek amacıyla Ağustos 1989'da ekonomide liberasyonun(dışalımı serbest bırakma) önü açılmıştır (Çapraz, 2001:168-171).

Alınan kararın içeriğine kısaca göz attığımızda; Türkiye' de yerleşik kişilerin sınırsız miktarda döviz elde etme ve dışarı transfer edebilmesinin önü açılmıştır. Yurt dışında mevduat tutma amacıyla döviz transfer etme ya da yurt dışında borçlanabilme hakkı verilmiştir. Bununla birlikte yurt dışında yerleşik kişiler de Türkiye'de aynı haklardan

yararlanabileceklerdir. Alınan bu karar sonrasında mali piyasalar tamamen serbestleşmiştir. Türkiye'de seçilen dönemlere ait döviz tevdiat hesap payları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Seçilen dönemlerde Döviz Tevdiat Hesabı payı (%)

	1990	**1991**	**1992**	**1993/6**	**1993/11**
Döviz Tevdiat Hesabı	21118	50061	104839	127620	178946
Toplam Mevduat	59929	96860	155087	202354	217142
DTH/TM(%)	%35,2	%51,7	%67,6	%63,1	%82,4

Kaynak: T.C.M.B. , Aylık İstatistik Bülteni, Kasım 1993.

1989'da çıkarılan Türk parası kıymetini koruma hakkında 32 sayılı karar gereğince, sermaye ve döviz piyasalarında liberalleşmeye gidilmiştir. Bu karar ülkemizde döviz bulundurmanın serbest olmasından sonra para ikamesi olgusunu da ortaya çıkmıştır. Tablo 1'de de izleneceğini üzere 1990 sonrasında izlenen her dönemde döviz mevduatın toplam mevduat içindeki payı artış göstermiştir. Bu oran 1990'da %35,2 1991'de %51,7 1992'de %67,6 1993 sonuna doğru %82,4 olmuştur (Alkınoğlu, 1999:313).

1989 yılında ülke ekonomisi temel olarak; yüksek fiyat artışları, daralan üretim seviyesi, dış ticareti desteklemeyen yatırımlar ve azalan reel yatırım düzeyi, yüksek faizler, çok yüksek kamu açıkları ve yüksek cari işlem fazlasıyla mücadele eder durumdaydı. Talep azalışları üretimin artmamasına neden olmuş, kamuda ücretlere yapılan yüksek artışlar kısmi üretim artışı sağlamış fakat kamu açıklarının artmasına da sebep olmuştur. Ağustos 1990'da Irak' ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan Körfez Krizi neticesinde jeopolitik konumu nedeniyle Türkiye' de bütün beklentiler olumsuz olarak etkilenmiş, yaşanan savaş neticesinde ihracat rakamları ve dolayısıyla üretim rakamları gerilemiş, enflasyonun tekrar hızlanmıştır.

1991 yılında, Körfez Krizi'nin savaşa dönüşmesi, yıl ortasında gerçekleşen hükümet değişikliği ve Ekim ayında yaşanan genel seçimler ekonomik gelişmelerin daha olumsuz bir havada seyretmesine ve belirsizliklerin artmasına neden olmuştur. Körfez Savaşı nedeniyle bankalardan önemli ölçüde TL ve döviz mevduatı çekilmiştir.

1992 yılında, bir önceki yıl yaşanan belirsizlikler ortadan kalkmış, beklentiler olumlu yönde değişmiş ve ekonomik büyüme %5,9 olarak gerçekleşmiştir.

1993 yılında tarım sektöründeki durgunluğa karşın, sanayi ve hizmet sektörleri hızlı büyümüştür. Yüksek büyüme hızının arkasında iki temel faktör vardır. Bunlardan birincisi, hem kamu harcamalarının hem de kamu açıklarının GSMH içindeki payının belirgin bir şekilde artmış olması, ikincisi bankacılık sektörünün ekonomiye açtığı kredilerdeki büyük reel artıştır (TCMB, 1994:11).

Kamu, Merkez Bankası ile iç ve dış borçlanma yoluyla açılarını finanse ederken borçlanmanın önünü alamaz hale gelmiş, her geçen gün artan finansman ihtiyacı neticesinde faiz oranları da artmış 1989'da 42 trilyon olan iç borçlanma 1994 yılında 400 trilyon olmuştur (Alkınoğlu, 1999:313). 1988-1993 yılı aralığında kamu çalışanların almış oldukları maaş ve ücretlerin yüksek düzey arması neticesinde kamudaki açık hızlı bir şekilde artmıştır. Kamu kesimi bunun neticesinde aşırı borçlanmış hatta borcu borçla öder duruma gelmiştir. Vergilerle karşılanan personel harcamaları 1998 yılında %36'dan 1993 yılında %64'e yükselmiş, iç borçların anapara ve faiz ödemelerin vergi gelirlerine oranı 1989 yılında %58'den 1993 yılında %104'e yükselerek gelirler giderleri karşılayamayacak duruma gelmiştir (Çetinkaya ve Altınok, 2004:151).

1993 yılının son dönemlerinde mali piyasalardaki istikrarsızlık ve döviz kurlarındaki aşırı dalgalanma ekonomide belirsizlik ve kötümser havanın artmasına neden olmuştur. Artan kamu kesiminin açıkları özel tasarruf fazlalarıyla karşılanamamış ve dış kaynak ihtiyacı çok yüksek seviyelere ulaşmıştır.

1992 yılından itibaren yurt dışından sıcak paranın ülkemize gelmesi için faiz oranları yükseltilmiş, aşırı değerlenmiş Türk Lirası politikasından vazgeçilmiştir. Bu durum daha sonra reel sektörü etkilemiş yüksek faiz oranları nedeniyle finansman konusunda sıkıntı yaşayan sanayide, istihdam sayısında azalış, iç piyasada daralmalar yaşanmış, üretim sekteye uğramıştır. 1993 yılında kamunun reel sektörün faiz oranlarındaki düşürme taleplerine kayıtsız kalamaması fonların ülkemizden çıkışına ve döviz fiyatlarında yükselmelere sebep olmuştur. Tüm bunların neticesinde ekonomiye güven azalmış, rating kuruluş Moddys'in de ülkenin kredi notunu aşağı çekmesiyle beraber 1994 yılında döviz krizi yaşanmış dolarizasyon hız kazanmıştır (Alkınoğlu, 1999:313).

1994 yılında yaşanan krizde ticari bankalar çökme tehdidiyle karşılaşınca IMF'nin etkisiyle TMSF kurulmuştur. IMF, ödenmeyen kredilerin devlet güvencesi alıntına alınmasını ve özellikle yabancı bankalara güvence verilerek bu kredilerin devlet tarafından ödenmesini sağlamıştır. Ayrıca kriz öncesi ve kriz sırasında yaşanan panikler neticesinde

aşırı mevduat çekimlerini önlemek amacıyla devletin TMSF yoluyla banka mevduatlarının garantörlüğünü yapmasını sağlamıştır. Hükümet, 1994 yılında bankaların bankacılık yapma ve kabul etme izninin iptal edilmiş olması ya da iflas etmesi şartıyla 50 milyar TL'ye kadar tasarruf mevduatına güvence vermiştir. 2002 yılı sonunda TMSF'ye devredilmiş bankalar için bu şartı geçerli kılmayacak dolayısıyla her türlü banka alacaklısına ödeme yapmak durumunda kalacaktır. Yaşanan bu gelişme devleti çok büyük bir yük altına sokacaktır (Kazgan, 2005:251).

1994 yılı başında yüksek kamu açıklarına rağmen faiz oranlarının gerçekçi olmadan düşük tutma girişimi ile birlikte hükümetin hazine bonosu ve devlet tahvili satışlarını birkaç kez ertelemesi piyasadaki likidite fazlasının döviz ve efektif piyasalara yönelerek kurlarda aşırı baskıya yol açmıştır. Öteki taraftan Ocak 1994'te döviz fiyatlarının yükselme eğilimine girmesi yaklaşık 5 milyar dolar açık pozisyonu olan bankaların paniğe kapılarak MB ve piyasadan döviz toplamayı hızlandırmaları sürecini başlatmıştır (Çarıkçı (1996)' dan aktaran Çapraz, 2001:175). Yaşanan bu olaylar sonrası döviz rezervleri azalmış, ekonomik koşulların uygun olmaması nedeniyle dış borçlanma gerçekleştirilememiş bu nedenle hazine açıkları Merkez Bankası kaynaklarından kapatılmaya çalışılmış ve kamuya kullandırılan krediler büyük oranda artmıştır. Yaşanan tüm bu olumsuzluklar ülkeyi krizin eşiğine getirmiş ve dengeleri yeniden düzenleyecek yeni bir istikrar programının uygulanması şart hale gelmiştir (Çapraz, 2001:175).

2.1.1. 5 Nisan 1994 İstikrar Programının İncelenmesi

Hükümet yaklaşan seçimler nedeniyle kriz sürecinin çözümüne yönelik önemli kararlar almayı erteleyerek 5 Nisan 1994 tarihinde İstikrar Önlemlerini açıklayabilmiştir. Önlem paketi açıklanmadan önce iç borç ödemelerini uzun vadede yüksek faiz vererek ertelemeyi seçen hükümet, dış borca yönelmiş, mevcut iç borç faizlerini idari kararlarla düşürmeye çalışmış, tahvil ve bonolara vergi uygulamaya başlamıştır. İzlenen yanlış politikalar sonrası hazine iç piyasadan borçlanamayarak serbest TL mevduatın dövize yönelmesine sonrasında da gecelik mevduat faizlerinin üçlü rakamlara gelmesine sebep olmuştur. Merkez Bankası kaynakları bu dönemde çok sık kullanılmış Kasım 1993'te 7.2 Milyar dolar olan resmi rezervler 8 Nisan 1994 tarihinde 4.2 Milyar dolar gerilemiştir. 5 Nisan 1994 tarihli ekonomik istikrar programının başlıca hedefleri şunlardır (Eğilmez, 2010:71);

- Ek vergi alınarak kamu gelirlerin arttırılması,
- Kamu giderlerinin; ücret artışlarının enflasyonun altında tutulması da dahil olmak üzere, çeşitli bütçe kısıntıları yoluyla düşürülmesi,
- TL' nin dolar karşısında değer kazanmasının önlenmesi,
- Hazine borçlanmasını çekici hale getirebilmek için başlangıçta enflasyonun çok üstünde bir faizle DİBS satılması ve zaman içinde bu faizin düşürülmesi,

Süregelen sorunlar neticesinde öncelikle 1994 yılının ilk aylarında finansal kriz patlak vermiş ardından 5 Nisan 1994 yılında bir dizi düzenlemeyi içeren İstikrar Önlemleri alınmıştır. Aslında yaşanan bu kriz sadece yurtiçi problemler nedeniyle oluşmamış, dış ülkelerden kaynaklanan sorunların ülke ekonomisine zararları neticesinde de şekillenmiştir. Türkiye ekonomisinde giderek ağırlaşan sorunların varlığı Nisan 1994 krizini ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında yaşanan krizin temelinde yatan problem daha önceki yıllardan itibaren yanlış uygulanan politikalardır (Eğilmez, 2010:71).

Yüksek faiz yurt dışından sıcak paranın yani dövizin ülkemize girişini hızlandırmıştır. Bu durumun neticesinde döviz getirip TL'ye çeviren bunu da hazine bonosu ve devlet tahvillerinde değerlendiren yatırımcılar doların uluslararası piyasalardaki getirisi yüzde 5 ile 7 civarında iken ülkemizde yüzde 20-25 oranında getiri elde etmişlerdir (Çapraz, 2001:181).

Bankacılık sisteminin yurtdışından sağladığı kredilerin yıllık giriş ve çıkış hacmi 1990'ların ilk yarısında 40 ile 120 milyon dolar arasında seyretmiştir. Temmuz 1995'te bankaların yurtdışımdan sağladıkları krediler üzerine konulan kaynak kullanımı destekleme fonu, işlem hacminin 20 milyar doların altına gerilemesine yol açmıştır. Daha sonra fonun 1998 yılında efektif olarak düşürülmesi, bankaların yurtdışından sağladıkları kredilerin tekrar yükselmesine sebep olmuştur (Bastı, 2006:90-91). Türk bankacılık sektörünün dış kredilerinin gelişimi Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. 1990'lı Yıllarda Türkiye Bankacılık Sektörünün Dış Kredilerinin Gelişimi (Milyon ABD Doları)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Giriş	43,186	64,767	122,053	75,439	76,427	8,824	19,110	19,288	122.673
Çıkış	-42,523	-62,363	-118,271	-82,040	-75,626	-8,055	-18,386	-19,225	-120,603
Net	**663**	**2,404**	**3,782**	**-6,601**	**801**	**769**	**724**	**63**	**2,070**

Kaynak: TCMB Üç Aylık Bülten, 2001:17.

5 Nisan İstikrar önlemleri iki bölümden oluşmaktadır. Birincisi, istikrar programı denilen önlemler paketi ikincisi yapısal değişiklikler içeren, uzun vadeyi hedef alan yapısal değişiklikler programıdır. İstikrar programı kapsamında; kamu finansman açıklarının aşağıya çekilmesine öncelik verilmiştir. Gelir arttırıcı tedbirler ve tasarruf tedbirleri ön plana çıkmıştır. Devletin, üretim faaliyetlerinden çekilerek fiziki ve sosyal altyapılı yatırımlara yönelmesi temel ilke olmuştur. Yapısal değişiklik programı kapsamında; Kamu finansmanının iç borçlar ve Merkez Bankası kaynaklarından değil, sağlıklı vergi kaynaklarına oturtulması amacıyla vergi reformuna ve vergi değişikliklerine gidilmesi önceliklendirilmiştir. Sonraki önemli konular özelleştirme, kamu kesiminde istihdamın rasyonelize edilmesi ve tarımsal desteklemedir (Çapraz, 2001:187-188).

Dengesizliklerin, daha çok para, döviz ve bono piyasasında oluştuğu için yaşanan krizin finansal kriz niteliğinde olduğundan alınan önemlerin bu piyasalar yönelik olması beklenirken ilk etkiler mal ve hizmet piyasaları üzerinde olmuştur. Yanlış bir tutumla alınan 5 Nisan Kararları'nın sebebi yüksek enflasyonu kontrol altında tutmak değil, piyasaların aşırı daraltılarak serbest piyasa ekonomisine geçmekte olan ülke ekonomisinde, para, sermaye, döviz, mal ve hizmet piyasası arasında özellikle de bunların içinden para, döviz, sermaye piyasası arasında baş gösteren dengesizlikleri gidermek ve kronikleşmiş enflasyonun üç rakamlı yüksek enflasyona dönüşmemesidir. Bunun neticesinde para ve döviz piyasalarındaki dengesizlik uzun süre devam etmiştir (Parasız, 1996:219).

2.1.1.1. Merkez Bankası ve Bankacılık Sektörüyle İlgili Alınan Önlemler

Merkez Bankası ve bankacılık sektörüyle ilgili alınan önemler şu şekildedir (Parasız, 1996:256; Çapraz, 2001:190);

- ✓ İstikrar programının kamu açıklarını düşürücü etkisi Merkez Bankası (MB)'nin parasal büyüklükler üzerindeki kontrol gücünü arttıracak ve mali piyasalarda kalıcı bir istikrar sağlanacaktır.
- ✓ Hazine ve diğer kamu kuruluşlarının MB'den kredi kullanımlarına sınırlama getirilerek, MB daha özerk bir yapıya dönüştürülecektir.
- ✓ Merkez Bankası, para politikasını ekonomideki fiyat, ücret ve döviz kuru için öngörülen hedeflerle uyumlu bir şekilde yürütecek ve parasal büyüklükler kontrol altında tutulacaktır.
- ✓ Merkez Bankası'nın parasal büyüklükler üstündeki kontrolünü arttırabilmek için, mevduat munzam karşılığı ve disponsibilite uygulamaları yeniden düzenlenmiştir. Bu konudaki açıklama Merkez Bankası tarafından yapılacaktır.
- ✓ Sigortaya tabi tasarruf mevduatı üst sınırı 50 milyon TL'den 100 milyon TL' ye yükseltilmiştir. Bir süre sonra da 150 milyon TL olarak kabul edilmiştir. Daha sonra hükümet tüm tasarruf mevduatlarına güvence getirmiştir.

2.1.2. 5 Nisan 19994 Kararlarının Sonuçları

İstikrar programlarının başarılı olması, toplumsal uzlaşı ve bu programı uygulayacak kadroya güvenilmesine bağlıdır. 5 Nisan kararlarının orta ve uzun vadeli hedefleri detaylı olarak belirlenmediğinden ve alınan önlemlerle ilgili farklı kesimlerden destek sağlanamadığından program kapsamına dahil olan kamu sektörünün yeniden yapılandırılması, özelleştirme, KİT reformu, tarım politikalarıyla ilgili yapısal reformlar ve sosyal güvenlik reform uygulamaları yaşanan sorunlar ve ülkenin bu yeniliklere hazır olmaması alınan kararların başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olmuştur. Temel problemler çözülemediğinden reel kesimde yaşanan kriz devam etmiştir. 5 Nisan kararlarıyla hayata geçirilen önlemler, IMF tarafından yeterli görülmemiştir (Özdemir, 2013:162-163).

5 Nisan 1994 kararları, eksik alınmış, halk tarafından güvenilirliğini yitirmiş bir siyasal iktidar tarafından yürütülmeye çalışılmış kararlardır. Bu nedenle bazı alanlarda ancak kriz

öncesi koşullara dönüşü sağlarken bazı alanlarda bunu bile gerçekleştirememiştir (Eğilmez, 2010:73).

2.1.3. 1994-1999 Yılına Kadar Geçen Sürede Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları

1994-1999 yılları arasında bankacılık sektörünün yaşamış olduğu sorunlardan bazıları şu şekildedir (Parasız, 2009:111-112);

- ✓ Kamu bankalarının Hazine'nin finansman ihtiyacını karşılaması nedeniyle aktiflerinde önemli boyutlara ulaşan görev zararları,
- ✓ Kamunun iç borçlanmada tamamen bankacılık sektöründen yararlanılmasıyla beraber reel sektörün bankacılık sektörünce yeterince finanse edilmemesi sonuç olarak bankacılık sisteminin asli görevi olan aracılık faaliyetinde etkin bir biçimde çalışamaması,
- ✓ Asli görevi aracılık faaliyeti olan özel sermayeli bankaların bu görevleri yerine kendi iştirak ve grup şirketlerine kullandırmış oldukları kredilerin artış göstermesi
- ✓ Mali yapısı bozuk, bilançolarında dengesizlik bulunan bankalara yönelik önlemlerin geç alınması,

Bankacılık sektörünün gözetim ve denetiminde uluslararası standartların sistemde aktif hale getirilememesi, finansal zayıflığı, makroekonomik istikrarın sağlanamaması gibi unsurlar da ekonomide yaşanan küçük bir sorunda sektörün ağır darbeler almasına etken olmuştur.

2.2. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

1994 Krizinin nedenlerini anlayabilmek için 1980'li yıllardan itibaren ülkemizde yaşanan gelişmelere göz atılması gerektiği gibi 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler içinde geçmişten süre gelen, geçici çözümlerin gölgesinde geçen yıllara ve 1997 yılında çıkan Asya, 1998 yılında çıkan Rusya krizlerine göz atılması gerekmektedir.

Türkiye 1980'li yıllardan itibaren sürekli bütçe açıkları vermiştir. Doğru kaynak temini yapılamadığından bütçe açıkları iç ve dış piyasadan borçlanılarak kapatılmıştır. Kamu borçlanma ihtiyacının giderek artması, borçlara ödenen faizlerin artmasına ve

borçlanmadaki vadelerinde kısalmasına neden olmuştur. Borçların artması ve faiz oranların yükselmesi borçların çevrilemeyeceğini düşündürmüştür. Yaşanan bu olumsuz durum, borçların para basılarak kapatılabileceği ve dolayısıyla yüksek enflasyon beklentisini ortaya çıkarmıştır. 1990 ve 1999 yılları arasında Türkiye Ekonomisi'nde, ölçüsüz borçlanma nedeniyle temel problem oluşmuş, ihtiyatlı davranılmaması nedeniyle de ölçü kaçmıştır (Bastı, 2006:83).

Yıllık kayıtlı ihracat ve bavul ticaretiyle döviz gelirimizin yüzde 13-15'ini karşılayan Rusya Federasyonu'ndaki yaşanan ekonomik kriz de döviz gelirlerimizi önemli ölçüde etkilemiştir. Fakat devalüe edilen Rus Rublesi nedeniyle ucuz hammadde ithaline olanak sağlanmıştır. Asya krizinde ise ilk dalga İMKB de etkisini göstermiştir. Türkiye bazı ürünlerde yoğun rekabetle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye için olumlu sayılabilecek etkisi ise, Rusya krizinde olduğu gibi ucuz ithal girdi olanaklarının doğmasıdır (Engin, 2007:55).

Ayrıca 1999 yılında ülke üretiminin önemli bölümünü karşılayan Marmara bölgesinde yaşanan deprem de ekonomide yaşanan sıkıntıların artmasına neden olmuştur (Özdemir, 2013:163-164).

1999 yılının sonunda IMF ile 17. kez destekleme anlaşması ve yeni bir istikrar programı imzalanmıştır. Bu programın hedefi bankacılık sektörünün düzenlenmesi, sosyal güvenlik, özelleştirmeler gibi sorunları eş anlı olarak çözüme kavuşturmaktı. Program uygulandığı tarihi takip eden 9 ay boyunca başarılı bir şekilde ilerlemiş fakat bu süreçte dış ticaret açığındaki büyüme en büyük problem olarak karşımıza çıkmıştır. Bu problemin dışında 2000 yılının Kasım ayında bu sefer ciddi sorunlar ortaya çıkmış, program IMF'nin sağladığı ek destek paketiyle ayakta kalabilmiştir.

Kasım 2000 krizi sonrası sadece üç ay geçmişken Şubat 2001 'de yeni bir krizin fitili ateşlenmiştir. Aslında cari işlemler açığında meydana gelen yüksek oranlı artışlar, finansal sektörün sermaye yapısının güçlü olmaması, bankacılık sektörünün sahip olduğu açık pozisyonlar ve kamu bankalarının görev zararları krizin gerisinde yer alan faktörleri oluştururken görünürde dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer arasında yaşanan tartışmanın neden olduğu spekülatif saldırı başlatılmış ve bu kez döviz kurunu savunmak mümkün olmamıştır. 21 Şubat günü likidite sıkıntısı nedeniyle bankalar arası para piyasasında gecelik faiz oranı % 6200 seviyesine ulaşmıştır. Spekülatif bu atak Merkez Bankası'nın 23 Şubat günü rezervlerinin 27,94 milyar dolardan 5,36 milyar dolar erimesine neden olmuştur. Şubat 2001 krizini Kasım 2000 krizinden

ayıran önemli ayrıntılardan bir tanesi dövize olan talebin Kasım 2000 krizinde olduğu gibi sadece yabancı yatırımcılarla sınırlı kalmayıp aynı zamanda bankalar ve yerli yatırımcılarında dövize hücum etmeleridir. Kriz sonrası üç gün içinde İMKB' deki değer kaybı % 28,4'ü, on gün içinde kur artışındaki değer kaybı % 40'a ulaşmıştır (Özdemir, 2013:174).

Kamunun finansman ihtiyacının, reel faizlerin yüksek seyretmesi ve yaşanan belirsizlikler bankaları ve diğer yatırımcıları Devlet İç Borçlanma Senetlerine (DİBS) yatırım yapmaya sevk etmiştir. Yüksek getirisi nedeniyle kaynaklar reel sektörü finanse etmek yerine devleti finanse eder hale gelmiştir. Özellikler Bankalar yurtdışından borçlanarak açık pozisyonlarla kaynaklarından çok daha fazla finans sağlamışlardır. 1999 Eylül sonunda Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın açık pozisyonlara getirdiği bir kararla ticari bankaların sermayesinin en fazla %20'sine kadar açık pozisyonlarının bulunabileceğine karar vermiş, bu kurala uymayan banklar TCMB'ye Haziran 2000 sonuna kadar %8 munzam karşılık ayıracaklarını açıklamıştır. Yapılan düzenleme sonunda bu sınırı aşarak daha fazla açık pozisyona girmek ekonomik olarak mantıksız hale gelmiştir. Fakat bankalar göstermelik forward sözleşmeleri yaparak bu engeli aşmıştır. Kasım 2000 krizinde açık pozisyon tutarı olması gereken miktarın 10 katını bulmuştur. Gerçekte bankalar bu nedenle döviz borçlarının ancak çok küçük bir bölümünü karşılamaktaydılar. Bankalar yaptıkları işlemler neticesinde önemli döviz riski taşımışlardır (Uygur, 2001:15-16). Türkiye'de seçilen dönemlerde bankacılık sektörü açık pozisyonu Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Bankacılık Sektörü Açık Pozisyonu (1994-2003) (milyar $)

Yıllar	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**
Net Pozisyon	-0.8	-3.1	-2.5	-4.9	-8.3	-13.2	-17.3	-10.8	-5.3	-7.2

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 1997, 1998, 2000, 2002, 2003 Sayılarından Yararlanılarak Düzenlenmiştir.

Tablo 3'te görüldüğü üzere krizlerin yaşandığı 2000 ve 2001 yıllarına gelinceye kadar bankacılık sektörünün açık pozisyonu 1996 yılından sonra her geçen yıl artmıştır. İzlenen

yıllar arasında açık pozisyon 1994 yılında 0,8 Milyar dolarla en düşük seviyede iken 2000 yılında 17,3 Milyar dolarla en üst seviyede gerçekleşmiştir. 2000 yılında ise 17.3 Milyar dolar gibi önlenemez şekilde yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Yaşanan tüm bu gelişmeler sonrası yabancı sermaye çıkışları yaşanırken Türkiye bankacılık kesiminde önemli iki gelişme yaşanmıştır. Birincisi; Romanya'da Bayındırbank'ın bankası olan Banco Turco Romana'nın(BTR) bir Türk yetkilisi sınırda bavullar içinde yüksek miktarda döviz çıkarmaya çalışırken yakalanmıştır. Bunun üzerine BTR' den çok hızlı bir şekilde para çıkışı olmuş ve banka batma noktasına gelmiştir. Bayındırbank'ın bankayı kurtaracak kaynağı olmadığından Vakıfbank gerekli kaynak teminini sağlamıştır. Bu durum Türkiye'de çok önemsenmese de yurtdışında bankacılık sisteminin riskleri bakımından Türkiye' deki krizin bankacılık sisteminde başlamasının ilk işareti olarak tanımlanmıştır. İkinci önemli gelişme ise, uygulanmaya başlayan enflasyonla mücadele programı neticesinde Demirbank'ın ülkeye sermaye girişlerinin artacağını öngörmesiyle başlamıştır. Demirbank sermaye girişleri arttıkça yüksek fiyattan satmak amacıyla önemli miktarlarda DİBS satın almıştır. Öyle ki TMSF' ye devrolacak banka batana kadar 2000 yılında ihraç edilen DİBS'lerin %15'ini toplam DİBS stoğunun %10'unu elinde bulundurmaktaydı. Yatırım ve kaynakları arasındaki vade uyumsuzluğu nedeniyle banka, sendikasyon kredileri ve repo ile borçlanmış daha sonra TCMB ve diğer bankalardan büyük miktarda borçlanma zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Uygur, 2001:16).

2000 yılının Ekim ayı sonunda daha önce özelleştirilen Etibank batma durumuna geldiğinden TMSF'ye devredilmiştir. Demirbank'ın Etibank'ta örtülü ortaklığı olduğu düşünüldüğünden piyasada Demirbank'ın da zor durumda olduğu düşüncesi hakim olmuştur. Bu durum bankanın yurtdışından ve yurtiçinden borçlanmasını zorlaştırmıştır. Demirbank elindeki DİBS'leri hızlı bir şekilde satınca DİBS fiyatları düşmüş, elinde DİBS bulunan diğer bankalarda panikle satışa geçmiş Kasım ayı sonunda DİBS piyasası çökmüş Kasım 2000 krizi patlak vermiştir. DİBS piyasasının çökmesiyle dövizde yükselmeler başlamış, TCMB elindeki 5.5 Milyar dolarlık döviz rezervini kaybetmiş ve daha sonra oluşabilecek benzer bir saldırıya karşı savunma gücü büyük ölçüde azalmış, IMF' den toplamda 10,4 milyar dolar kredi alınmış bunun 7,5 milyar doları ek rezerv olanağı şeklinde kısa vadeli ve yüksek maliyetli olarak verilmiştir (Bastı, 2006:118).

Bu süreçte 11 bankanın TMSF'ye devredilmesi sürerken hükümet; politikası gereği üreticiler ve KOBİ'lere yaptığı desteği bütçeye yansıtmamak için devlet bankalarına görev zararı olarak yansıtıyor böylece IMF koşullarından sapmamış oluyordu. Fakat dağıtılan

kredilerin çoğunluğu politikacıların yakınlarına tahsis ediliyor ve geri dönmeyen kredilerden oluşuyordu. Yükselen faiz oranlarının gecelik borçlanma ihtiyaçları yüksek düzeyde olan TMSF kapsamındaki bankalar ve kamu bankalarının mali yapılarını önemli derecede bozmasında etkisi büyüktür. Ziraat Bankası, Emlak Bankası ve Halk Bankası'nın görev zararlarının büyüklüğünün ortaya çıkması bankalardaki sarsıntıyı gözler önüne sermiştir (Kazgan, 2005:242). Daha sonraki süreçte 17,5 milyar dolara ulaşan görev zararları tasfiye edilecek, görev zararına yol açan düzenlemeler iptal edilecek, birikmiş görev zararı alacaklarına 31 Aralık 2000'de faiz yürütülerek toplam 22,9 milyar TL tutarında Özel Tertip Devlet Tahvili ihraç edilecektir.

2001 yılına gelindiğinde piyasalarda hala güven ortamı sağlanamamıştır. Demirbank'ın batması akabinde bankaların risk algısı artmış, BDDK'nın faaliyete geçmesiyle birlikte diğer bankalar da faiz ve kur riskleri nedeniyle batabileceklerini fark etmişlerdir. Bütün bu olumsuz beklentiler faiz oranlarının yüksek kalmasına, TL' den kaçışın her an yeniden yaşanabileceğinin düşünülmesine neden olmuştur. 2001 yılı Şubat ayında, devletin üst kademesinde meydana gelen anlaşmazlık özellikle bankacılık sektöründen olmak üzere güçlü bir döviz talebini ortaya çıkarmıştır. TCMB durumun başında döviz talebinin bir kısmını karşılamış fakat döviz atağının durdurulamayacağı anlaşılınca döviz kuru dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu karar ödemeler sistemini kilitlemiş, döviz atağının yaygınlaşmasına ve yeni bir finansal krize yani döviz kuru ve bankacılık krizine neden olmuştur (Bastı, 2006:119-120).

2.2.1. Enflasyonu Düşürme Programının İncelenmesi

1999 yılının Aralık ayında Merkez Bankası başkanı Gazi Erçel yaptığı konuşmasında IMF ile Ülkemiz arasında 1998 yılında imzalanan Yakın İzleme Anlaşması'nın bir uzantısı olarak nitelendirdiği "Stand-By" anlaşmasının detaylarını açıklamıştır. 2000-2002 yılları olmak üzere toplam üç yılı kapsayacak bu programın asıl amacını; a)tüketici enflasyonunu 2000 yılında %25, 2001 yılında %12, 2002 yılında %7'ye indirmek, b) Reel faiz oranlarını makul düzeylere düşürmek, c) Ekonominin büyüme potansiyelini artırmak, d) Ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamak olarak açıklamıştır. Yine aynı konuşmada Erçel uygulanacak döviz kuru politikasını; Döviz kur sepetinin bir yıllık bir süreyi kapsayacak şekilde, günlük olarak açıklanması, Kur sepetinin 1 ABD Doları + 0,77 Euro olarak devam ettirilmesi olarak açıklamıştır (Erçel, 1999).

Bankalar bu duruma göre pozisyon almış sendikasyon kredileriyle dışarından borçlanıp içeride TL krediler vermişlerdir. Beklenen olmamış, öngörülen TEFE %20 iken %32,7 olarak gerçeklemiştir. Yükselen döviz kurları likidite sıkıntı içindeki bankaları derinden etkilemiş özellikle almış olduğu kredileri DİBS'lerde değerlendiren Demirbank yükümlülüklerini yerine getiremediğinden TMSF bu bankaya el koymuştur. Döviz açık pozisyonunu diğer bankalarında kapatmak istemesiyle dövize hücum başlamış böylece kur çıpası politikasının uygulanmasına son verilmiş Enflasyonu Düşürme Programı" terk edilerek, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulanmaya başlanmıştır (Toprak ve Demir, 2001:15-16).

Şubat 2001 Krizi, ekonomik istikrarla birlikte siyasal istikrar ve güven unsurunun da önemli derecede azaldığı bir dönem olmuştur. Yüksek enflasyondan kurtulmayı ve ekonomiyi istikrarlı bir yapıya kavuşturmayı amaçlayan enflasyonu düşürme programı, Kasım 2000'de önemli ölçüde etkisini kaybetmiş, Şubat 2001'de de tamamen çökmüştür (Fırat, 2006:213).

(Serdengeçti, 2002:1) 2002 yılında yaptığı konuşmasında programın çökmesine neden olabilecek etkenler; tutarsız mali politika, zayıf bankacılık sistemi, programın ilan edilmiş çıkış tarihi ya da stratejisi konusunda tam bir belirginlik olmaması ve olumsuz ticaret hadleri şokları gibi döviz kurunun yükseltilmesinin refahı yükseltici hale geldiği olumsuz şoklar olarak belirtmiştir.

2.2.2. 2000 Yılı Enflasyonla Mücadele Programı ve Gelişmeler

Yaşanan kriz döneminde bankacılık sektöründeki kırılganlık, bu sektörü sermaye dönüşlerine karşı oldukça zayıflatan; döviz ve vade uyuşmazlığındaki artış, yerine getirilemeyen borçlardaki yükseliş faktörlerine bağlıdır. Ayrıca bankacılık sisteminde biriken risk temerküz oluşturmaktadır. Risk birikiminin kaynakları özel bankalara karşı devlet bankaları ve özel bankalar kendi arasında olmak üzere iki farklı yapıdadır. Devlet bankaları bu dönemde faiz riskine açıkken özel bankalar döviz kuru riskine eğilimlidirler. Bazı özel bankalar özellikle kısa vadeli kamu borçlanma araçları işlemlerini yoğunlukla yapmaktadır (Özatay ve Sak (2002)'den aktaran Özdemir, 2013:170-171).

Bankacılığı yeniden yapılandırma çalışmaları kapsamında TMSF'nin bünyesine 1997-2001 yılları arasında 19 banka devrolmuş, bu durum bankacılık kesimini döviz ve vade

uyumsuzluklarına karşı denetlemek üzere konulan bazı kuralların da uygulanamadığını ortaya çıkarmıştır (Uygur, 2001:14-15).

Yaşanan zor dönemde TMSF'ye devredilen bankaların birçoğunun ortak özelliği holding bankalarından oluşmalarıdır. Holding bankalarının büyük bölümü devlet tarafından tasarruf mevduatına verilen garantiler yüzünden mudilerden topladıkları mevduatın büyük bölümünü kendi bünyelerindeki şirketlere usulsüzce aktararak bu mevduatları batık kredi olarak göstermişlerdir. Bankaların finans piyasasında en önemli yerde olması sebebiyle bütün bu olumsuzluklar ülkeyi krize götürmüştür.

Krizle birlikte bankalar açık pozisyonlarını kapatmaya çalışmış, kamu ve özel bankalar borçlanmanın yollarını aramaya başlamıştır. Merkez Bankası bu dönemde piyasanın ihtiyaç duyduğu likiditeyi zamanında karşılayamamıştır. Dışsal piyasalarda borçlanma faizi yükseldiğinden ve ülke riski nedeniyle bankaların dış borçlanması zora girmiştir. Ayrıca bankaların hızla yükselen likidite ihtiyacı ve bunun için yüksek faizle likidite arayışı içerisine girilmesi sonucu döviz talebi artmış, yabancı bankalar da hazine kağıtlarını satarak ülkemiz piyasasından çıkmaya başlamıştır. Bunların sonucu olarak reel kesimde büyük bir talep daralması yaşanmış, dövize yönelik spekülatif atak genişlemiştir (Özdemir, 2013:172-173).

Bankacılık sektöründe mali fonksiyonların efektif şekilde gerçekleştirilememesinin başlıca unsurları (BDDK, 2002:3-4);

1. Makroekonomik istikrarsızlık,
2. Yüksek kamu kesimi açıkları,
3. Kamu Bankalarının sistemi çarpıtıcı etkileri,
4. Risk algılama ve yönetiminin zayıflaması şeklinde sıralanabilir.

Bu sürecin sonucu olarak, Türk bankacılık sisteminin karşı karşıya kaldığı yapısal zayıflıklarsa şu şekildedir;

1. Öz kaynak yetersizliği,
2. Kamu ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı,
3. Zayıf aktif kalitesi (kredi yoğunlaşması, grup bankacılığı ve risklerinin yoğunluğu, kredi ve karşılıklar arasındaki uyumsuzluk),
4. Piyasadaki risklere aşırı duyarlılık ve kırılganlık, (vade uyumsuzluğu, açık pozisyon)

5. Yetersiz iç kontrol, risk yönetimi ve kuramsal yönetişim,
6. Saydamlık eksikliği, gibi yetersizliklerin bankacılık sektörünün krizde önemli rol üstlenmesine neden olduğu belirtilmektedir.

Banka bilançolarında taşınan likidite, kur ve faiz risklerinin de sermaye yeterliliği hesaplamasına dahil edilmesi amacıyla Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik yayımlanmıştır. 3182 sayılı Bankalar Kanununu yürürlükten kaldıran 18 Haziran 1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu da, krizlerin ardından yapılan değişiklikler ile Basel Bankacılık Prensipleri ile uyumlu hale getirilmeye çalışılmış ve son olarak 4389 sayılı Kanunu yürürlükten kaldıran 19 Ekim 2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile finansal sistemin işleyişi daha da güçlendirilmiştir. Özellikle banka kurulması ve şube açılması daha güç hale getirilmiş, bankaların mali olmayan iştiraklerine sınırlama konulmuş, vadeli işlem, opsiyon sözleşmeleri ve benzeri diğer türev ürünler dahil edilerek kredi tanımı genişletilmiş ve dolaylı kredi ilişkisi yeniden düzenlenerek kredi-özkaynak ilişkisi daraltılmıştır (Baykal, 2007:41-44).

2001'li yıllarda Türkiye' de Avrupa ya da ABD bankalarında olduğu gibi türev ürünler bulunmamaktadır. Ayrıca mortgage kredileri yok denecek kadar az durumdadır. Fakat Türkiye' de bankalar ve reel kesim firmalarının dış borçları yüksek seyretmektedir. 2001 krizi bankaların yeniden yapılanmasını ve ciddi anlamda güçlenmesini sağlamıştır. Bankalar bir yandan sermaye yeterliliği rasyolarını yükseltirken diğer yandan da bankacılık sektörünü denetleme yöntemleri daha sıkı bir yapıya oturtulmuştur (Eğilmez, 2010:128).

2.2.3. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının Değerlendirilmesi

Yaşanan 2001 krizi nedeniyle IMF desteğinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı adı altında yen bir program uygulanmaya başlamıştır. Kemal Derviş liderliğindeki program kapsamında sıkı para ve maliye politikalarının uygulanmasına çalışılmıştır. IMF tarafından kısa sürede birçok yasanın çıkarılması şartı konulmuştur. Kamu harcamalarının kısılması ve vergilerin arttırılması önerilmiştir (Bastı, 2006:120).

15 günde dayatılan program çerçevesinde TBMM'de 15 yasa çıkarılması şartı getirilmiş Türkiye için alternatifsiz, dayatmacı çözüm önerisi ortaya konmuştur. Yeni program kapsamında; devletin tarım girdilerine mali desteğinin tümüyle kaldırılması, Tekel, şeker fabrikaları, Ziraat Bankası, TSKB gibi devlet kurumlarının tümünün özelleştirilmesi istenmiştir. Böylece devlet ekonominin her alanını özelleştirme yoluyla yerli ve yabancı

sermayeye bırakacaktır. Yapılan bu özelleştirme hamleleri tarımda yıkıma yol açmıştır (Kazgan, 2005:246).

2.2.4. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programının İncelenmesi

15 Mayıs 2001' de uygulanmaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının en önemli öğesi Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programıdır. Programın amacı dört ana unsura dayandırılmıştır (Parasız, 2009:114);

1) Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması,

2) Kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması bakımından TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını en kısa sürede çözüme kavuşturmak,

3) Yaşanan krizlerden olumsuz etkilenen bazı özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmek,

4) Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi.

Bu amaçla kamu bankaları, özel bankalar ile TMSF bankalarının etkinliğinin ve verimliliklerinin arttırılması, kur ve faiz risklerine olan duyarlılığın azaltılması, sermayelerinin güçlendirilmesi yönünde adımlar atılmıştır.

Program dahilinde BDDK'nın temel hedefleri şu şekildedir (BDDK, 2002:7):

- ✓ Sektörün rekabet gücünü ve etkinliğini arttırmak,
- ✓ Sektörün güvenini kalıcı kılmak,
- ✓ Sektörün ekonomi üzerinde yaratabileceği yükü asgariye indirmek,
- ✓ Sektörü güçlendirmek ve olası risklere karşı direncini arttırmak,
- ✓ Tasarruf sahiplerinin haklarını ve menfaatlerini korumak.

Yine program dahilinde ele alınan konulara baktığımızda kamu bankalarının görev zararlarını ortadan kaldırarak bilançolarının sadeleştirilmesine çalışılmıştır. Burada amaç bilançoları düzletilen bankaların daha sonra satış imkanına kavuşturmaktır. Kamu bankalarına, yasal sermaye yeterliliği oranına ulaşabilmeleri amacıyla kaynak aktarımı yapılmasına karar verilmiş, bunun neticesinde kamu bankalarına 28.7 katrilyon T.L. kaynak aktarılmıştır. TMSF'ye devredilen bankaların problemlerini çözebilmek amacıyla Fon'a alınan 20 bankadan 12 tanesi birleştirilmiş, 5 tanesi satılmış, 2002 yılında Fon'da

sadece 2 banka kalmıştır. TMSF'ndan Fona aktarılan bankalara 4.7 milyar dolar tutarında kaynak sağlanmıştır (Gürtuna, 2005:129).

Yaşanan krizler neticesinde sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, kredi hacmi derinden etkilenen bankacılık sektörü için Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programının uygulanması amaçlanmıştır. Bu programın temel amaçları ise şunlardır (BDDK, 2002:3):

- ✓ Banka sermayelerinin güçlendirilmesi suretiyle, aracılık fonksiyonunu etkin bir şekilde yerine getiren güvenli bir bankacılık sistemine geçişin sağlanması,
- ✓ Türk bankacılık sektöründe şeffaflığın artırılması ve kalıcı kılınması,
- ✓ Reel sektöre dönük kredi imkanlarının genişletilmesi.

2.2.5. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizinin Sonuçları

Devlet, bankacılık sektöründe toplamda 43,7 katrilyon TL görev zararı ve TMSF bankalarının sermayelerini güçlendirmek amacıyla borç yüklenmiştir. Görece sınırlı kalan banka kredilerindeki artış sistemi batık kredilerden korumuştur. Devlet güvencesinde olan tasarruf mevduatları da sistemden kaçışın önünü kesmiştir (Toprak ve Demir, 2001:17).

IMF, 2001 yılında yaşanan kriz sürecinde Merkez Bankası'nın piyasaya gerekli likiditeyi vermesine engel olmuştur. Merkez Bankası'nın piyasaya gerekli likiditeyi vermemesi krizin faturasının daha ağır olmasına neden olmuştur. Yapılan bu yanlış bankaların bazılarını batırmış, batmayanları ise derinden etkilemiş ve ekonomide çöküntü ortaya çıkmıştır. Yanlış alınan kararlar neticesinde faizler daha makul düzeylere gerileyecekken daha fazla yükselmiş, ekonomiye büyük maliyetler yüklenmiştir. 2008 yılında yaşanacak olan krizde IMF'nin 2001 yılında ülkemizde yaşanan krize katkısı teorik olarak ortaya çıkmıştır. 2008 yılında yaşanan krizde FED Amerika'da piyasaya likidite vermiş ve Hazine ile ortaklaşa bankalara yönelik kurtarma operasyonları düzenlemiştir. Avrupa Merkez Bankaları da buna benzer adımlar atmış IMF, likidite verme ve kurtarma operasyonlarını desteklediğini açıklamıştır. Söz konusu Türkiye olduğunda piyasaya likidite verilmesine karşı çıkan, bankaları kurtarma operasyonunun ahlaki çöküntü yaratacağını öne süren IMF benzer konumdaki diğer ülkelerde tam tersini savunmuştur (Eğilmez, 2010:78-80).

2001'de yaşanan ekonomik daralma sonrası ekonomi %8,5-9 oranında daralmış, ulusal gelir 51 milyar azalmış, kişi başına gelir 725 dolar gerilemiş, 19 banka kapanmış, 1.5 milyon kişi işsiz kalmış, %30'lara düşen enflasyon %70 düzeyini aşmış, hazinenin faiz

ödemeleri % 101 artmış, iç borç stoku 2000 yılına göre 4 katına ulaşmıştır. Bu kriz Cumhuriyet tarihinin ikinci dünya savaşı sonrası dönemdeki en büyük krizi olmuştur (Karluk 2004'ten aktaran Özdemir, 2013:167).

2001 ekonomik krizi Türkiye'nin değişimindeki en önemli dönüm noktalarından biridir. 2000 yılında Türkiye'nin GSMH'si 200 milyar dolarken 2001 yılı sonunda %25 gibi bir düşüşle 148 milyar dolara gerilemiştir. Yüz binlerce insan işsiz kalmıştır. İşsizlik oranı 2000 yılında %6,5 iken 2002'de %10,3 e yükselmiştir. İşini kaybetmeyen kesimin ise geliri düşmüş, birçok insan bankalara olan borçlarını ödeyememiş, binlerce işyeri kapanmıştır (Eğilmez, 2010:148).

2.2.6. 2000'li Yıllarda Bankacılık Sisteminin Sorunları ve Çözüm Arayışları

Türkiye' de bankacılık sektörünün en önemli problemi öz sermaye yetersizliğidir. Öz sermayenin toplam yükümlülüğe oranı özel bankalarda %8-10 arasında iken, kamu bankalarından %5-6 civarındadır. Kasım 2000 sonunda bankaların konsolide bilanço büyüklüğü 140 milyar dolarken toplam sermayeleri 11-12 milyar dolar civarındadır. 1990'lı yıllarda ülkemizde banka kurmanın kolaylaştırılması 2000 krizi öncesi banka sayısının 80'i bulmasına neden olmuştur. Bunların önemli bölümü küçük, sermayesi yetersiz, kurucusunun iştirak veya üretimini finanse etmek için kurulmuştur. Devletin sınırsız mevduat güvencesi vermesi sayesinde risk unsuru ortadan kalkmış mali yapıları sağlıksız olmasına rağmen bu bankalar piyasanın üzerinde faiz vererek mevduat ve repo toplamışlardır (Bastı, 2006:126).

Finansal sisteme yeniden istikrar kazandırmak, bankacılık sistemini daha sağlıklı bir yapıya kavuşturmak amacıyla bazı önlemler alınmıştır. Bunlar (Toprak ve Demir, 2001:18);

- 1999 yılı Haziran ayında yürürlüğe girmesine rağmen Ağustos 2000' de faaliyete geçen bankacılık sektörünü özerk bir yapıda denetleme, gözetim, düzenle işlevlerini yerine getirecek olan BDDK' nın kurulması.
- Vadeli işlemler, opsiyon sözleşmeleri ve benzeri diğer türev ürünler kredi tanımına dahil edilerek Şubat 2001'de "bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin yönetmelik" ve "iç denetim ve risk yönetimi sistemleri hakkında yönetmelik" çıkarılmıştır.

- 1 Ocak 2002'de yürürlüğe girmek üzere bankaların mali tablolarında saydamlığın sağlanması ve işlemlerin mahiyetine uygun olarak muhasebeleştirilmesi için Muhasebe Uygulama Yönetmeliği'nin (MUY) çıkarılması, bu yönetmelikle repo işlemlerinin bilanço kapsamına alınması, finansal araçların değerlemesi, sınıflandırılması ve riske karşı korunması amacına yönelik esasları içeren 39 nolu standart da dahil olmak üzere uluslararası muhasebe standartlarının temel ilkelerinin benimsenmesi amaçlanmıştır.
- Risk grubu yaklaşımıyla, risk yoğunlaşmasını önlemek ve bankaların aktif yapısını emniyet, seyyaliyet ve randıman ilkelerine göre sağlamlaştırmak amacıyla, bir gruba kullandırılacak kredi limitlerinin hesabında doğrudan ve dolaylı kredilerin birlikte dikkate alınması, bankaların hissedar ve iştiraklerine kaynak kullandırırken de aynı hassasiyetin gösterilmesi istenmiştir.

Tasarruf mevduatlarına 5 Nisan 1994 istikrar programı çerçevesinde sınırsız devlet güvencesi sağlanması ve buna devam edilmesi banka ve şube sayılarını olması gerekenden hızlı şekilde arttırmıştır. Aşağıdaki tabloda Özel banakların TMSF'ye devri ve sonrasındaki personel ve şube sayıları verilmiştir. TMSF'ye devredilen bankaların devir tarihi ve 31.07.2001 tarihlerindeki şube ve personel sayıları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. TMSF Bankalarının Şube ve Personel Sayıları

	Şube Sayıları		**Personel Sayıları**	
	Devir Tarihi İtibariyle	31.07.2001 Tarihinde	Devir Tarihi İtibariyle	31.07.2001 Tarihinde
Demirbank	198	199	4.241	3.724
Etibank	283	210	6.171	4.156
İktisat Bankası	62	62	1.305	1.235
Tarişbank	41	41	328	325
Sitebank	13	13	253	251
Bayındırbank	22	20	381	384
Kentbank	86	86	1.422	1.405
EGS Bank	49	49	918	907
T.Ticaret Bankası	274	218	4.790	3.082
Sümerbank	401	135	9.357	3.198
Bank Ekspres	25	26	721	615
Toplam	**1454**	**1059**	**30.087**	**19.485**

Kaynak: BDDK, 2001:9.

Tablo 4'te görüldüğü üzere TMSF bünyesine geçen bankaların Şube ve Personel sayılarında önemli derecede azalış meydana gelmiştir. Toplam personel sayısı devir tarihi itibariyle 30.087 iken bu sayı 31.07.2001 tarihinde 19.485'e kadar düşmüştür. Banka personel ve şube sayısı olarak en çok dikkati çeken Sümerbank'tır. Sümerbank'ın personel sayısı 9.357'den 3.198'e, şube sayısıysa 401'den 135'e düşmüştür.

BDDK Mayıs 2001 yeniden yapılandırma programı kapsamında sektör yapılandırmasını dört bölüme ayırarak tamamlamayı amaçlamıştır (Dolun, 2006:8):

a) Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasının,

b) TMSF tarafından devralınan bankalara çözüm bulmanın,

c) Özel bankaların mali yapılarının güçlendirilmesinin,

d) Düzenleme ve denetim çerçevesinin daha da iyileştirilmesinin yollarını aramıştır.

Bu amaçla yapılan yapılandırma çalışmasının sonucunda ilk olarak kamu bankalarının yapılandırılması tamamlanmıştır. Fakat TMSF bünyesindeki bankaların çözümlenmesi süreci borçlarının sürdürülebilirliğini sağlamak, faiz ve kur dalgalanmalarını asgariye indirmek ve mevduatların çekilmesini engellemek amacıyla BDDK tarafından bankalar direk tasfiye edilmeden yeniden yapılandırılarak satışının gerçekleştirilmesinin uygun görülmesi sebebiyle daha yavaş ilerlemiştir.

2001 kriziyle birlikte bankaların sermaye yeterliliği yükselmiş, denetleme yöntemleri daha güvenilir bir hal almış bir bakıma krizi fırsata çevirerek sistemin yeninden yapılanması ve güçlenmesi sağlanmıştır. Ekonomide katma değer meydan getirdiği düşünülen reel sektör firmalarına varlıklarını devam ettirebilmeleri ve finansal sisteme olan borçlarını geri ödeyebilmeleri için, borçların yeniden yapılandırılması (İstanbul Yaklaşımı) imkanı tanınmıştır. Bu yöntemle batık kredi rakamları azalan bankaların aktif kalitesi belli ölçüde iyileştirilmiştir. Kamu ve TMSF bünyesindeki bankalara yönelik operasyonel yeniden yapılandırma kapsamında şube ve personel sayılarında azaltılmıştır. 2000 yılında 61.601 olan personel sayısı 2009 yılı itibariyle 34.703 ve 2000 yılı itibariyle 2.494 olan şube sayısı 2009 yılında 1.985 olmuştur. Bankacılık sisteminin en büyük sorunu olan kamu bankalarının görev zararları finansal yeniden yapılandırma kapsamında bu bankalara DİBS verilerek sıfırlanmış görev zararına yol açacak işlemlerin yapılamasının yasal altyapısı ortadan kaldırılmıştır. Bu sayede kamu bankaları üzerindeki siyasi baskılar ortadan

kaldırılmaya çalışılarak bu bankaların piyasa koşulları altında faaliyette bulunmaları sağlanmıştır.

2.3. 2008 Küresel Finans Krizi

2008 küresel finans krizine kadar tüm dünyayı etkileyen 1929 yılında yaşanan büyük buhrandan sonra krizler genellikle ülke bazında ya da bölgesel bazda yaşanmıştır. 2008 yılının eylül ayında ABD' de patlak veren kriz daha sonra dalga dalga tüm dünyaya yayılmış ve 1929 krizinden sonra dünya tarihinde yaşanan en büyük küresel krizi meydana getirmiştir.

2008 yılında yaşanan krizin kökeninde gayrimenkul ve kredi balonu yatmaktadır. Başlangıçta yüksek gelirli müşterilere sağlanan kredilerden oluşan mortgage piyasası daha sonra zaman içinde bu krediler daha düşük gelirli insanlara da verilmeye başlandı. Toplam büyüklüğü 10 trilyon dolara ulaşan mortgage piyasasında daha önceki dönemlerde ABD' de faizlerin son derece düşük düzeylerde seyretmesi nedeniyle düşük gelirli müşteriler değişken faizli kredileri tercih etmiştir. FED' in son dönemlerde faizleri artarda arttırması ve konut fiyatlarındaki düşüş düşük gelirleri müşterilerin aldıkları kredileri geri ödeyememelerine neden olmuştur. Aslına bakıldığında her ne kadar emlak fiyatlarının şişkinliği krizi tetiklese de krizin altında yatan sorunun kredilere dayanak oluşturularak üretilen türevlerin yarattığı bir bakıma kredi krizi denebilmektedir (Eğilmez, 2010:66-67).

Amerika'da patlak veren krizin gelişiminde, kredilerin elden ele dolaşması yatmaktadır. Mortgage kredisini alan kişinin bu krediyi ödeyememesi riskini türev ürünlerle üçüncü kişilere satan kredi kuruluşu böylece daha fazla riske girebilmiş ve dolayısıyla risk büyümüştür. Uluslararası çapta işlem yapan birçok banka birbirlerine kefil olmuş ve bu ilişkilerin en çok yoğunlaştığı banka Lehman Brothers olmuştur. Sözleşmelerin yerine getirilemeyeceğin anlaşılması neticesinde Lehman Brothers ve ondan alacaklı olan bütün bankalar açısında büyük zararlar ortaya çıkmıştır (Eğilmez, 2010:67-68).

Lehman Brothers' ın hisse senetlerini ellerinde bulunduranlar tüm yatırımlarını kaybettiler. Dünya sigorta devi AIG (American International Group) mali sıkıntıya düştü. Elinde bulunan 800 milyon dolar emeklilik fonunu Lehman Brothers' ın tahvil ve senetlerine yatıran Norveç hükümeti de büyük bir darbe yemiştir. Daha sonra Amerikan hükümeti Lehman Brothers' da yanaşmadığı kurtarma hareketini AIG' de uygulayacaktır. Farklı zamanlarda toplamda 2009 yılının ilk çeyreğinde 170 milyar dolar kurtarma paketi ile

AIG' nin tüm varlıkları teminata bağlanmış böylece ABD hükümeti şirketin %80'ine sahip hale gelmiştir (Altunöz, 2013:229-230).

Önceleri gelişmiş ülkelerde etkileyen finansal kriz, Ekim ayından itibaren gelişmekte olan ülkeleri de etkilemeye başlamıştır. 2008 küresel krizi hem mali hem de reel sektörü etkilemiştir. Ülkemizde Ekim 2008'den sonra küresel krizin olumsuz etkileri hissedilmiştir (Uzay, 2012:122).

Türkiye'de de krizin etkilerin en aza indirmek için TCMB, BDDK ve Hükümet tarafından çeşitli kriz önlem paketleri alınmıştır. Bunlara kısaca şu şekildedir (Yücel ve Kalyoncu, 2010:62):

TCMB;

- Döviz depo piyasasında işlem limitlerini 5,4 milyar dolardan 10,8 milyar dolara çıkarmıştır.
- Döviz depo piyasasında TCMB'den yapılacak borçlanmaların vadesini 1 haftadan 1 aya çıkarmıştır.
- Ek likidite sağlanması amacıyla bankaların zorunlu karşılık oranlarını düşürmüştür.

BDDK;

- 2008 yılında elde edilen karların bankaların kendi bünyelerinde tutmalarını yani kar dağıtımı yapmamalarını istemiştir.
- Bankaların bünyelerinde olan menkul değerleri yeniden sınıflandırabilmelerine bir defaya mahsus olarak izin verilmiştir.

Hükümet;

- Hükümet tarafından reel sektörün tahakkuk eden vergi borçları ertelenerek 18 taksit halinde ödenmesi kararlaştırılmıştır.
- Ekim 2008 tarihinde gerçek ve tüzel kişilerin yurt dışında bulunan döviz, altın, gibi yatırım ürünlerini ülkeye getirilerek bir kereye mahsus %2 vergi alınması karşılığında kayda alınması kararlaştırılmıştır.
- Emekli aylıklarına haciz işlenemeyeceği hükme bağlanmıştır.

Daha önce yaşanan 2001 krizi sonrası finans ve para piyasalarında yapılan iyileştirmeler ve istikrar programları 2008 krizinin daha az hasarla atlatılmasında etkili olmuştur. Bu süreçte

TMSF ve BDDK gibi kurumlarında varlığı finansal sistem üzerinde kontrol ve düzenleme görevinin işleyişine katkı sağlamıştır.

Tablo 5. 2005-2009 Dönemi Seçilmiş Ülkelerin Büyüme Oranları (%)

	2005	2006	2007	2008	2009
ABD	3,1	2,7	1,9	0,1	-2,6
Almanya	0,8	3,4	2,7	1,0	-4,7
Fransa	1,9	2,4	2,3	0,1	-2,5
İngiltere	2,2	2,8	2,7	-0,06	-4,9
İtalya	0,7	2,0	1,5	-1,3	-5,0
İspanya	3,6	4,0	3,6	0,9	-3,7
Japonya	1,9	2,0	2,4	-1,2	-5,2
Kanada	3,0	2,8	2,2	0,5	-2,4
Türkiye	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,7

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, Ekim 2010.

Tablo 5 2005-2009 dönemi seçilmiş ülkelerin büyüme oranlarını göstermektedir. İncelenen tabloda tüm ülkelerde büyüme oranlarının gerilediği görülmektedir. Türkiye ekonomisinin 2005 yılından sonra büyüme rakamlarının küçüldüğünü 2007'de %4,7 olan büyüme rakamının 2008'de %0,7'ye 2009'da da eksi olarak %-4,7 şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 6. 2005-2009 Döneminde Türkiye'de Bankalar ve TCMB'nin Aktif Büyüklüğü

Aktif Büyüklükler (Milyar TL)	**2005**	**2006**	**2007**	**2007**	**2009**
TCMB	90,1	104,4	106,6	113,5	110
Bankalar	406,9	499,7	581,6	732,5	834

Kaynak: BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Eylül 2010.

Tablo 6 Türkiye'de 2005-2009 yılları arasında Bankalar ve TCMB' nin aktif büyüklüğünü göstermektedir. Bankaların aktif büyüklükleri 2005 yılında 406,9 Milyar TL iken 2009 yılında bu rakam 2 katını geçerek 834 Milyar TL'ye ulaşmıştır. Aynı dönem aralığında merkez bankası aktiflerine bakıldığında artışın bu kadar yüksek olmadığı 2005 yılında 90,1 Milyar TL olan aktifin 2009 yılında 110 Milyar TL'ye yükseldiği görülmektedir.

Tablo 7. Küresel Krizin Türk Bankacılık Sektöründeki Seçilmiş Rasyolar üzerindeki Etkisi (%)

Rasyolar(%)	2005	2006	2007	2008	2009
Likidite Göstergesi	51,8	50,3	47	34,4	43
Sermaye Yeterlilik Rasyosu	23,7	22,2	18,9	18	20,6
Kredilerin Takibe Dönüşüm Oranı	4,7	3,7	3,5	3,7	5,3

Kaynak: BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Eylül 2010.

Tablo 7 bankacılık sektöründeki seçilmiş rasyoları göstermektedir. Bu rasyolardan ilki likidite göstergesidir. İzlenen yıllarda likidite oranları azalmış olsa da en büyük azalışı %34,4 ile 2008 yılında görülmektedir. İkinci olarak bakılan sermaye yeterlilik rasyosu kalemidir. Ülkemizin 2005 yılından itibaren sermaye yerlilik rasyosu azalış gösterse de yine de asgari beklenen seviyenin üzerinde seyrederek devam etmiş, kriz dönemi olan 2008 yılında da izlenen yıllar itibariyle %18'le en düşük seviyeye inmiştir. Krizin etkilerini sergileyen son rasyo ise kredilerin takibe dönüşüm oranıdır. Bu oran 2008 yılında %3,7 iken bozulan ekonomik koşullar neticesinde reel sektördeki daralmanın da etkisiyle 2009 yılında %5,3'e yükselmiştir.

2008 Küresel krizi Ülkemizde etkisini son çeyrekte hissettirmiştir. Bu dönemde hem iç talep azalmış, hem de küçülen dünya ekonomisi nedeniyle dış talepte gerilemiştir. Dünyanın birçok ülkesinde hissedilen bu krizle küresel düzeyde gelirler azalmış ve bu nedenle ihracat rakamlarımız da gerilemiştir. Krizin diğer olumsuz etkisi uluslar arası kredilerde azalma şeklinde yaşanmıştır. Yaşanan kriz özellikle bankacılık sektöründe başlayıp ekonominin geneline yayılması nedeniyle uluslararası kredi veren kuruluşlar ve yatırımcıların risk iştahları kapanmıştır. Yaşanan bu durumların doğal sonucu olarak yurtiçi kredilerde azalma meydana gelmiştir. Finans sistemindeki belirsizlik nakitte kalmayı cazip hale getirmiştir. Verilen kredilerde yaşanan olumsuz geri dönüşler de bankaların risk almaktan çekinmelerine sebep olmuştur.

Yaşanan kriz döneminde bankacılık sektöründe 2008 yılında 9304 olan şube sayısı bir sonraki yıl sonunda 9581'e yükselmiştir. Personel sayısı ise 182.667 kişiden 2009 yılında 184.216'ya yükselmiştir. Beklenenin aksine sektörde personel ve şube sayısı bakımından artış gözlemlenmiştir (BDDK, 2009:4-5).

Türk bankacılık sistemi 2001 yılında yaşanan krizde olduğu gibi yüksek düzeylerde açık pozisyonda yakalanmadığından krizin etkisinin de azalması sağlanmıştır. Ayrıca daha önceki krizlerde yaşanmış olan denetim mekanizmalarının eksikliği de BDDK'nın getirmiş olduğu denetim mekanizmasına işlerlik kazandırılmasıyla aşılmıştır. 2001 yılında IMF'nin direktifleriyle piyasaya likidite sağlamayan TCMB, piyasaya yerinde ve zamanında likidite enjekte etme araçlarını kullanarak güven ortamını sağlamıştır. TCMB 2008 kriz sürecini bu nedenle başarıyla yönetmiştir (Arpali, 2011:29).

BÖLÜM III

BANKACILIĞIN GELİŞİMİ VE TÜRKİYE' DE BANKACILIK SİSTEMİ

Bu bölümde banka ve bankacılığın tarihsel gelişimi aktarılmış, Türkiye'de bankacılık, bankaların sınıflandırılması, sermaye kökenlerine göre bankalar ve bankacılık sisteminin önemli aktörlerinden olan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu teorik olarak incelenmiştir. Ayrıca kriz öncesi ve sonrası dönemlerde Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların seçilmiş istatistiksel verilerine yer verilmiştir.

3.1. Bankanın Tanımı

Banka, fon fazlası olanlardan mevduat kabul eden, fona ihtiyacı olanlara en verimli şekilde bu fonları çeşitlendirilmiş kredi işlemlerinde kullanarak ileten kuruluştur. Sanayi kuruluşlarına destek olur, finans kaynağını en hızlı şekilde temin ederek üretimin ve dolayısıyla istihdamın da artmasına neden olurlar. Bankalar, bu yönleriyle ekonominin temel taşlarından biri olarak tanımlanabilir.

Bankalar; Mevduat toplayıp kredi veren, para ve kredi politikalarının uygulanmasına destek vererek aracılık yapan, ülkenin kalkınmasında öncülük eden kurumlar olarak da tanımlanmışlardır (Takan ve Acar Boyacioğlu, 2015:2).

3.2. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

M.Ö. 3500 yılına kadar uzanan tarihçesiyle bankacılığa benzer uygulamaların trampa yoluyla takasların yapılması şekliyle gerçekleştirildiği ortaya çıkmıştır. Rahiplere güvenen insanlar mallarını emanet ederler rahiplerde ihtiyacı olanlara harman zamanında almış oldukları emanet teçhizat ve hammaddeyi borç olarak verirlerdi. mallarını rahiplere emanet ederlerdi (Keskin Köylü, 2017).

Banka sözcüğünün İtalyanca "banco" kelimesinden geldiği ve daha sonra birçok dilde ufak tefek telaffuzlarla da olsa "banka" olara kullanıldığı düşünülmektedir. Köken olarak İtalyanca olan bu sözcük masa, sıra ya da tezgah anlamına gelmekte olup ilk bankerler sayılan Lombardiya'lı Yahudiler'in bankacılık işlemlerini pazarlarda kurdukları masa üzerinde yapmaları nedeniyle bu adı aldığı sanılmaktadır (Parasız, 2009:105).

3.3. Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi

Türkler örf adet ve faizin haram olmasın gibi dini sebeplerle bankacılıkla tanışıp iştigal etme konusunda diğer ülkelere göre geç kalmışlardır. Bu süreçte Türkler ağırlıkla askerlik ve çiftçilikle ilgilenmişlerdir. Para sisteminin olmadığı pazarlarda mallara takasla değiştirildiğinden sisteme uzun yıllar gerek duyulmamıştır (Sümer, 2016:88). Bankacılığa bu nedenle ülkemizde Tanzimat'a kadar rastlanılamamıştır. Ayrıca Osmanlı'nın Avrupa'da gerçekleştirilen sanayi devrimine ayak uyduramaması da bankacılık sisteminin gelişmemesine neden olmuştur.

Değişen ekonomik sistem zamanla bankacılığa da ihtiyaç duyulmasına neden olmuş 1847'de hükümetin yardımıyla gayrimüslim iki banker tarafından İstanbul Bankası kurulmuştur. Özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde Türk bankacılık sistemi hızlı bir şekilde gelişme kaydetmiştir. Bugüne kadar yabancıların eliyle şekillenen bankacılık sektöründe artık Türklerin de sahne aldığı dönem olmuştur. Bu aşamada atılmış en önemli adım Cumhuriyet'in çocuğu Türkiye İş Bankası'nın kuruluşudur (Kocabaşoğlu, 2001:3).

1929 büyük buhran sonrasında yerel bankaların çoğu kapanmış, devletçilik fikri ön plana çıkarak 1930 yılında da TCMB kurulmuştur. Ayrıca devletçilik fikri paralelinde 1930-1938 yılları arasında Sümerbank, Halk Bankası, Etibank, İller Bankası gibi büyük kamu bankaları kurulmuştur (Takan ve Acar Boyacioğlu, 2015:5).

Gelişen ekonomik koşullar, iş hacimlerinin artması, tasarrufların artması 1940'lı yıllarda büyük özel bankalarında artmasına neden olmuştur. 1980'de daha önce sabit olan faiz oranları serbest bırakılmış mevduat ve kredi faizleri hızla yükselmiştir. Bunun neticesinde mevduata yüksek faiz veren bankerlerin sayısı hızla artmıştır. Bankerlerin yüksek faiz vermeleri bankaları da mevduat toplamak için bu yönde hareket etmeye itmiştir (Parasız, 2009:108-110).

Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası ihracata ve yabancı sermaye girişine dayalı büyüme modeli benimsenmiş, bankacılık sistemi yeniden şekillenmiştir. 1984 yılında döviz alım satımı serbestleşmiş ve finansal piyasaların gözetim ve düzenlemesi amacıyla SPK, IMKB kurulmuştur. 1989 yılında ise kambiyo kontrolleri kaldırılarak sermeye girişi ve çıkışlarının önündeki engeller kaldırılmıştır. Sermaye girişlerinin önündeki engellerin kalkması bankaların açık pozisyonlarının artmasına neden olmuştur (Yiğitoğlu, 2005:117-118).

3.4. Bankaların Sınıflandırılması

Çalışma alanlarına göre bankalar Merkez Bankaları, Ticaret Bankaları, Yatırım Bankaları, Kalkınma Bankaları ve Katılım Bankaları olmak üzere beşe ayrılabilir.

3.4.1. Merkez Bankacılığı

Merkez Bankaları ticari bankaların kuruluşundan sonra, ticari gelişmelerin neticesinde ve ticari bankaların dönüşümü ile oluşmuş finansal kurumlardır. Merkez bankacılığının tarihi paranın yaşam seyri kadar eskiye dayanmaktadır. Bankalar para emisyonu sırasında kendileri ile çalışan tacirlerin ve işletmelerin çıkarlarını gözetmişlerdir. Özellikle 17. Yüzyılda bu gözetme durumu piyasalarda ekonomik istikrarsızlık yaratmıştır. Yaşanan bu zorluğu aşmanın yolu olarak banknot ihracının denetlenmesi ve tek elden sağlanması piyasalara nefes aldırmıştır. Böylelikle 1600'lü yıllarda merkez bankacılığının ilk adımları atılmıştır (Keskin Köylü, 2017:23).

Merkez bankaları önceleri istihdamın arttırılması, kamu kuruluşlarının finansman ihtiyacının sağlanması, ekonomik gelişmelere katkı sağlanması amacıyla kurulmuşlardır. 1970'li yıllardan sonra merkez bankaları çoğunlukla paranın iç ve dış değerinde istikrarın sağlanmasını asli görev edinmiştir. Merkez bankaları banknot ihraç etmek, ticari

bankaların rezervlerini saklamak, devletin veznedarlık görevini yerine getirmek, ülkesinin uluslararası araçlarının muhafızlığını yapmak gibi faaliyetleri vardır. Merkez Bankaları, fiyat istikrarını ve finansal istikrarı sağlamak, ülkedeki para ve kur politikalarının yönetilmesinden sorumlu olan kurumdur. Merkez bankaları fiyat istikrarını ve finansal istikrarı sağlama görevlerini yerine getirirken para politikası araçları ile finansal sisteme doğrudan ve dolaylı olarak etki etmektedir. Merkez bankası olmadan para arzını ekonominin gereklerine göre ayarlayabilmek mümkün değildir.

1668 yılında İsviçre'de kurulmuş olan Swedish Riskbank, aslında anonim şirket statüsünde bir ticari banka olmasına karşın, devleti fonlaması ve ticari bankalar nezdinde bir takas merkezi olması nedeniyle ilk merkez bankacılığı faaliyeti yapma unvanına sahiptir. Ancak ilk merkez bankası 1694 yılında "Bank of England" adıyla İngiltere'de kurulmuştur (Kıvcı, 2018:4). 1900 yılında Dünya genelinde 18 olan merkez bankası sayısı 1990'a gelindiğinde 161'e ulaşmıştır.

Kurulduğu ilk yıllardan günümüze değişim gösteren merkez bankacılığı 1980 yıllarından başlayarak modern merkez bankacılığı halini almıştır. Günümüzde merkez bankacılığının temel amaçları; fiyat istikrarı, bağımsızlık, güvenilirlik, hesap verebilirlik ve şeffaflığı sağlamak olarak sıralanabilir (Keskin Köylü, 2017:28).

3.4.2. Katılım Bankacılığı

Katılım Bankaları, faizsiz bankacılık uygulamasını benimsemiş, faizsiz olmak kaydıyla ticari bankalara benzer hizmetler veren, kaynağını kar ve zarara katılım şeklinde elde eden kullandırımlarını ise ortaklık, finansal kiralama ve ticaret gibi yöntemlerle gerçekleştiren finans kurumlarıdır (Türkiye Bankalar Birliği, 2018).

İslami toplumlardaki dini hassasiyet taşıyan kesimin faizli çalışan finansal kurumlardan uzak durması bu düşüncedeki insanların birikimlerini değerlendirirken ve ihtiyaçlarını karşılarken sorun yaşamalarına neden olmaktaydı. Katılım bankacılığı finans sektöründeki bu açığı yeni bir alternatif finansal model sunarak kapatmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Dini kurallara uygun finans kurumlarına ihtiyaç duyulması neticesinde şekillenen katılım bankacılığı hızla gelişme göstermiştir. İslami Bankacılık veya Faizsiz Bankacılık olarak da adlandırılmaktadırlar (Güney, 2014:25).

Katılım bankalarının kaynak toplama, kaynak kullandırma ve bankacılık hizmetleri ana başlıkları altından yapmış oldukları işlemlere ilişkin alt işlemlerse şöyledir.

1- Kaynak toplama yöntemleri;
   a) Cari hesaplar,
   b) Kar ve zarara katılma hesabı
2- Kaynak kullandırma yöntemleri;
   a) Murabaha
   b) Ortaklık yönetimi
      i. Müşareke (Sermaye Ortaklığı)
      ii. Müdarabe (Emek- Sermaye Ortaklığı)
      iii. İcare (Kiralama)
3- Bankacılık Hizmetleri; Faizden arındırılmış olarak şu hizmetler verilmektedir.
   a) Teminat mektubu vermek,
   b) Çek ve senet tahsili yapmak,
   c) Döviz alım satımı yapmak,
   d) Kredi kartı, banka kartı ve ATM hizmeti vermek,
   e) Çek karnesi vermek,
   f) Kambiyo işlemleri yapmak,
   g) Kiralık kasa hizmeti vermek.

3.4.3. Mevduat Bankaları

Kar amacı güden, en temel işlevi mevduat kabul eden mevduat sahiplerinden toplamış olduğu mevduatların TCMB' nin belirlemiş olduğu yasal karşılık oranına tekabül eden kısmını ayırıp, kalan kısmını kişilere ve firmalara kredi olarak kullandıran bankalardır. Mevduat bankaları, tasarruf sahiplerinden toplamış oldukları mevduatları ulusal ekonomi için en uygun alanlarda özellikle de reel ekonominin finansmanında kredi olarak kullandırmaktadır. Bu bankaların en önemli özelliği mevduat topluyor olmasıdır. Bu özelliği bakımından ticari bankalara mevduat bankası da denilmektedir. Ticari bankalar kaydi para yaratmaları bakımından ülke ekonomisini etkilemektedir.

Kar amacı güdüldüğü içinde ticaret bankaları olarak adlandırılırlar. Ticaret ve üretimin finansmanı alanında toptan ve perakende bankacılık faaliyetinde bulunan bankalardır.

Günümüzde para transferlerinin önemli bölümü banka transferleri ve banka kartları aracılığıyla gerçekleştirilir (Yıldırım ve Çevik, 2018:305).

Halkın atıl tasarruflarını toplayıp ihtiyacı olanlara fon sağlayarak ekonominin gelişmesine katkı sağlarlar. Bu durumları göz önünde bulundurulduğunda ticari bankalar ülke ekonomilerinin can damarları olarak nitelendirilebilirler (Güney, 2014:33).

3.4.4. Kalkınma Bankaları

Kalkınma bankaları, sermaye piyasalarının gelişmediği az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde halkın kısa ve uzun vadeli atıl kaynaklarını ekonominin uzun vadeli yatırımlarına yönlendirerek bu ülkelerin üretim kapasitelerini genişletmesine ve daha çabuk bir ekonomik kalkınma sürecine girmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Kaya, 2012:83). Şirketlerin kalkınmasını amaç edinerek endüstriyel gelişime de katkı sağlarlar. Sermayenin yanı sıra sanayiye iştirak ederken teknik yardım hizmeti de vermektedirler.

Kalkınma bankaları genel olarak devlet önderliğinde ve bir takım özel gayretlerle faaliyet göstermektedir. Kaynaklarını, kamu fonları ile birlikte uluslararası kuruluşlardan, hükümet yardımları ve iç borçlanma yoluyla sağlamaktadır. Kalkınma bankaları mevduat toplayamamaktadır.

3.4.5. Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları, uzun vadeli fon talep eden kuruluşlarla fonlarını menkul kıymetlerde değerlendirmek isteyen tasarruf sahiplerine aracılık ederler. Yatırım bankaları finans ve sermaye piyasaları gelişmiş ülkelerde daha etkindirler. Finansal desteğe ihtiyacı olan firmalara sermaye piyasası yoluyla orta ve uzun vadeli fon sağlamaktadırlar. Kaynakları ise sermaye piyasasındaki tasarruf sahipleridir.

Yatırım bankalarının ticari bankalarda olduğu gibi mevduat kaynağı bulunmamakta öz sermayeleri, çıkarttıkları uzun vadeli tahvil satışından ve bankalardan temin ettikleri krediler kaynaklarını oluşturmaktadır.

Kalkınma ve Yatırım bankacılığı genellikle bir arada anılmalarına rağmen işlevleri açısından bazı farklılıkları vardır. Farklılıklar şu şekildedir (Erdem, 2018:242);

- ✓ Yatırım bankacılığı ekonomik ve sermaye piyasası yönünden gelişmiş ekonomilerde görülürken Kalkınma bankacılığı genellikle az gelişmiş, gelişmekte olan veya gelişmenin başlangıcındaki ülkelerde görülür.
- ✓ Yatırım bankaları kredi vermeden işletmelere uzun vadeli fon sağlamaya aracılık ederken Kalkınma bankaları kredi vererek, iştiraklerde bulunur.

3.5. Uluslararası Bankacılık

Dünyada globalleşme ile birlikte bankalar uluslararası bankacılık hizmetleri vermeye başlamışlardır. Çok uluslu şirketler faaliyetlerini genişlettikçe bankacılık hacimleri de artış göstermiştir. Özellikle 1973 yılında petrol fiyatlarının dört kata yakın artması neticesinde petrol ithalatı yapan ülkeler uluslararası bankalardan borç almak durumunda kalmışlardır. Bu gelişmeler neticesinde tüm dünyadaki bankalar arasında elektronik fon transferi standardı sağlayan Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT) sistemi kurulmuştur. Sisteme dahil olan her bankanın kendine ait bir kodu bulunmakta ve para transferlerinde bu kodla tutarın hangi bankaya gideceği kolaylıkla tespit edilmektedir.

Bankacılık sisteminde ortaya çıkan değişiklikler ve yenilikler, bankaların uluslararası faaliyetlerini de etkilemiştir. Özellikle teknoloji ve haberleşme olanakları uluslararası ticaretin gelişmesini büyük katkı sağlarken, bu doğrultuda uluslararası bankacılıkta gelişme göstermiştir. Gelişen teknolojiyle birlikte elektronik bankacılık neticesinde bankaların maliyetleri düşmüştür. Uluslararası bankalar; fon transferi, mevduat kabul etme, kredi verme, döviz ticareti hizmetlerinin yanı sıra bilgi birikimini kullanarak danışmanlık hizmeti de vermektedir (Güney, 2014:137).

3.6. İller Bankacılığı

Belediyelerin imar faaliyetlerini finanse etmek amacıyla kurulmuş, özel hukuk hükümlerine tabi, tüzel kişiliği olan özel bütçeli kalkınma ve yatırım bankalarıdır.

İller bankacılığının amacı; il özel idareleri, belediyeler, ve bağlı kuruluşların finansmanı sağlama, idarelere danışmanlık hizmeti vermek, altyapı ve üstyapı işlerinin yapılmasını sağlamak, kar amaçlı gayrimenkul projeleri üretmek ve her türlü kalkınma yatırım bankacılığı faaliyetini yürütmektir.

3.7. Mikro Finans Bankacılığı

Mikro finans kısaca iş yapma fikri olan mikrokredi işletmeleri olarak tanımlanabilecek gelir düzeyi düşük insanlara imkan sağlamak amacıyla küçük sermaye ihtiyacının karşılanması şeklinde tanımlanabilir. Bu insanlar mali sistem dışında kalmış, kaynaklara çok zor ulaşabilecek düzeydedirler. Bir bakıma ihtiyaç sahiplerinin atıl kalan fikirlerini ortaya çıkarmaya katkıda bulunur. Geleneksel bankacılık ilkelerinin aksine Mikro finans bankaları yenilikçi kredi sağlama yöntemi geliştirirler (Ozan Dündar, 2007:2).

Mikrokredi işletmeleri kırılgan yapıları nedeniyle ekonomik krizlere ve olumsuz rekabet koşullarına karşı sadece mikro finans bankalarınca değil hükümetlerce de desteklenmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu işletmelerin devamlılığının sağlanması, hükümetlerin küçük işletmeler hakkındaki vergi, bürokrasi ve diğer politikalarına bağlıdır (Ayyıldız, 2010:99).

3.8. Sermayelerine ve Sermaye Kökenlerine Göre Bankalar

Sermayelerine gör bankalar kamu ve özel sektör bankaları olarak ikiye ayrılabilir.

a) Kamu Bankaları; Sermaye paylarının çoğunluğunun doğrudan ya da dolaylı olarak devletin elinde bulundurduğu bankalardır. Halk Bankası, T.C. Ziraat Bankası, Vakıfbank bunlara örnektir.
b) Özel Bankalar; Sermaye paylarının çoğunluğu doğrudan ya da dolaylı olarak özel girişimcilerin elinde olan bankalardır. T. İş Bankası, Akbank, Yapı ve Kredi Bankası bunlara örnektir.

Sermaye kökenlerine göre bankalar ise yerli veya yabancı sermayeli bankalar olmak üzere ikiye ayrılabilir.

a) Yerli Sermayeli Bankalar; Sermayesinin çoğunluk hisseleri yerli girişimcilere veya devlete ait olan bankalardır. T. İş Bankası, T.C. Ziraat Bankası bunlara örnektir.
b) Yabancı Sermayeli Bankalar; Çoğunluk sermayesi yabancı girişimcilerin elinde olan bankalardır. İngbank, HSBC, Citibank bunlara örnektir.

3.9. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalar

Türkiye'de günümüz itibariyle faaliyet gösteren elli iki adet banka bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sınıflara ayrılır;

Mevduat Bankaları; Üç adet kamusal sermayeli banka, dokuz adet özel sermayeli banka, bir adet TMSF ye devredilen banka, beş adedi Türkiye'de şube açan on altı adedi Türkiye'de kurulmuş olan yirmi bir yabancı sermayeli banka olmak üzere toplamda otuz dört mevduat bankası vardır.

Yatırım ve Kalkınma Bankaları; üç adedi kamusal sermayeli, altı adedi özel sermayeli dört adedi yabancı sermayeli olmak üzere toplamda on üç kalkınma ve yatırım bankası vardır.

Bu bankaların dışında sektörde beş adet katılım bankası faaliyetini sürdürmektedir.

3.10. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankaların Kriz Öncesi ve Kriz Sonrası Pazar Payları

Çalışmanın bu bölümünde Türk bankacılık sektöründe kriz öncesi ve sonrası dönemde gruplar halinde banka sayısı, çalışan personel sayısı, şube sayıları ele alacak ayrıca kredi ve aktif büyüklükleri açısından ilk on bankanın kriz öncesi ve sonrası yıllarda çeşitli paylarından söz edilecektir.

Tablo 8. Gruplara Göre Kriz Öncesi ve Sonrası Yıllarda Banka Sayıları

	Banka Sayısı					
	Kamu Sermayeli	**Özel Sermayeli**	**Yabancı Sermayeli**	**Kalkınma ve Yatırım**	**T.M.S.F'ye Devrolan**	**Toplam**
1993	6	32	20	12	-	**70**
1994	6	29	20	12	-	**67**
1995	5	32	18	13	-	**68**
1999	4	31	19	19	8	**81**
2000	4	28	18	18	11	**79**
2001	3	22	15	15	6	**61**
2002	3	20	15	14	2	**54**
2007	3	11	18	13	1	**46**
2008	3	11	17	13	1	**45**
2009	3	11	17	13	1	**45**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.Yıl İstatistiklerinden Derlenmiştir.

Tablo 8'de incelenen 1993-2009 yılları arasında faaliyet gösteren bankaların sayısı 1999 yılında 81 adet ile en yükseğe ulaşmıştır. Bu yıldan sonra yaşanan 2000 ve 2001 ekonomik krizleri özellikle bankacılık sektörünü derinden etkilemiş bu da faaliyet gösteren bankaların ağır hasarlar almasına sebep olmuştur. Bunun yanında izleyen yıllarda bankacılık sektörünün güçlü bir yapıya kavuşturulması adına atılan adımlar neticesinde sektörde tutunamayan bankalar kapanmış neredeyse faaliyet gösteren banka sayısı yarıya inmiştir. Burada özellikle dikkat edilecek kesim özel sermayeli bankalardır. Aktif kalitesi, sermaye yeterliliği, likiditeleri gibi yapısal konularda eksiklikleri bulunan bankaların belirtilen dönem içinde sayısı 32'den 11'e düşmüştür.

Kurulan bir çok özel bankanın hakim ortaklarının holding bankacılığı yaptığı, Banka kaynaklarını diğer şirketlerine yasal olmayan yollardan aktararak kullanıldığının tespit edildiği 2000 ve 2001 krizleriyle birlikte bankacılık lisansı başvurularının daha titiz bir şekilde incelenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Tablo 9'da kriz döneminde faaliyeti sonra eren bazı bankalar verilmiştir.

Tablo 9. Kriz Döneminde Faaliyeti Sona Eren Belli Başlı Bankalar

Bankalar	Kuruluş Tarihi	Faaliyetin Sona Ermesi
Demirbank T. A.Ş.	1953	Aralık 2001 tarihinde HSBC'ye devredilmiştir.
Egebank A.Ş.	1928	Ocak 2001 tarihinde Sümerbank A.Ş.'ye devredilmiş ve bankacılık izni kaldırılmıştır.
Etibank A.Ş.	1935	Aralık 2001 tarihi itibariyle bankacılık izni kaldırılmıştır. 5 Nisan 2002 tarihinde Tasfiye Halinde Etibank A.Ş.'nin tasfiyesi kaldırılmış ve Bayındırbank A.Ş. bünyesinde devren birleştirilmiştir.
Fortisbank A.Ş.	1964	25 Ocak 2011 tarihinde, tüm aktif pasifi ile Türk Ekonomi Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
İktisat Bankası	1927	Nisan 2002 tarihinde Bayındırbank A.Ş. bünyesinde devren birleştirilmiştir.
İnterbank	1988	Temmuz 2001 tarihinde Etibank A.Ş. bünyesinde birleştirilmiştir.
Koç Bank A.Ş.	1981	Eylül 2006 tarihinde Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
Osmanlı Bankası A.Ş.	1963	Aralık 2001 tarihinde Türkiye Garanti Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
Pamukbank T.A.Ş.	1955	Kasım 2004 tarihinde Türkiye Halk Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
Sümerbank A.Ş.	1933	Ocak 2002 tarihi itibariyle Oyakbank A.Ş. ile birleştirilmiştir.
Toprak Bank A.Ş.	1992	Eylül 2002 tarihi itibariyle Bayındırbank A.Ş. ile birleştirilmiştir.
Türki Ticaret Bankası A.Ş.	1913	Ağustos 2002 tarihinde tasfiye edilmiştir.
Türkiye Emlak Bankası A.Ş.	1926	Temmuz 2001 tarihinde Türkiye Halk Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
Türkiye İmar Bankası A.Ş.	1928	Haziran 2005 tarihinde iflasına karar verilmiştir.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 10. Gruplara Göre Kriz Öncesi ve Sonrası Yıllarda Şube Sayıları

Yıllar	Şube Sayısı					
	Kamu Sermayeli	Özel Sermayeli	Yabancı Sermayeli	Kalkınma ve Yatırım	T.M.S.F'ye Devrolan	Toplam
1993	3.008	3.105	108	20	-	6.241
1994	2.917	3.063	105	19	-	6.104
1995	2.875	3.240	104	21	-	6.240
1999	2.865	3.960	121	31	714	7.691
2000	2.834	3.783	117	30	1.073	7.837
2001	2.725	3.523	233	19	408	6.908
2002	2.019	3.659	206	19	203	6.106
2007	2.203	3.625	1.741	48	1	7.618
2008	2.416	4.290	2.034	49	1	8.790
2009	2.530	4.390	2.062	44	1	9.027

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 11. Seçilmiş Bankaların Kriz Öncesi ve Sonrası Dönemlerde Şube Sayıları

	1993	1994	1995	1999	2000	2001	2002	2007	2008	2009
Akbank T.A.Ş.	545	500	482	574	596	613	626	716	868	878
Denizbank A.Ş.	0	0	0	33	47	55	161	320	400	450
Finansbank A.Ş.	4	4	13	106	109	108	126	411	458	461
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	10	10	14	46	54	54	75	273	336	334
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1.283	1.255	1.262	1.309	1.303	1.504	1.173	1.251	1.269	1.316
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	199	170	169	234	266	295	304	588	726	788
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	766	763	761	810	807	899	546	590	622	669
Türkiye İş Bankası A.Ş.	808	812	819	851	851	841	839	939	1.039	1.093
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	336	324	326	340	319	322	300	362	525	545
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	363	363	374	431	425	418	419	676	861	838
Toplam	**4.314**	**4.201**	**4.220**	**4.734**	**4.777**	**5.109**	**4.569**	**6.126**	**7.104**	**7.372**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Gruplara göre kriz öncesi ve sonrası yıllarda şube sayılarının verildiği Tablo 10'da ve seçilmiş bankaların kriz öncesi ve sonrası dönemlerde şube sayılarının verildiği Tablo 11'de 2008 de yaşanan Küresel kriz sürecinde bankacılık sektöründe şube sayısında azalma gözlenmemiş bunun yerine bankacılık sistemi krize rağmen şube sayılarını arttığı

görülmektedir. 2008 yılı sonunda 8790 olan şube sayısı 2009 sonunda artarak 9027'ye ulaşmıştır.

Tablo 12. Gruplara Göre Kriz Öncesi ve Sonrası Yıllarda Banka Çalışan Sayısı

	Çalışan Sayısı					
	Kamu Sermayeli	**Özel Sermayeli**	**Yabancı Sermayeli**	**Kalkınma ve Yatırım**	**T.M.S.F'ye Devrolan**	**Toplam**
1993	76.553	62.764	2.408	2.258	-	143.983
1994	74.462	59.161	3.256	2.167	-	139.046
1995	72.699	63.010	2.985	6.099	-	144.793
1999	72.007	76.386	4.185	5.430	15.980	173.988
2000	70.191	70.954	3.805	5.556	19.895	170.401
2001	56.108	64.380	5.395	5.221	6.391	137.495
2002	40.158	66.869	5.416	4.942	5.886	123.271
2007	41.056	75.124	36.707	5.322	325	158.534
2008	43.333	82.158	40.567	5.273	267	171.598
2009	44.856	82.270	39.676	5.339	261	172.402

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 13. Seçilmiş Bankaların Kriz Öncesi ve Sonrası Dönemlerde Çalışan Sayıları

	1993	**1994**	**1995**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2007**	**2008**	**2009**
Akbank T.A.Ş.	8.028	7.479	7.209	8.383	8.244	8.403	9.011	13.513	15.127	14.714
Denizbank A.Ş.				714	956	949	2.860	6.634	7.376	7.789
Finansbank A.Ş.	349	327	498	2.029	2.324	2.070	2.811	9.061	9.986	10.107
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	474	483	584	1.405	1.358	1.262	1.673	5.141	6.400	5.871
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	38.203	36.954	35.962	37.705	36.576	33.023	23.330	20.872	21.299	22.198
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	4.169	3.743	3.890	5.350	4.728	5.981	7.407	14.517	16.350	16.827
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	15.073	14.643	14.702	14.843	15.025	14.956	9.228	11.484	12.467	12.505
Türkiye İş Bankası A.Ş.	16.243	15.538	14.858	15.867	16.133	15.541	14.873	19.414	20.924	22.473
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	8.338	8.121	8.755	9.182	8.590	8.129	7.600	8.700	9.567	10.153
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	7.642	7.786	8.395	10.089	10.326	9.674	10.435	14.249	14.795	14.333
Toplam	**98.519**	**95.074**	**94.853**	**105.567**	**104.260**	**99.988**	**89.228**	**123.585**	**134.291**	**136.970**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Gruplara göre kriz öncesi ve sonrası yıllarda banka çalışan sayısının verildiği Tablo 12 ’de ve seçilmiş bankaların kriz öncesi ve sonrası dönemlerde çalışan sayıları Tablo 13’te görüldüğü üzere izlenen yıllarda 1999 yılında bankacılık sektöründeki toplam personel sayısı 173.998 ile en üst seviyeye ulaşmıştır. Daha sonra 2000 yılında yaşanan krizin de etkisiyle bu sayı 170.401’e düşmüştür. Banka çalışan sayılarını gruplar bazında incelediğimiz Tablo 12’de ele alınan yıllarda personel sayısının neredeyse yarıya indiğini görmekteyiz. Bu durumun en önemli nedeni kamu bankalarının personel sayılarının optimum düzeyde seçilmek yerine bir takım siyasal kadro kurumu olarak kullanılmalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 14. Seçilmiş Bankaların Aktiflere Göre Sektör Payları (%)

	1993	1994	1995	1999	2000	2001	2002	2007	2008	2009
Akbank T.A.Ş.	5,4	6	5,7	6	7,1	10,2	11,5	12,2	12,1	11,9
Denizbank A.Ş.	-	-	-	0,5	0,6	1,2	1,6	2,7	2,7	2,7
Finansbank A.Ş.	1,6	0,5	0,9	1,9	1,9	2,1	2,3	3,7	3,8	3,7
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	0,6	0,6	0,8	0,9	1	1	1,1	2,1	2,1	1,9
Türkiye Cumhuriyeti ZiraatBankası A.Ş.	17	17,6	16,9	16,7	15,7	17,6	17,7	14,4	14,8	15,6
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	3,7	4,2	3,9	6,3	6,4	9,7	9,2	12	12,6	13,2
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	5,2	7	7,5	9,9	10,3	9,3	8,2	7,2	7,2	7,6
Türkiye İş Bankası A.Ş.	8	9,5	9,1	6,6	7,5	9,9	11,2	14,3	13,8	14,2
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	4,4	5,3	5,7	4,7	4,7	5,6	6	7,6	7,4	8,1
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	6,7	6,9	7,1	6,8	7,2	9,2	8,9	9	9	8,1
Toplam	**52,5**	**57,6**	**57,6**	**60,3**	**62,4**	**75,8**	**77,6**	**85,1**	**85,6**	**86,9**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Seçilmiş bankaların aktiflere göre sektör paylarını gösteren Tablo 14’te seçilen on bankanın yıllar geçtikçe yoğunlaşmaya neden oldukları görülmektedir. 1993’te seçilen on bankanın sektör toplamı içindeki aktif oranı %52,5 iken 2009 yılında bu oran %86,9’a yükselmiştir.

Tablo 15. Banka Gruplarına Göre Kriz Öncesi ve Sonrası Yıllarda Toplam Mevduat Oranları(%) ve Sektör Toplam Mevduat Tutarı (Bin TL)

	MEVDUAT					
	Kamu Sermayeli Bankalar	**Özel Sermayeli Bankalar**	**Yabancı Sermayeli Bankalar**	**Kalkınma ve Yatırım Bankaları**	**T.M.S.F' ye Devrolan Bankalar**	**Sektör Toplam Mevduatı(Bin TL)**
1993	43,6	54,8	1,6	-	-	**544.966**
1994	43,8	54,3	1,9	-	-	**1.275.113**
1995	43,3	54	2,7	-	-	**2.664.934**
1999	39,8	46,4	2,7	-	11,1	**64.442.406**
2000	40,3	43,6	3,2	-	12,9	**68.442.406**
2001	32,3	61	2,1	-	4,6	**117.121.185**
2002	34,3	58,5	2,4	-	4,8	**142.387.988**
2007	35,8	49,7	14,4	-	-	**356.983.744**
2008	35,6	51,1	13,3	-	-	**453.484.686**
2009	36,9	50,2	12,9	-	-	**507.258.479**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Banka gruplarına göre kriz öncesi ve sonrası yıllarda toplam mevduat oranları ve sektör toplam mevduat tutarını gösteren Tablo 15'te kamu bankalarının 2000 yılından sonra ağırlığının azalarak da olsa önemli sektör toplamının üçte birine hakim olduğu görülmektedir. Kamu bankalarında 2000 yılında %40,3 olan oran 2001 yılında kamu bankalarının yapılandırılması neticesinde 32,3'e yükselmiştir. Burada bir diğer dikkati çekense yabancı sermayeli bankalardır. Bu bankaların 2002'de sektör içindeki mevduat payı %2,4 iken 2007 yılında %14,4 düzeyine yükselmiştir.

Tablo 16. Seçilmiş Bankaların Kriz Öncesi ve Sonrası Yıllarda Mevduat Bakiyeleri (Bin TL)

	1994	1995	1999	2000	2001	2002	2007	2008	2009
Akbank T.A.Ş.	85.973	154.430	2.601.195	4.375.895	11.795.264	16.595.823	41.044.281	52.181.947	55.851.372
Deniz Bank A.Ş.	-	-	217.708	273.390	1.455.609	2.607.741	9.217.391	9.999.213	11.636.456
Finans Bank A.Ş.	2.822	18.843	531.427	824.016	2.442.907	3.658.454	12.957.845	15.939.067	20.267.562
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	6.856	19.601	310.280	442.106	1.063.611	1.691.487	7.082.972	9.271.747	9.421.635
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	262.343	541.561	9.586.226	12.695.067	20.524.878	27.957.076	68.249.767	83.883.435	98.529.467
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	50.491	85.446	2.393.913	3.437.096	10.085.354	13.163.403	39.098.102	52.715.281	62.808.045
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	104.021	229.994	5.559.542	8.719.827	10.239.083	11.466.915	30.840.911	40.271.114	43.949.703
Türkiye İş Bankası A.Ş.	142.798	247.460	2.978.028	4.657.156	11.432.358	16.720.074	48.533.145	63.539.185	72.177.063
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	67.592	165.425	2.407.100	3.493.974	7.140.585	9.454.079	28.862.513	37.120.277	44.651.723
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	104.301	200.534	3.495.377	4.613.757	11.697.504	12.987.504	32.166.933	41.705.329	40.833.337
Toplam	**827.197**	**1.663.294**	**27.914.406**	**43.532.284**	**87.877.153**	**116.302.556**	**318.053.860**	**406.626.595**	**460.126.363**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız; 1999, 2000, 2001, 2002, 2007, 2008 ve 2009 İstatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Seçilmiş bankaların mevduat bakiyelerinin izlendiği Tablo 16'da Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş'nin mevduat bakiyesi diğer bankalardan her yıl yüksek seyretmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.'yi izlenen her yılda Türkiye İş Bankası takip etmiş mevduat bakiyesi en yüksek ikinci banka ve özel bankalar içinde birinci olma özelliğini korumuştur.

Tablo 17. Banka Gruplarına Göre Kriz Öncesi ve Sonrası Yıllarda Toplam Karlılığın Sektör İçinde Yüzdesel Dağılım Oranları(%)

	KARLILIK					
	Kamu Sermayeli Bankalar	**Özel Sermayeli Bankalar**	**Yabancı Sermayeli Bankalar**	**Kalkınma ve Yatırım Bankaları**	**T.M.S.F'ye Devrolan Bankalar**	**Sektör Toplam Karı(Bin TL)**
1993	33,9	55,7	5,8	4,6	-	**28.286**
1994	12	68	15,4	4,6	-	**44.295**
1995	10,4	78	6,1	5,5	-	**115.103**
1999	12,6	68,7	10,1	8,6	0,1	**2.265.886**
2000	5,5	69,7	8,2	10	6,5	**2.152.773**
2001	25,4	41	20,9	12,7	0	**2.203.826**
2002	36,6	83,6	2,8	16,1	-39,2	**2.882.215**
2007	31,5	49,9	11,8	6	0,7	**14.331.479**
2008	30,6	50,7	10,8	7,2	0,6	**12.774.065**
2009	32,8	51,2	10,6	5,1	0,3	**19.477.317**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Banka gruplarına göre karlılığın kriz öncesi ve sonrası dönemlerde incelemesini içeren Tablo 17'de özellikle 2000 yılında kamu sermayeli bankaların karlılığın % 5,5 ile çok düşük seviyede kaldığı görülmektedir. 2002 yılında TMSF'ye devredilen bankalar tasfiye edilmeye çalışılmış bu nedenle karlılıkları % - 39,2 olarak belirlenmiştir.

Tablo 18. Seçilmiş Bankaların Kriz Öncesi ve Kriz Sonrası Yıllarda Karlılıkları (Bin TL)

	1993	1994	1995	1999	2000	2001	2002	2007	2008	2009
Akbank T.A.Ş.	2.750	5.927	14.703	318.387	343.606	-19.646	685.448	1.994.294	1.705.000	2.726.000
Denizbank A.Ş.	-	-	-	10.649	4.586	-91.721	17.274	211.250	278.000	532.000
Finansbank A.Ş.	603	1.053	3.007	65.702	71.010	-413.559	188.426	553.000	363.000	650.000
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	402	1.204	1.507	19.388	23.308	-17.380	18.514	130.286	164.000	210.000
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	8.316	1.350	3.626	40.168	72.555	-93.587	156.295	2.351.000	2.134.000	3.511.000
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	2.233	4.405	9.030	181.099	205.287	-296.621	123.074	2.316.000	1.750.000	2.962.000
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	315	901	2.331	88.193	4.646	-1.179.698	593.718	1.131.000	1.018.000	1.631.000
Türkiye İş Bankası A.Ş.	2.517	5.530	12.038	251.323	255.563	-997.062	310.816	1.701.807	1.509.000	2.372.000
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	154	1.186	5.331	85.736	50.161	-819.501	306.100	1.030.700	753.000	1.251.000
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1.126	2.869	16.225	211.276	256.146	-1.171.726	1.101.454	709.000	1.043.000	1.355.000

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız Kitabı; 1999, 2000, 2001, 2002, 2007, 2008 ve 2009 İstatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Seçilmiş bankaların kriz öncesi ve kriz sonrası yıllarda karlılıklarını veren Tablo 18'de 2001 yılının tüm bankalar için en zor dönem olduğu, hiçbir bankanın karlılığının olmadığı görülmektedir. Yapı ve Kredi Bankası 2000 yılında 256.146 Bin TL kar elde ederken 2001 yılında – 1.171.726 Bin TL zarar ile bir önceki yıla göre seçilen bankalar içinde en çok zarar eden banka olmuştur.

3.11. Türkiye'de Kamu Bankacılığı ve Rekabet

Kamu bankaları kullandırdıkları kredi ve toplanan mevduattaki üstünlükleriyle bankacılık sistemimizde büyük bir öneme sahiptir. Fakat zaman içinde yaşamış oldukları siyasal baskılar neticesinde ters seçim riskiyle karşı karşıya kaldıkları durumlar olmuştur. Bu da kamu bankalarının yüksek tutarlarda görev zararlarının oluşmasına sebep olmaktadır. Ayrıca sektörde kamu kaynaklarına kolay erişimleri nedeniyle kaynak maliyetlerinin düşük olması haksız rekabeti de beraberinde getirmektedir.

Gelişen ve değişen ekonomide farklılaşan ihtiyaçlar nedeniyle kamu bankaları kuruluş amaçları dışında da faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Ayrıca kamu bankalarındaki aşırı istihdam, optimum maliyetlerin oluşmasına engel teşkil ederek sürekli zarar etmelerine, politik baskılar sonucunda verilen kredilerin geri dönüşünde sorunlar yaşamalarına, finansal sistemi zedeleyen ve bankacılık sistemine yarardan çok zarar veren kuruluşlar haline gelmelerine neden olmuştur. Nitekim daha önce de değindiğimiz gibi Devlet Kamu bankalarının görev zararlarını karşılamak amacıyla yükümlülük altına girerek DİBS çıkarmış ve ödemelerin Hazine'den yapılmasına imkan sağlamıştır.

Kuruldukları dönemde finansal sistemin gereklerini yerine getirmeleri amacıyla ayrı ayrı görevleri bulunan bankaların kuruluş nedenlerini siyasal, ekonomik ve sosyal olmak üzere üçe ayrılabilir.

a) Siyasal Nedenler

Asıl itibariyle siyasal nedenlerin başında milli bankacılık fikri gelmektedir. Osmanlı döneminde yabancıların hakimiyetindeki bankacılık sektöründe bankaların müşterileri kendi ülke vatandaşlarından oluşmaktaydı. 1923 yılındaki İzmir iktisat kongresinde, bankacılığın gelişiminin ekonomik kalkınmadaki önemi ön plana çıkmış, kredi kurum ve piyasalarının gelişmesinin gelecek yıllarda ekonomiye yön vereceği ve modernleşmeye etkisi üzerinde durulmuş bununda milli ve ulusal bankalarla gerçekleştirilebileceği kanaati oluşmuştur. Mevcut milli bankaların sermayelerinin düşük olması ve ekonomide yeterli etkiyi gösterememeleri devletin katkısıyla ulusal bankacılık fikrinin etkin bir şekilde değerlendirilmesine vesile olmuş milli bankacılığın gelişimi için devletin yardımın gerekliliği ortaya koyulmuştur.

b) Ekonomik Nedenler

1920' li yıllarda devletin ekonomik amaçlarına ulaşmasında ve kalkınmada gerekli olan bankaların var olmayışı devletin bu alana yönelmesine neden olmuştur (Oskay ve Kubar, 2008).

Daha önce de değindiğimiz gibi ülkemizde bankacılığın tarihine baktığımızda örf, adet ve dini nedenlerle bankacılık faaliyetleri çok geç başlamış bu nedenle de bankacılık konusunda sermaye ve bilgi birikimi olan özel kesimin yetersizliği kamu bankalarının oluşturulmasını ve kamunun bankacılık sektörüne girişini mecburi hale getirmiştir. Sanayileşme hamlesini ortaya çıkaracak yatırımcılara finans ve kredi desteği vermek,

ekonomiye katkı sağlayacak kuruluşlara destek olmak, gelir getiren yatırımların finansmanını sağlamak için kamu bankalarına gereksinim duyulmuştur.

c) Sosyal Nedenler

Tarım, denizcilik, turizm gibi belirli amaçlara ulaşmak için geliştirilecek sektörlere öncülük etmek amacıyla kar amacı güdülmeden sağlanan ihtisas kredilerinin büyük bir kısmı uzun vadeli ve düşük faizli olarak kamu bankaları tarafından verilmektedir. Bu durum gelir dağılımında da olumlu sonuçlar yaratmaktadır.

1929 büyük buhranından etkilenen, müteşebbis ve tecrübe eksikliği olan, savaşlar yaşayan, sermayesi yetersiz, alt yapısı olmayan, ekonomik kriterlerden yoksun ülkemizde devlet, elindeki kaynaklarla işletmecilik yapabilecek olan özel sektörün finansmanın ihtiyacını gidererek ekonomik hayatın içinde yer almıştır. Bu süreçte devlet tarafından kurulan Etibank, Sümerbank, Sanayi ve Maadin Bankası gibi bir takım banka finansman ve yatırım kurumu olarak sahne almıştır (Gündüz, 2003:136).

3.11.1. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Kamu Bankaları

Yaşanan ekonomik gelişmeler paralelinde kamu sermayeli bankalar sektörde yatırım ve kalkınma ve mevduat bankaları gibi birçok yapıda faaliyet göstermiştir. Bu bankaların birçoğu zaman içinde ya kapatılarak ya da diğer kamu bankalarıyla birleştirilerek günümüzdeki son halini almıştır.

Ülkemizde 1980'li yıllardan önce bankacılık sektörü kamu kesiminin hakimiyeti altında yoğun devlet müdahaleleriyle faaliyetini sürdürmekteydi. Devlet kaynak dağılımını kontrol etmek amacıyla büyük kamu bankaları ve TCMB'yi kullanmıştır. Rekabetin yaşanamadığı bu günlerde sektör oligopol bir yapıda faaliyetini sürdürmüştür. Finansal serbestleşmenin yaşandığı 1980'li yıllarda ise 1980'li yıllarda finansal serbestleşme ile birlikte bankacılık mevzuatında yapılan değişikliklerle sisteme girişler kolaylaştırılmış, birçok özel sermayeli banka faaliyet göstermeye başlamıştır.

Tablo 19. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Banka Sayıları

Yıllar	Kamusal Sermayeli Bankalar	Özel Sermayeli Bankalar	Yabancı Sermayeli Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	TMSF'ye Devredilen Bankalar	Toplam
1980	12	24	4	3	-	**43**
1990	8	25	23	10	-	**66**
1995	5	32	18	13	-	**68**
1999	4	31	19	19	8	**81**
2000	4	28	18	18	11	**79**
2001	3	22	15	15	6	**61**
2002	3	20	15	14	2	**54**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların sayılarını gösteren Tablo 19'da kamusal sermayeli bankaların sayısının giderek azaldığı, 1980 yılında 12 adet olan kamusal sermayeli banka sayısının 2001 yılında 3'e kadar düştüğü görülmektedir. Ayrıca 1999 yılında sektör toplamında 81 banka ile tepe noktaya ulaşan banka sayısı ilerleyen yıllarda azalarak 2002 yılında 54'e kadar düşmüştür. 1980 sonrasında Türkiye'de kamu bankalarının sayısı azalış göstermesine rağmen özel bankaların sayısı yıllar itibariyle artış göstermiştir. Özellikle 2000 yılı sonu ve 2001 yılı başında ortaya çıkan krizler daha önce de değinildiği üzere bankacılık sektörünü derinden etkilemiş bu da banka sayılarına yansımıştır.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile yeniden yapılandırılan mali kesim siyasi baskı ve kayırmalarla kredi tahsisinde ve personel istihdamında verimlilik ilkesinden uzak çalışan, devletin asli fonksiyonları içerisinde yer almayan, yüksek maliyetlerle çalışan, gelişen teknolojiden uzak kamu bankaların özelleştirilmesi ile ilgili karar alınmıştır. Fakat alınan bu karara rağmen günümüzde hala devlet bankaları varlığını sürdürmektedir.

Kamu Bankalarının varlığı daha önce de değindildiği gibi rekabet ortamını zorlaştırarak piyasa ekonomisinin düzgün bir şekilde işleyişine zarar verir, devletin ekonomideki müdahalesi her an hissedilir ve ekonomik verimlilik azalır. Amacına hizmet etmeyen, mali yönden yetersiz kamu bankalarındaki, kredi ve görev zararları hem özel sektörde yer alan diğer bankaların rekabet etmesini zayıflatırken hem de ülkeye büyük bir mali yük getirmektedir. Özel bankaların değişen ve gelişen piyasa koşulları içerisinde, gerçek

anlamda yerlerini alabilmeleri ve pazar paylarını olması gereken düzeylere getirebilmeleri ancak adil bir rekabet ortamında mümkündür.

Yüksek kaynak maliyetleri dolayısıyla özel bankalar faiz oranlarını kamusal sermayeli bankalara göre belirlemede güçlük yaşamaktadırlar. Serbest piyasa koşullarında kamusal sermayeli bankaların payının azaltılması sektörde kaynağa erişimi daha adil kılacaktır.

Ayrıca kamu kuruluşlarının kamu bankalarından kolaylıkla kredi temin etmeleri, talep edilen kredilerin verimsiz kullanımına ve ekonomide ciddi zararların oluşmasına yol açmaktadır. Kamu bankalarının kredi tahsisi koşullarına özel bankalarda olduğu gibi harfiyen uyması neticesinde tahsis edilmesi, sakıncalı kredilerin verilmemesi aslında kaynakların verimli kullanılmasına da vesile olacaktır.

3.12. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın Tarihsel Gelişimi

Merkez bankaları, para politikalarını denetlemek amacıyla kurulan para basımından ve para politikası uygulamalarından sorumlu bankalardır. Kuruldukları ilk yıllarda devletin para basmak, bankacılık işleri düzenlemek ve yürütmek işlemlerini tek merkezde toplamaları nedeniyle Merkez Bankası adını almıştır (Keskin Köylü, 2017:23).

Osmanlı Devleti'nde ekonomik faaliyetler loncalar, vakıflar, bedestenler gibi farklı kesimlerce yürütülmüştür. Osmanlı Devleti; Ülke içerisindeki borçlanma ve savaşların yarattığı mali sıkıntılardan dolayı, Kaime-i Nakdiye-i Mutebere (Kaime) isimli kâğıt paraları basmış ve 1840 yılında dolaşıma çıkartmıştır.

1854 yılında yaşanan Kırım Savaşı sonrası ilk kez yurt dışından borçlanan Osmanlı Devleti bu borçların ödenmesi hususunda aracılık edecek bankaya ihtiyaç duyması nedeniyle 1856 yılında İngiliz sermayeli Londra merkezli Ottoman Bank (Bank-ı Osmanî) kurulmuştur (Keskin Köylü, 2017:34). 1863 yılında kendini fesheden banka İngiliz-Fransız ortaklığında Osmanlı Bankası adı altında devlet bankası niteliğinde yeniden ortaya çıkmıştır.

Yabancılara ait bankanın devlet bankası niteliğinde olması zaman içinde tepkilere neden olmuş, ulusal merkez bankasının kurulması düşüncesi ortaya atılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti bu süreç öncesinde Osmanlı İtibar-ı milli bankası kurmuş olsa da bu emeline savaştan aldığı mağlubiyet nedeniyle ulaşamamıştır (Yıldırım ve Çevik, 2018:97).

Büyüme ve hızlı kalkınma 1950'li yıllardan Merkez Bankası'nın finansıyla gerçeklemiştir. Kısa vadeli avans vererek Hazineye destek olmuştur. 1957'den itibaren daha önce yurt dışında basılan banknotlar Merkez Bankası tarafından ülkemizde basılmaya başlamıştır. Merkez Bankası 1995-1999 yılları arasında finansal piyasalarda istikrarı sağlamaya yönelik politika izlemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, paranın yöneticisi olarak Türkiye ekonomisinin en önemli karar alıcı ve uygulayıcı kurumlarının başında gelmektedir. Merkez Bankası fiyat istikrarının sürmesi için çalışmalarını sürdürmesi gereken örnek bir kuruluştur. Bu anlamda Merkez Bankasının tüm yönleriyle bağımsızlığı önemli bir rol oynamaktadır (Keskin Köylü, 2017:68).

3.13. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

Tasarruf sahipleri birikimlerini çalınma, kaybolma gibi nedenlerle güvenli ortamlarda saklamak isterler. Günümüzde bu görevi en iyi şekilde gören yerler bankalardır. Ayrıca birikimlerin ekonomiye katkı sağlayacak şekilde ekonomiye kazandırılması bankaların kredi vermesi yoluyla gerçekleşeceğinden bankalarda bulunan tasarruf mevduatlarının güvence altına alınması ihtiyacı doğmaktadır. Ülkemizde 1983 yılında yürürlüğe giren 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuştur. Bu fonun yöneticisi önce TCMB iken daha sonra BDDK olmuştur. Ne kadara kadar mevduatın güvence altına alınacağı Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenmektedir. Günümüzde bu tutar 100.000 TL'dir. Gerçek ve tüzel kişilere ait mevduatlar kapsam dışındadır.

TMSF şu fonksiyonları yerine getirmektedir;

- ✓ Mevduat sahiplerini korumak, kontrol edemeyecekleri risklere karşı mevduatlarının belirlenen kısmını garanti altına alır.
- ✓ Mevduat sahiplerinin paniklerini engeller, Mevduat sahiplerinin söylentiler karşısında mevduatlarını çekmemeleri için güvence unsuru olur.

Fonun bazı önemli kaynakları şu şekildedir;

- ✓ Mevduat ve katılım fonu sigortası primleri,
- ✓ Zaman aşımına uğrayan mevduat, katılım fonu, emanet ve alacaklar,

- ✓ Kuruluş izni verilen bankaların koydukları sermayenin %10 ‘u tutarında fona yatıracakları sisteme giriş payı,
- ✓ Fon mevcudunun gelirleri ile sair gelirlerden.

3.14. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu

Türkiye’de yaşanan krizler neticesinde ekonomik sistemin önemli oyuncularından bankacılık sektörü de birçok problemle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle ülkemize borç veren IMF’nin sistemdeki sorunları ortaya çıkaracak bağımsız bir denetim şirketinin gerektiğini belirtmesi neticesinde 2000 yılında BDDK kurulmuştur (Sevinç, 2014:159).

Temel misyonu banka ve özel finans kurumlarının etkin, sağlıklı ve dünya ölçeğinde mücadele edebilir kurumlar olmasını sağlamalarına katkıda bulunmakla birlikte bu neticede istikrar ve uzun vadeli büyümeye katkı sağlamaktadır (Parasız, 2009:117-118). BDDK’nın görevlerini kısaca şöyle açıklanabilir;

- ✓ Bankacılık sektörünün etkinliğini ve rekabet kabiliyetini arttırmak,
- ✓ Bankacılık sektörüne güveni kalıcı kılmak,
- ✓ Bankacılık sektörünün ekonomi üzerinde yaratabileceği zararları asgariye indirmek,
- ✓ Bankacılık sektörünün dayanıklılığını geliştirmek,
- ✓ Kanunla verilen diğer görevleri yapmak.

BÖLÜM IV

TÜRKİYE'DE 1990 SONRASI YAŞANAN KRİZLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Bu bölümde 1990 sonrası yaşanan, Nisan 1994 krizi, Kasım 2000, Şubat 2001 ve 2008 Küresel finans krizlerinin bankacılık sektörü üzerine etkileri üzerinde durulmuş, günümüz bankacılık rakamları tablo ve grafikler üzerinde değerlendirilmiştir.

4.1. Nisan 1994 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

Nisan 1994 krizinde döviz kurları yükselmiş, almış oldukları sendikasyon kredileri nedeniyle açık pozisyon miktarları da yüksek olan bankalar sistemi zor duruma sokmuştur (Kayarkaya, 2006:108). Ayrıca ülke ekonomisinde izlenen yüksek faiz ve düşük faiz kuru uygulamasının ortadan kalkması neticesinde bankaların kar oranları düşmüş, yaşanan ekonomik ve siyasal istikrarsızlık, belirsizlik ortamı bankaların risklerini arttırarak etkinliğini azaltmıştır. Mali yönden zayıf olan bankaların kötü yönetilmeleri ve saymış olduğumuz olumsuz etkenlerle birlikte toplam varlıkları azalış göstermiş, özkaynaklar erimiş ve bankacılık sistemine olan güven önemli derecede azalmıştır (Yıldırım, 2004:6).

Ortadan kalkan güven ortamını devlet, tasarruf mevduatlarına yüzde 100 güvence vererek aşmaya çalışmış ve başarılı olmuştur fakat bu durum bankalar tarafında olumsuz kullanılarak sektörü ahlaki risk ile karşı karşıya getirmiştir. Batmak durumunda kalan bankaların hükümet tarafından kurtarılacağı düşünülmüş, Merkez Bankası'nın sağladığı gereksiz likiditeyle bankalar daha fazla kar güdüsü ile almaları gerektiğinden daha fazla risk almışlardır. Limitsiz sigortanın devamında holding bankacılığı yaygınlaşmış ve bu holding bankalarının kendi şirketlerine tasarruf mevduatlarını illegal yollardan aktararak

bankalarının içinin boşaltılmasına varana kadar çöküntüye neden olmuştur. Kamunun açıklarını kapatmak amacıyla içeriden yüksek faizle borçlanmaya devam etmesi de sorumsuzca risk alan, kural tanımaz bankacılık sistemine sebep olmuştur.

Kamu bankaları tarafında ise verilen destekleme kredilerinin zarar oluşturması ve zamanında ödemelerinin gerçekleştirilmemesi, yönetimsel problemleri, bankacılık fonksiyonları dışında görevler verilmesi bilançolarını önemli derecede sarsmıştır. Yüksek faizli ve kısa vadeli olarak iç piyasadan borçlanan bankalar mali sektöre de zarar vererek sistemden olumsuz ayrışmıştır. Toplam mevduatın %40'ına sahip olan bankalar %26 kredi vererek asli faaliyetleri sınırlı kalmıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2001).

Kriz sonrasında sistemde banka kurmanın kolaylaştırılması, 1999 yılına kadar bankalar yasasının çıkarılmaması, Asya ve Rusya krizleri finansal sistemdeki kırılganlığı arttırmıştır.

4.2. 2000 ve 2001 Krizinin Bankacılık Sektörüne Etkileri

2000 yılı başında uygulamayan konan enflasyonla mücadele programı bankacılık sisteminin bilanço yapısının da çerçevesini oluşturmaya yardımcı olmuştur. Bankalar döviz sepetinin önceden belirlenmiş olması nedeniyle TL kaynaklara göre daha uygun olan dövizi seçmiş, bazı bankalar bu nedenle kaynak teminini döviz üzerinden kısa vadeli olarak gerçekleştirirken kredi kullandırımlarını uzun vadeli ve TL cinsinden yapmıştır. Bankaların yapmış oldukları bu hamleler piyasanın daha da kırılgan bir hal almasına sebep olmuştur. Yaşanan kriz sonrası faiz oranlarının aşırı düzeyde yükselmesi TMSF bünyesindeki ve kamu bünyesindeki bankaların mali yapılarını derinden etkilemiştir.

2001 yılında yaşanan krizle birlikte likidite sıkışıklığı yaşanmış ve dövize hücum başlamış ve Türk Lirasının dalgalanmaya bırakılmasıyla bankacılık sektörü daha da derinden etkilenmiştir.

Yaşanan krizlerin reel sektörde önemli ölçüde daralmaya neden olması, bankaların aktif kalitesini bozmuş ve kredi riskini de artırmıştır. Mayıs 2001'de yaşanan olumsuzlukları ortadan kaldırmak sisteme olan güveni yeniden tesis etmek amacıyla "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" adı altında BDDK bankacılık sektöründe kapsamlı bir yeniden yapılanmayı içeren programı açıklamıştır (BDDK, 2002:5-6).

2000 ve 2001 yıllarında Türk bankacılık sektörünün temel sorunlarına genel olarak baktığımızda geçmişten süre gelen; az sayıda büyük ve çok sayıda küçük bankanın olması, kamu bankalarının hakimiyeti ve yüksek görev zararları, Özkaynak yetersizliği, zayıf aktif kalitesi, mevduat ve kredilerin yetersizliği, denetim eksikliği, açık pozisyon artışı, göze çarpmaktadır.

BDDK 1999 yılında yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile bankacılık sektörünün düzenleme, gözetim ve denetiminin özerk bir kurum tarafından yapılması amacıyla kurulmuş fakat kurumun faaliyete geçişi 31 Ağustos 2000 tarihine kadar bekletilmiştir. 2000 ve 2001 krizleri finansal sistemin kırılganlığının daha da artmasına, neticede banka bilançolarındaki sorunların gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur. Bunların ortaya koyduğu durumla birlikte (Parasız, 2009:113);

- ✓ Türk Bankacılık sisteminde öz kaynak yetersizliği ortaya çıkmıştır.
- ✓ Çok kısa vadeli kaynak yapısı nedeniyle likidite ve faiz riski artmıştır.
- ✓ Likidite ve faiz riskine bağlı olarak bankalardaki vade uyumsuzluğu daha da artmıştır.
- ✓ Yüksek faiz hem bankalardaki kaynak maliyetini arttırmış hem de bankaların menkul değerlerinin değerinde faiz yükselmesine bağlı olarak önemli kayıplara neden olmuştur.
- ✓ Yüksek faiz ortamı kamu ve fon bankalarının hali hazırda var olan kısa vadeli kaynak ihtiyaçlarını daha maliyetli hale getirmiştir.
- ✓ 2001 Şubat ayında yapılan kur politikası değişikliğiyle dalgalanmaya bırakılan döviz TL'nin neredeyse %100 değer kaybetmesine ve özellikle özel sermayeli bankaların kur riski nedeniyle zarar etmesine neden olmuştur.
- ✓ Bankacılık sisteminin aktif kalitesindeki bozulma ciddi bir boyuta ulaşmıştır.
- ✓ Kredi portföyündeki karşılık ayrılmayan sorunlu kredilerde önemli artış olmuştur.
- ✓ Bankaların karlılık performansında düşüş yaşanmıştır.
- ✓ İç denetim sisteminin yetersizliği ortaya çıkmıştır.

Tablo 20. Banka Sayıları

	1980	1990	1994	1999	2002	2003
Ticari Bankalar	**31**	**54**	**55**	**62**	**41**	**36**
Kamu	8	7	6	4	3	3
Özel	19	25	29	31	21	18
Yabancı	4	22	20	19	15	13
TMSF	-	-	-	8	2	2
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	**6**	**10**	**12**	**19**	**14**	**14**
Kamu	4	3	3	3	3	3
Özel	2	4	6	13	8	8
Yabancı	-	3	3	3	3	3
Toplam	**37**	**64**	**67**	**81**	**55**	**50**

Kaynak: BDDK, 2003:1.

Tablo 20 incelendiğinde 1980 yılında toplamda 37 olan banka sayısı 1999 yılında 81'e yükseldiği görülmektedir. Daha önce de değinildiği gibi sisteme girişin kolaylaştırılması faaliyet gösteren banka sayısının artışını açıklamaktadır. 1980-2003 yılları arasında kamu bankalarının sayısı azalırken özel ticari bankaların sayısı artmıştır. 1999 yılında TMSF'ye devredilen bankası sayısı 8'e yükselmiş bu da aslında gelecek krizin bir bakıma habercisi olmuştur. Kriz sonrası faaliyetine son verilen, birleştirilen bankalar neticesinde sektörde faaliyet gösteren banka sayısı 1999'daki tepe noktası olan 81'den 2003 yılında 50'ye düşmüştür.

Tablo 21. Bankacılık Sektörü İstihdam Durumu

	2000	2001	2002	2003	2004
Kamu Bankaları Personel Sayısı	74.647	60.430	44.332	41.876	43.267
Özel ve Yabancı Banka Personel Sayısı	95.754	77.065	78.939	81.373	83.896
Toplam Banka Personel Sayısı	170.401	137.495	123.271	123.249	127.163

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2001, 2002, 2003, 2004, 2005 Sayılarından Derlenmiştir.

Tablo 21'de Kamusal ve sektördeki diğer bankaların çalışan sayıları ayrı ayrı gösterilmiştir. 2000 yılından sonra yaşanan kriz neticesinde sektörde yüksek düzeyde personel azalması görülmüş toparlanma süreci 2004 yılında kısmen de olsa artan personel sayısıyla gerçeklemiştir. Tabloda göze çarpan önemli bir detay da özellikle kamu bankalarında başlatılan resen emeklilik sonrası personel sayısındaki azalışın çok yüksek olduğudur.

Tablo 22. Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı

	1999		2000		2001		2002	
	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube
Ticaret Bankaları	**62**	**7.660**	**61**	**7.807**	**46**	**6.889**	**41**	**6.049**
Kamu Bankaları	4	2.865	4	2.834	3	2.725	3	2.023
Özel Bankalar	31	3.960	28	3.783	22	3.523	21	3.612
Fon Bankaları	8	714	11	1.073	6	408	2	207
Yabancı Bankalar	19	121	18	117	15	233	15	207
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	**19**	**31**	**18**	**30**	**15**	**19**	**14**	**19**

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002.

Tablo 22'de sistemdeki banka ve şube sayıları verilmiştir. Personel ve banka sayılarındaki azalış şube sayılarına da yansımış, banka sayısının tepeye ulaştığı yıl olan 1999'da şube sayısı da 7.691 ile en yüksek düzeyde gerçeklemiştir. Krizin etkileri neticesinde 2002 yılında ise toplam şube sayısı 6068'e düşmüştür.

Tablo 23. Banka Gruplarının Sektör İçindeki Payları (%)

	Toplam Aktifler		Toplam Mevduat		Toplam Krediler	
	2000	**2001**	**2000**	**2001**	**2000**	**2001**
Ticaret Bankaları	**96**	**95**	**100**	**100**	**91**	**87**
Kamu Bankaları	34	32	40	32	57	21
Özel Bankalar	47	56	44	61	24	61
Fon Bankaları	9	4	13	5	7	1
Yabancı Bankalar	5	3	3	2	3	3
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	**4**	**5**	**-**	**-**	**9**	**13**

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporları ve Türkiye Bankalar Birliği Bankalarımız 2001 Kitabından Derlenmiştir.

Tablo 23'te 2000 ve 2001 yıllarında bana gruplarının sektörel payları gösterilmektedir. Türk bankacılık sektörü yaşanan krizle birlikte 2001 yılında 166 milyar dolar olan aktif büyüklüğü 115 milyar dolara gerileyerek neredeyse %25'ini kaybetmiştir. Yeniden yapılandırılan kamu bankalarının 2001 yılında toplam aktif, toplam mevduat ve toplam krediler bazında eridiği görülmektedir. Kamu bankalarının özellikle toplam kredide 2000 yılında %57 olan payı 2001 yılında %21'e düşerek önemli derecede azalmıştır. Buna karşın özel bankaların sayılan tüm kalemlerde artış yaşadığı görülmektedir.

Tablo 24. Türk Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma Oranları(%)

	Toplam Aktifler		Toplam Mevduat		Toplam Krediler	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001
İlk Beş Banka	48	56	51	55	42	49
İlk On Banka	69	80	72	80	71	82

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporları ve Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 2001 Kitabından Derlenmiştir.

Tablo 24'te kriz sonrası ilk beş bankanın 2000 yılı sonrası bankacılık sektörü aktif büyüklüğü içindeki payı 2001 yılında yüzde 56 olurken, bu bankalar mevduatın yüzde 55'ini, kredilerin yüzde 49'una sahip hale geldikleri görülmektedir. Yoğunlaşmaya ilk on banka üzerinde baktığımızda, sektörün aktif büyüklüğünün ve mevduatın yüzde 80 ile kredilerin yüzde 82'nin bu bankalar tarafından kontrol edilmeye başlamıştır. Yaşanan bu yoğunlaşma rekabet açısından da sorun yaratmaya adaydır. Yaşanan krizler sektör kadar sektörü içine alan ekonomiyi de derinden etkilemiştir.

2001 yılında yaşanan krizin ekonomiye maliyeti toplamda 53,6 milyar dolar olurken bu oran toplam GSYH' nin üçte birine denk gelmektedir. Yani sektör ülke ekonomisini önemli derecede zedelemiştir.

2001 krizi sonrası TCMB hakkında da yasal değişiklik yaşanmış, Kasım 2001'den itibaren kamuya kredi vermesi yasaklanmış, idari bağımsızlığı güvence altına alınmış, TCMB'nın temel hedefinin fiyat istikrarı olduğu açık bir şekilde belirtilmiş ve TCMB araç bağımsızlığına kavuşturulmuştur. Yapılan yasal değişiklikler sonrası, TCMB'nın temel önceliği, finansal piyasalardaki istikrarın sağlanması ve bu amaçla piyasalara sağlanan olağanüstü tutardaki likiditenin enflasyonda sıçramalara yol açmasının önlenmesi olmuştur (BDDK, 2009:26).

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin ortak özelliği mali piyasalarda yaşanmış olmasıdır. Bu krizler para, bankacılık, döviz ve likidite krizleri olarak karşımıza çıkmıştır. Enflasyonu hızla düşürmek, yapısal reformları gerçekleştirmek, istikrarlı ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak amacıyla IMF destekli tedbirler ve kısa süreli istikrar politikaları uygulanmaya çalışılmıştır (Fırat, 2009:503).

4.3. 2008 Küresel Finans Krizinin Bankacılık Sektörüne Etkileri

2008 Eylül ayının ortasından itibaren Lehman Brother's'ın çökmesiyle birlikte ülkemizde kriz şiddetini arttırmıştır. Önceki yıla göre yılında net karı %10,3 azalan sektörde BDDK kar dağıtımına izin vermemiştir. Mevduatın ortalama süresi 31 gün olup vadenin kısa olması bankaların reel sektörü yeteri kadar destekleyememesini beraberinde getirmiştir.

Tablo 25. Sermaye Hareketleri, 2007-2008 Ekim (Milyon ABD Doları)

	2007 Ekim	**2008 Ekim**
Yabancı sermaye	+1650	-5390
Yerli sermaye	+2510	-851
Kayıt dışı sermaye	-1046	+7383
Cari denge	-3242	-2646
Rezervler	124	+1504
Net sermaye	3118	+1142
Yabancı sıcak para	-358	-5558
Yerli sıcak para	+3053	-2016
Net sıcak para	+2695	-7574

Kaynak: Boratav, 2011:226.

Tablo 25'te de görüldüğü üzere 2008 kriz ortamına yol açan ana etkenin 5,4 Milyar dolarlık yabancı sermaye çıkışının olduğu söylenebilir. 2007 yılında 1,6 Milyar dolarlık bir girişi olması toplamda 7 Milyar dolarlık çıkış olduğunu göstermektedir.

Dönemin Merkez Bankası Başkanı Durmuş Yılmaz yaptığı konuşmasında; Türkiye'de bankacılık sistemine yönelik bir nakit önlem paketine ihtiyaç duyulmadığını bunun en önemli nedeninin 2001 yılında yaşanan krizin ardından kamu bütçesine ağır bir yük getirmesine rağmen Türkiye'nin benzer bir paketi uygulamış olmasına bağlamıştır. Başka bir ifadeyle birçok ülkenin finans piyasalarına yönelik getirdiği kurtarma paketlerinin ve düzenlemelerin birçoğunun, Türkiye'de Şubat 2001 krizi sonrasında zaten uygulandığını belirtmiştir. Fakat yine de içinde bulunan ekonomik koşullarda Türkiye'nin ikinci grupta yer alan, reel sektörü canlandırmak amacıyla kamu kaynaklarını kullanmayı veya reel sektöre kredi desteğinde bulunmayı içeren bir paket hazırlamasına gerek olup olmadığının tartışılması gerektiğini ifade etmiştir (Yılmaz, 2008:9).

Yabancı sermayeye yüksek düzeyde ihtiyaç duyulan ülkemizde kriz dönemlerinde yoğun bir sıcak para çıkış gözlemlenmektedir. Yaşanan çıkışlar ödemeler dengesi açıklarının artışına sebep olmaktadır. 2008 yılında yapılan G-20 zirvesinde Türkiye'nin sıcak paranın

olumsuz etkisini azaltmak için uygun mali politikaları kullanması ve Merkez Bankası'nın munzam karşılıklar yolu ile para politikasını aktif bir şekilde uygulaması gerektiği önerilmiştir (Berberoğlu, 2011:110-111).

Tablo 26. Banka Sayılarının Gelişimi (1980–2010)

	1980	**1990**	**2000**	**2001**	**2002**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
Mevduat Bankaları	**40**	**56**	**61**	**46**	**40**	**34**	**33**	**33**	**32**	**32**	**32**
Kamu	12	8	4	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel	24	25	28	22	20	17	14	13	11	11	11
Yabancı	4	23	18	15	15	13	15	16	17	17	17
TMSF	-	-	11	6	2	1	1	1	1	1	1
Kalk. ve Yatırım Bankaları	**3**	**10**	**18**	**15**	**14**	**13**	**13**	**13**	**13**	**13**	**13**
Katılım Bankaları	**-**	**-**	**-**	**-**	**5**	**4**	**4**	**4**	**4**	**4**	**4**
Toplam	**43**	**66**	**79**	**61**	**59**	**50**	**50**	**50**	**49**	**49**	**49**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Banka sayılarının gelişimini gösteren Tablo 26'da 2008 yılında yaşanan kriz sonrası toplam banka sayısında değişikliğin yaşanmadığı görülmektedir. Bu da yaşanan 2000 ve 2001 krizleri sonrası sistemin en azından daha güçlü oyuncularla faaliyetini sürdürdüğünü göstermektedir. Mali bünyesi zayıf ve yönetimsel zafiyetleri olan bankalar daha önceki krizlerde elemine olmuş, sistemde köklü bankalar ayakta kalmıştır.

2008'de ABD'deki mortgage kredilerinden kaynaklanan ve türev piyasalarının büyümesi ile etkisini artıran finansal kriz kısa süre içinde küresel bir boyut kazanmıştır. Küresel finansal kriz, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de büyüme, işsizlik ve enflasyon değişkenleri üzerinde etkisini göstermiştir. Bunun yanında Türk bankacılık sektörü de küresel finansal krizden etkilenmiştir. Kriz dönemi ve sonrasında Türk bankacılık sektöründe aktif karlılığa bakıldığında 2007'de % 2,8 olarak gerçekleşen aktif karlılık 2008'de % 2'ye gerilemiş, alınan önlemler neticesinde 2009'un sonlarına doğru toparlanma gerçekleşmiştir. Bankacılık sektöründe bir diğer karlılık ölçütü olan öz kaynak karlılığına bakıldığında ise bu oran 2007'de % 21,8 iken 2008'de % 16,8'e gerilemiş ancak

kriz sonrası dönemde öz kaynak karlılığı da toparlanma eğilimi göstermiştir. Neticede yapılan düzenlemelerin yaşanan krizin etkisinin yumuşamasında etkili olduğu söylenebilir (Bostan ve Bölükbaş, 2011).

4.4. Günümüz Bankacılık Sektörüne Genel Bir Bakış

Türkiye'de de etkileri görülen 2008 küresel finans krizi, ülkenin yakın tarihinde yaşanmış olan son ekonomik krizdir. Bu krizden de dersler çıkaran Türk bankacılık sektörünün yakın tarihi, özellikle 2012 ve 2017 yılları arasında seçilmiş rasyoları ve çeşitli rakamları tablolar yardımıyla incelendiğinde ise şu detaylar ortaya çıkmaktadır.

Tablo 27. 2012-2017 Yılları Arasında Seçilmiş Bankaların Sermaye Yeterliliği Oranı %

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Denizbank A.Ş.	14,6	12,8	14,1	16,1	17,5	19,5
T. Garanti Bankası A.Ş.	18,2	14,4	15,2	15	16,2	18,7
Akbank A.Ş.	18,6	15	15,2	14,6	14,3	17
T. İş Bankası A.Ş.	16,3	14,4	16	15,6	15,2	16,7
TEB A.Ş.	15,2	14,2	14	13,9	14,4	16,1
T. Vakıflar Bankası A.Ş.	16,1	13,7	14	14,5	14,2	15,5
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	19	13,2	18,2	15,1	14,5	15,2
QNB Finansbank A.Ş.	18,8	17	17	15,4	14,5	15
Yapı ve Kredi A.Ş.	16,3	16	15	13,8	14,2	14,5
T. Halk Bankası A.Ş.	16,2	13,9	13,6	13,8	13,1	14,2
Sektör Ortalaması	**18**	**15,3**	**16,3**	**15,6**	**15,5**	**16,8**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği İstatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Basel III kriterlerine göre sektörde sermaye yeterlilik oranının asgari %8 olması gerekmekte iken yaşanan krizler sonrası ülkemizde bu oran temkinli olarak asgari %12 seviyesinde tutulmaktadır. Tablo 27 incelendiğinde 2013 yılında sektör ortalaması bir önceki yıla göre düşüş göstermiş sonraki yıllarda ise ortalamanın üzerindeki seviyesini korumuştur.

Tablo 28. 2012-2017 Yılları Arasında Seçilmiş Bankaların Toplam Aktifleri (Bin TL)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	162.867.757	207.529.954	247.600.311	302.848.326	357.761.365	434.274.509
T. İş Bankası A.Ş.	175.444.450	210.500.037	237.771.975	275.717.584	311.625.913	362.352.525
T. Garanti Bankası A.Ş.	160.192.491	196.896.208	218.918.504	254.342.586	284.155.400	325.232.274
Akbank A.Ş.	155.853.538	183.737.322	205.450.620	234.808.988	271.016.470	316.030.868
T. Halk Bankası A.Ş.	108.281.636	139.943.507	155.423.019	187.729.350	231.440.818	305.350.648
Yapı ve Kredi A.Ş.	122.180.207	148.881.312	181.201.285	220.369.420	252.819.538	297.810.320
T. Vakıflar Bankası A.Ş.	104.580.263	135.496.043	158.217.726	182.947.124	212.539.905	270.571.710
QNB Finansbank A.Ş.	54.401.608	66.009.767	75.206.354	85.727.397	101.503.054	125.857.170
Denizbank A.Ş.	44.197.926	59.427.001	69.474.016	84.220.667	103.158.827	121.048.284
TEB A.Ş.	43.532.335	53.408.628	62.991.889	71.960.342	79.727.390	85.758.229
Sektör Toplamı	**1.296.852.302**	**1.632.579.336**	**1.885.587.017**	**2.234.992.933**	**2.594.676.209**	**3.095.039.170**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 28 ‘de Toplam aktiflerini incelenen bankaların seçilen yıllarda toplam aktiflerin ortalama %85’ini oluşturduğu görünmektedir. Kamusal sermayeli bankalar ise izlenen yıllarda toplam aktiflerin asgari %28’ine hakim durumdadır.

Tablo 29. 2012-2017 Yılları Arasında Seçilmiş Bankaların Kredileri ve Alacakları (Bin TL)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	71.426.479	111.047.973	141.914.662	186.812.851	232.643.535	298.258.032
T. İş Bankası A.Ş.	107.142.154	135.281.021	155.874.278	177.933.756	204.257.243	240.165.765
T . Garanti Bankası A.Ş.	91.824.492	118.671.399	134.057.798	159.139.923	186.048.228	209.679.877
T. Halk Bankası A.Ş.	65.893.838	84.848.290	101.766.924	126.744.977	158.354.333	203.464.477
Yapı ve Kredi A.Ş.	75.769.316	96.038.730	121.993.402	148.779.182	172.624.217	194.960.443
Akbank A.Ş.	87.656.316	110.675.620	125.977.984	141.763.483	161.827.908	190.508.967
T. Vakıflar Bankası A.Ş.	68.133.039	86.752.217	104.583.517	123.780.653	147.712.375	183.971.615
QNB Finansbank A.Ş.	36.440.244	42.724.476	50.246.126	57.225.630	62.900.260	82.672.480
Denizbank A.Ş.	28.190.501	38.637.350	43.095.923	51.348.824	61.820.384	76.105.298
TEB A.Ş.	29.685.734	38.134.957	45.392.210	53.212.833	56.363.829	63.290.777
Sektör Toplamı	**768.691.894**	**1.015.087.624**	**1.209.305.123**	**1.458.480.215**	**1.716.622.883**	**2.071.375.707**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

İncelenen Tablo 29'da seçilmiş bankaların sektör toplam krediler ve alacaklar içindeki oranının asgari %84'ler düzeyinde seyrettiği görülmektedir. Kamusal sermayeli bankaların seçilen yıllarda ortalama %27 ağırlığının olduğu sektörde seçilen diğer bankaların %57'lik bir kredi ve alacak bakiyesi bulunmaktadır.

Tablo 30. 2012-2017 Yılları Arasında Gruplara Göre Bankaların Net Faiz Geliri/ Toplam Aktifler (Net Faiz Marjı %)

Yıllar	Sektör	Kamusal Sermayeli Mev. Bankaları	Özel Sermayeli Mev. Bankaları	Yabancı Sermayeli Mev. Bankaları
2012	4,0	4,1	3,6	5,3
2013	3,5	3,6	3,3	4,0
2014	3,4	3,3	3,4	4,1
2015	3,4	3,2	3,3	3,8
2016	3,5	3,5	3,3	3,9
2017	3,6	3,3	3,5	4,3

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 60.yıl istatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

52 adet bankanın faaliyet gösterdiği sektörde rekabet faiz gelirleri üzerinde baskı yaratmaktadır. Rekabetin yoğun yaşandığı piyasalarda net faiz marjları düşük seyretmektedir. Tablo 30.'da gruplar bazında incelenen bankacılık sektöründe kamusal sermayeli bankaların 2012 yılı dışında %3,4 ile %3,6 arasında değişen kar marjlarının olduğu görülmektedir. Bir yandan Kamusal Sermayeli bankaların kar amacı güdülmeden yapmış olduğu bazı faaliyetlerin bu marja etki ettiği söyleyebilirken diğer yandan da özel sermayeli bankaların kaynak maliyetlerinin de etkisiyle bu marjın yakın seyrettiğinden söz edilebilir.

Tablo 31. 2012-2017 Yılları Arasında Seçilmiş Bankaların Takipteki Kredi Bakiyeleri (Bin TL)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Yapı ve Kredi A.Ş.	2.525.905	3.557.603	4.333.775	6.131.740	8.706.143	9.024.397
T. Vakıflar Bankası A.Ş.	2.724.963	3.531.427	3.974.372	4.850.213	6.413.503	1.638.206
T. Halk Bankası A.Ş.	1.959.646	2.245.176	3.699.661	3.973.738	5.140.082	6.106.597
T. Garanti Bankası A.Ş.	2.114.073	2.538.430	3.300.829	4.404.025	5.272.774	5.408.114
T. İş Bankası A.Ş.	2.025.267	2.237.792	2.420.571	3.603.689	4.944.355	5.403.534
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	2.057.553	2.417.441	2.716.920	3.140.524	4.217.097	4.774.329
Akbank A.Ş.	1.115.341	1.676.682	2.330.155	3.373.323	4.267.191	4.532.711
QNB Finansbank A.Ş.	2.512.716	2.965.853	2.731.499	3.797.990	3.840.927	4.330.104
Denizbank A.Ş.	1.171.858	1.378.675	1.688.703	2.682.048	3.292.211	3.625.484
TEB A.Ş.	643.226	868.121	1.120.411	1.232.527	1.771.775	1.946.625
Sektör Toplamı	**21.859.340**	**27.330.587**	**33.205.991**	**43.177.514**	**54.874.167**	**60.597.129**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği İstatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

İncelenen Tablo 31'de seçilen on bankanın takip bakiyesi toplamı ele alınan yıllarda sektör takip bakiyesi toplamının ortalama %85'ine denk gelmektedir. Sektördeki toplam kredilere oranla takipteki kredilerin oranı %2 ile %3 arasında değişkenlik göstermiştir.

Tablo 32. 2012-2017 Yılları Arasında Seçilmiş Bankaların Çalışan Sayıları

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Akbank A.Ş.	16.315	16.249	16.305	14.050	13.843	13.884
Denizbank A.Ş.	10.280	12.822	13.189	12.923	12.938	12.257
QNB Finansbank A.Ş.	12.060	13.967	12.830	12.950	12.451	12.007
TEB A.Ş.	9.288	10.001	10.142	9.927	9.640	9.464
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	23.153	24.725	23.617	25.697	25.015	24.554
T. Garanti Bankası A.Ş.	17.285	18.737	19.036	19.692	19.689	18.850
T. Halk Bankası A.Ş.	14.971	14.798	17.314	17.104	16.956	17.851
T. İş Bankası A.Ş.	24.411	24.129	24.308	25.157	24.756	24.868
T. Vakıflar Bankası A.Ş.	13.463	14.943	14.920	15.410	15.615	16.097
Yapı ve Kredi A.Ş.	14.733	15.683	17.457	18.261	18.366	17.944
Sektör Toplamı	**186.098**	**197.465**	**200.886**	**201.204**	**196.699**	**193.504**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği İstatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 32'de seçilmiş bankaların çalışan sayıları ve sektörde çalışan toplam personel sayısı verilmiştir. Seçilmiş bankaların izlenen yıllarda personel sayıları ya paralel seyretmiş ya da artış göstermiştir. Akbank burada ayrışarak 2012 ve 2017 yılları arasında kademeli olarak personel sayısı azalan banka olmuştur. Sektörde toplam çalışan sayısı incelendiğinde 2015 yılından sonra toplam çalışan sayısı azalmıştır. Buna sektördeki teknolojik gelişmelerin de etki ettiği söylenebilir.

Tablo 33. 2012-2017 Yılları Arasında Seçilmiş Bankaların Şube Sayıları

	2012	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Akbank A.Ş.	962	986	991	902	841	801
Denizbank A.Ş.	610	689	716	692	694	697
QNB Finansbank A.Ş.	582	674	658	642	630	580
TEB A.Ş.	509	544	551	532	515	504
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	1.514	1.661	1.707	1.812	1.814	1.781
T. Garanti Bankası A.Ş.	933	998	1.002	980	968	945
T. Halk Bankası A.Ş.	821	877	900	949	964	969
T. İş Bankası A.Ş.	1.250	1.309	1.358	1.377	1.374	1.364
T. Vakıflar Bankası A.Ş.	744	859	893	920	924	927
Yapı ve Kredi A.Ş.	928	949	1.003	1.000	936	866
Sektör Toplamı	**10.234**	**11.021**	**11.223**	**11.193**	**10.781**	**10.550**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği İstatistiki Verilerinden Derlenmiştir.

Tablo 33'de şube sayıları incelenen bankalarda özellikle kamu bankalarının izlenen her yıl şube sayılarının artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Çalışan sayılarıyla paralel seyreden şube sayılarında izlenen yıllarda artış gözlenmiştir.

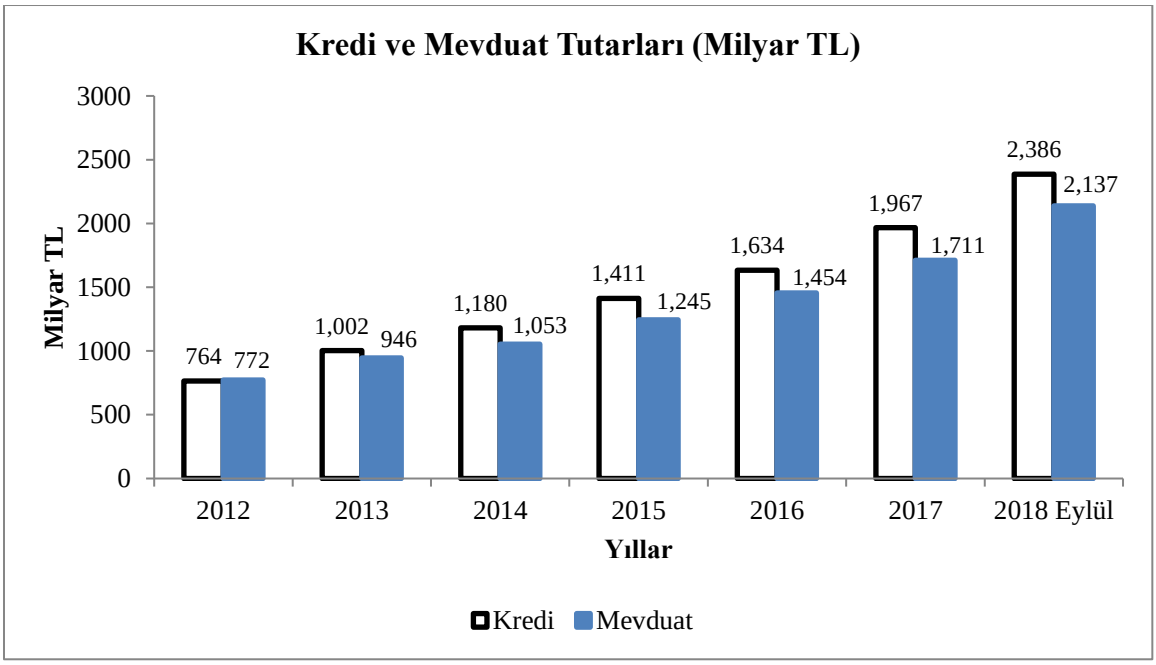
Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler neticesinde yatırımlar bu yönde önemli derecede artmıştır. Buna paralel olarak şube ve personel sayısında azalmalar meydana gelmiştir. Teknolojik değişim maliyetli olmakla beraber şube sayıları ve personel sayılarındaki düşüş bu maliyetlerin kısmen de olsa azalmasına etki etmiştir. Yaşanan teknolojik değişimle insanların ihtiyaçları olan hizmete daha kolay ve kısa yoldan ulaşmaları bankaların vazgeçilmez öğelerinden olan şubelerin önemini azaltmamış sadece akıllı telefon, bilgisayar, ATM gibi kanallardan müşterilerin bankalarına ulaşabilmeleri kolaylaşmış, şubeler dışında alternatif dağıtım kanalları ortaya çıkmıştır. Müşterilerin insan ilişkisine önem vermeleri, gelişmiş teknolojiye rağmen personel ihtiyacının devam etmesine neden olmaktadır. Gelecek yıllarda teknoloji ne kadar ilerlese de müşterilerin bankalardan bekledikleri hizmetin tümünü teknolojik araçlar karşılayamayacağından şubelere ihtiyaç duyulacak ve personel yine önemli bir unsur olacaktır.

Bankaların bilanço kalemlerinden kısaca söz edildiğinde Aktifinde; Likit aktifler, krediler ve alacaklar, duran aktifler, diğer aktifler yer almaktayken Pasif tarafta; Mevduat, mevduat dışı kaynaklar, diğer pasifler, özkaynaklar ve kar yer almaktadır.

Burada değinilecek husus mevduatın krediye dönüşme oranıdır. Kısaca mevduat bankaların kaynağını, kredilerde varlıklarını ifade eder. Bankalar topladıkları mevduatı krediye dönüştürmeye ve bu yolla kar elde etmeye çalışırlar. Aşağıda incelenen Grafik 2.'de görüleceği gibi 2012 yılında %99 olan kredi/mevduat oranı 2013 yılında % 106'ya ulaşmış Eylül 2018'e gelindiğinde ise % 112'ye yükselmiştir. Yani bankalar topladıkları mevduatlardan daha fazla kredi kullandırmış ve riskli seviyelere gelmişlerdir. Bu durumda ya mevduat bakiyesi arttırılarak ya da kredi bakiyeleri düşürülerek riskli seviyelerden kurtulmak gerekmektedir. Kredi bakiyelerinin düşürülmesi büyümeyi etkilediğinden kamu tarafından bu duruma sıcak bakılmamaktadır. Aksine bu durumu göz ardı ederek Kredi Garanti Fonu gibi uygulamalarla kamuya maliyet getirme pahasına krediler verilmeye devam edilmektedir. Fakat kredi büyümesine dayalı olarak ekonomiyi büyütmeye çalışmanın yakın zamanda ülkemizi daha büyük sorunlar yaşamaya götüreceği aşikardır. Tasarruf tarafında ise Bireysel Emeklilik Sistemi'nin (BES) yeniden yapılandırılması,

Kıdem Tazminatı Reformu'nun gerçekleştirilerek Kıdem Tazminat Fonu'nun kurulması hedefleri yer almaktadır.

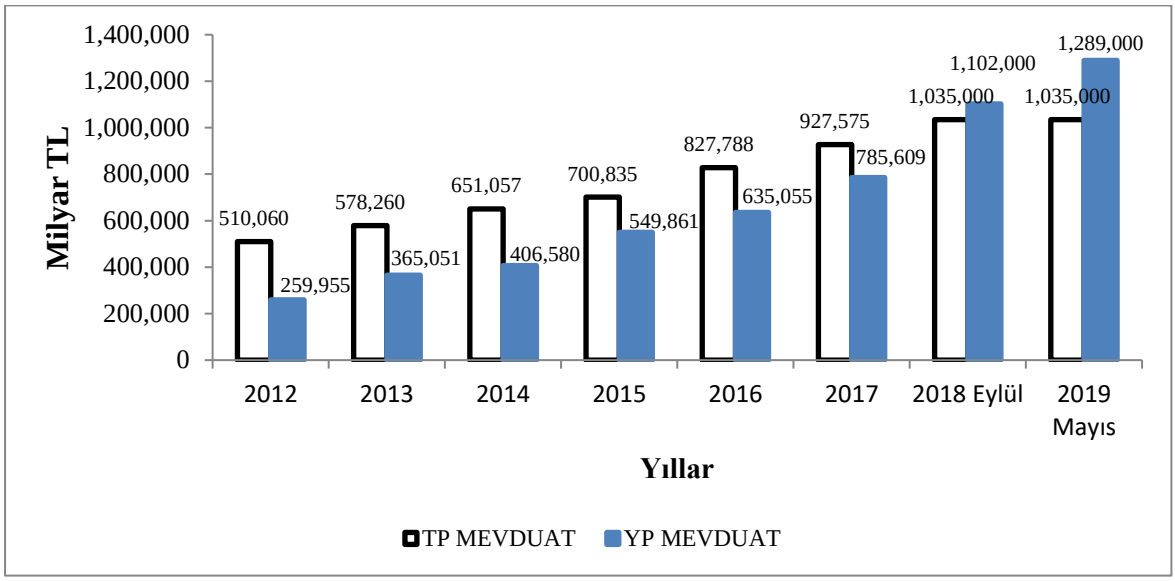
Grafik 2. Kredi/ Mevduat Oranı (%)

Kaynak: BDDK istatistiki verilerinden derlenmiştir.

Bankacılık sektörü mevduat durumunu gösteren Grafik 3'te, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 ve 2018 yılında TP mevduatın toplam mevduata oranı sırasıyla % 66, % 61, % 61, % 56, % 56, % 54, % 52 olarak azalan bir seyir halinde gerilemiş, 2019 yılı Mayıs ayı verilerine göreyse % 44,5'lere kadar gerilemiştir. Yaşanan döviz şoku, Merkez Bankası'nın uzun bir süre politika faiz oranlarını yükseltmemesi ve TP vadeli mevduat getirilerinin görece dövize oranla düşük kalmasının bu gerilemede etkili olduğu söylenebilir. Bankaların kredi ağırlıklarının TL olduğunu düşünüldüğünde YP kaynakla TL plasman yaratıldığını ve dövizde yaşanan yeni bir dalgalanmayla da banka bilançolarının bu durumdan olumsuz şekilde etkileneceği açıkça görünmektedir.

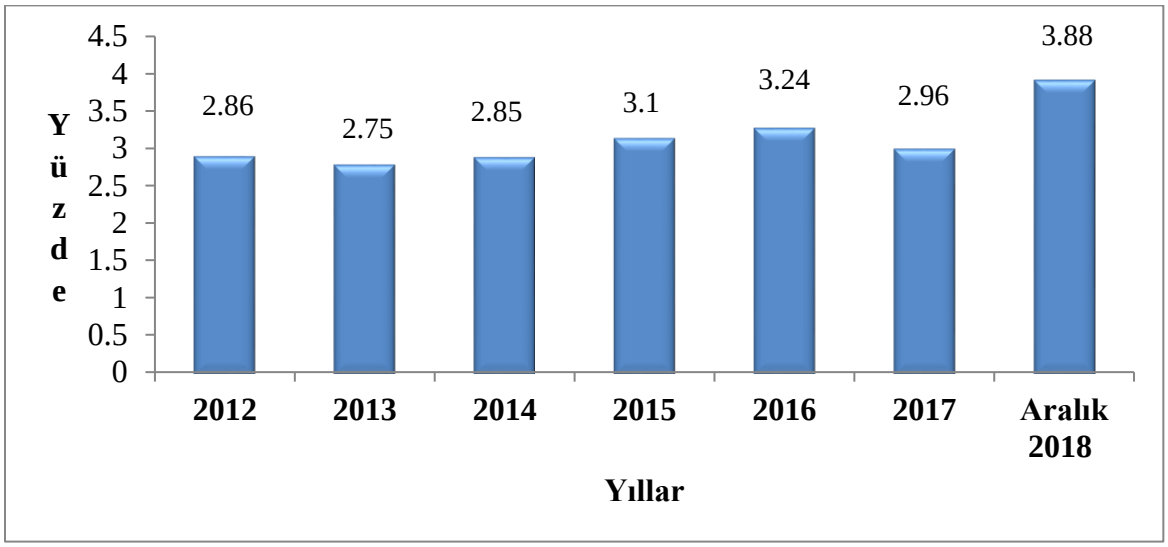
Grafik 3. 2012-2018 TP ve YP Cinsinden Mevduat Miktarı (Bin TL)

Kaynak: BDDK istatistiki verilerinden derlenmiştir.

Bankaların vermiş oldukları kredilerin takibe dönüşüm oranını gösteren Grafik 4'te görüleceği üzere 2016 yılında kredilerin % 3,24'ü, 2017 yılında % 2,96'ü takibe aktarılmış, incelenen yıllarda en yüksek olarak Aralık 2018 döneminde kredilerin % 3, 88'i takibe aktarılmıştır. Yani takip bakiyesi artış göstermektedir. Bankaların aktif kalitesini etkileyen bu durum aslında kısmen makyajlanmış durumdadır. Daha önce 2001 ekonomik krizinde "İstanbul Yaklaşımı" olarak bilinen, bankalara ve diğer mali kuruluşlara olan kredi borçlarını ödeyemeyen firmalara, faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için kredi borçlarını yeniden yapılandırma ve gerekirse ek kaynak sağlama imkânı veren uygulamaya benzer bir şekilde KGF kaynaklı olarak verilen kredilerin takibe atılmaması bunun yerine yapılandırma yapılarak riskin bir bakıma yüzdürülmesi önerilmiştir. Aslında bankaların takip bakiyeleri bu orandan daha yüksek düzeyde olması gerekmektedir. Bu durumun düzeltilmesi amacıyla Yeni Ekonomi Programı (YEP) kapsamında da sorunlu kredilerin kurulacak fona devredilerek burada izlenmesi hakkında önümüzdeki zaman diliminde çalışma yapılması planlanmaktadır. Böylece bankaların aktif kalitesinin arttırılması amaçlanmaktadır.

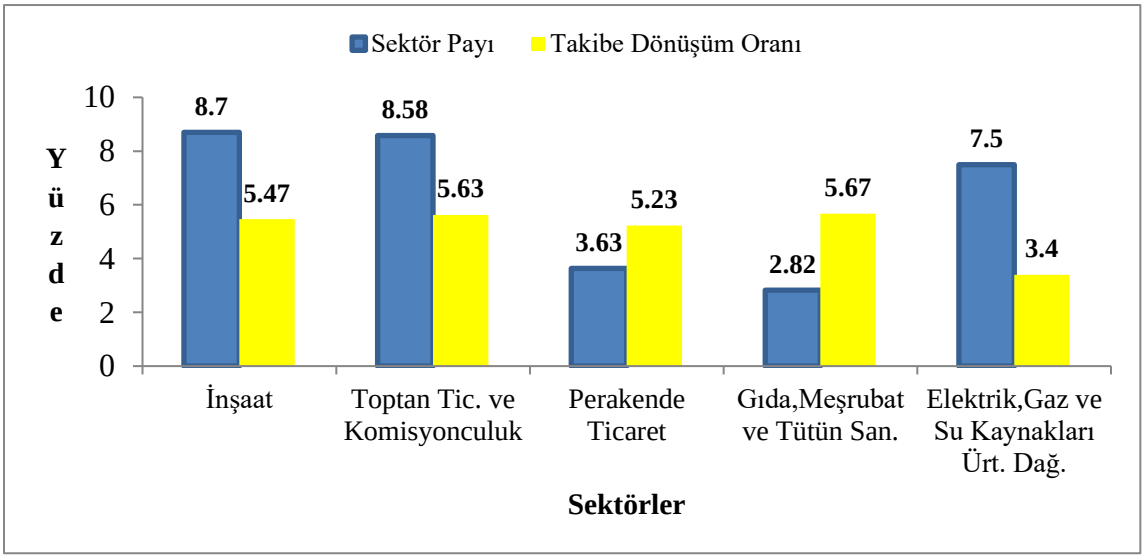
Grafik 4. 2012-2018 Kredilerin Takibe Düşme Oranı(%)

Kaynak: BDDK istatistiki verilerinden derlenmiştir.

Seçilmiş sektörlerin Aralık 2018 itibariyle toplam kredi payı içindeki oranları ve verilmiş olan bu kredilerin takibe düşme oranını gösteren Grafik 5'te İnşaat Sektörü %8,7 kredi payına sahip olup bu kredilerin %5,47' si takibe dönüşmüştür. Toptan Ticaret Sektöründe %8,58 olan kredi büyüklüğüne karşın kredilerin %5,63'ü takibe dönüşmüştür. Sektör takibe düşme ortalamasının %3,88 olarak gerçekleştiği dönemde oranların yüksek seyrettiği söylenebilir.

Grafik 5. Seçilmiş Sektörlerin Toplam Krediler İçindeki Payı ve Takibe Dönüşüm Oranı (Aralık 2018)

Kaynak: BDDK istatistiki verilerinden derlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Finansal küreselleşme ile birlikte sermaye kolay bir şekilde reel faiz oranı yüksek olan ülkelere giriş çıkış yapmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler bu bakımdan sermaye sahipleri tarafından cazibe merkezleri olarak görülmektedir. Sermayenin bu kadar rahat giriş çıkışı ülke ekonomisini zor durumlara sokabilmektedir. Reel faizin yüksek olması ulusal paranın yabancı paralar karşısında değer kazanmasına sebep olmaktadır. Bu durum ithalatı arttırırken ihracatın azalmasına ve cari açığın büyümesini ortaya çıkarmaktadır. Bankaların aktif kalitesinde yaşanan kriz ortamlarında ödenmeyen kredilerin ve banka hücumları gibi hareketlerin etkisiyle bozulmalar görülmektedir. Bilançodaki varlık ve yükümlülükler arasındaki döviz ve vade uyumsuzlukları likidite sıkıntısını ortaya çıkarmaktadır. Bankalar kriz dönemlerinde mevcut yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla daha yüksek faiz oranlarıyla borçlanmak durumunda kalırlar.

Türkiye'de yaşanan krizlere baktığımızda tablo benzer şekilde gelişmiştir. 1980'li yıllarda yaşanan ticari serbestleşme ve 1990'lı yıllarda yaşanan finansal serbestleşme dönemleri yaşanan krizlerin boyutunu değiştirmiştir. Bu nedenle krizleri 1980 öncesi ve 1980 sonrası krizler olarak ayırt etmek daha anlamlı olacaktır. 1980 öncesinde ortaya çıkan krizler ağırlıkla ülkenin iç dinamiklerinden kaynaklanırken 1980 sonrasında ortaya çıkan krizler daha çok ülkenin dış dinamiklerden ve sermayenin ülkemizden kolayca çıkışından kaynaklanmaktadır.

1980'li yıllardan itibaren gerekli altyapı oluşturulmadan uluslararası sermaye girişine izin verilmesi birçok olumsuzluğu beraberinde getirmiştir. Geçen sürede gereksiz ve yüksek tutarlı kamu harcamaları kamu açıklarını meydana getirmiştir. Bu açıklar kamu ve özel bankalardan alınan borçlarla kapatılmaya çalışılmıştır. Bankalar yurt dışından döviz olarak sağladıkları kısa süreli sermayeyi faiz oranlarının yüksek olması sebebiyle TL olarak devlete uyumsuz bir vade ile uzun süreli borç vermeyi seçmiş, reel sektör

desteklenmemiştir. Bankalar asli fonksiyonları yerine paradan para kazanmayı seçmiş, yabancı sermaye önemli derecede artış göstermiştir. Yatırımlar bu dönemde gerekli finansal desteği alamadığından olumsuz etkilenmiştir. Bankacılık sektörü her geçen gün daha kırılgan bir hal almıştır.

Yüksek kaynak maliyetleri, sermaye yetersizliği, yüksek oranlı ve kronikleşen enflasyon, açık pozisyonunda yaşanan artış, kamu kesimi açıklarının finansmanına aracılık edilmesi 1980 sonrası bankacılık sektörünün karşılaştığı başlıca sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1994 yılında ise reel kur aşırı değerlenmiş, kamu kesimi faiz dışı dengesinde yüksek oranda açık vermiş, Merkez Bankası rezervleri düşük seviyede kalarak ekonomi kriz öncesinde durma noktasına gelmiştir. Kriz ekonomiyi daraltmış fakat bankacılık sektöründe sınırlı hasara yol açmıştır.

Kamunun aşırı tüketimi kriz sonrası dönemde de devam etmiş iç borçlanmayla finansman ihtiyacını gidermeye çalışan devlet tasarruf mevduatına getirdiği güvenceyle de bankacılık sisteminde risk artışına sebep olmuştur. 1998'de bu süreçte diğer ülkelerde yaşanan krizler neticesinde aşırı sermaye çıkışları yaşanmış bankacılık sisteminin kırılganlığı gün yüzüne çıkmıştır.

Kamunun borçlanmasının aşırı derecede yükselmesi ve bu borçları ödemekte sorun yaşaması almış oldukları kısa vadeli yüksek tutarlı yabancı kredileri uzun vadeli kamu kağıtlarında değerlendiren bankaları da çıkmaza sokmuş vade ve ödeme uyumsuzlukları, gerekli şekilde denetlenmeyen özkaynak yetersizliği içinde borçlanan bankaları 2000 ve 2001 yıllarında krize sokmuştur. Ödemler dengesi kilitlenen ülkemizde 6.5 Milyar Dolar sıcak para çıkış yaşanmış, sabit kur rejiminden dalgalı kur rejimine geçilmiş ve 650.000 kişi işsiz kalmıştır. 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinden sonra Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamındaki bankalar ile kamu bankalarının mali yapılarının düzeltilmesi amacıyla Hazine Müsteşarlığı tarafından DİBS'ler ihraç edilerek sektöre yaklaşık 45 milyar dolar kaynak aktarılmış ve bu DİBS'lerin tamamının itfası 2010 yılı sonunda yapılabilmiştir.

Sürdürülebilir büyümenin ve iktisadi istikrarın sağlanabilmesi için finansal sistemin lokomotif olan bankacılık sektörünün uluslararası boyutlara göre denetlenmesi, düzenlenmesi ve finansal sektörün yeninde yapılanması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

2001 krizi döviz kuru taahhütlerine dayalı IMF destekli programın uygulandığı süreçte meydana gelmiştir. Bu program gerçekçi olmayan enflasyon öngörüsüne göre nominal kur artışının sabitlenmesi ve bankacılık sisteminin mali yapısını güçlendirmeden uygulanmaya çalışılması gibi zaafları içermektedir.

2001 yılına kadar bankacılık sisteminde mevduatların krediye dönüşme oranı asıl olması gereken seviyeye gelememiştir. Bunun nedenleri ise başta mevduatların önemli bir kısmının kamu kağıtlarına dönüşmesi olmak üzere, faiz oranlarının yüksek düzeyde seyretmesi, disponibilite, munzam karşılık, yüksek enflasyon ve kur beklentisidir.

1994 ve 2001 krizlerinin ortak özelliği kriz öncesi ve krizin olduğu yıllarda büyük sermaye giriş çıkışları yaşanmasıdır. Arbitraj fırsatını kullanmak isteyen yatırımcılar ülkede develüasyon beklentisi yükselince sermaye çıkışı yaşanmış bu da ekonominin küçülmesine sebep olmuştur.

2007 yılına gelindiğinde daha sonra tüm ülke ekonomilerini kapsayan ABD mortgage krizi patlak vermiştir. Önceleri finansal alanda başlayıp daha sonra reel sektöre sirayet eden kriz özellikle 2008 yılı başından itibaren Küresel olarak yayılmıştır. Ülkemizde ise 2008 yılının son çeyreğinde etkileri görülmeye başlamıştır. Türk bankacılık sektörü, 2001 yılında yaşanan kriz sonrası kapsamlı bir yeniden yapılandırmaya gitmiş, Basel kriterlerini dikkate alarak sermaye yeterlilik rasyosunu önce asgari %8 olarak belirlemiş daha sonraki süreçte %12'lere yükselterek güçlü sermaye yapısına ulaşmıştır. Yeniden yapılanma sonrası kriz sırasında bankaları daha güçlü kılan serbest sermayelerinin özkaynaklara oranı da yüksek düzeylere ulamıştır. Böylece yaşanan küresel krizde benzer ülkelerden ayrışarak krizin etkilerini daha az hissetmiştir.

Yaşanan krizler bize ekonomide yüksek büyüme hızı yerine sürdürülebilir büyümenin gerekliliğini ortaya koymuştur. Sürdürülebilir büyüme finansal istikrarı da beraberinde getirecektir. Finansal istikrar reel sektörü de etkileyerek ekonomik büyümenin gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Kamu borç yükü yüksek olan ülkemizde bu yükün de azaltılması gerekmektedir. Küresel olarak yaşanan sorunlar işsizlik, bütçe açıkları ve kamu borçlarıdır. Bu konulara çözüm bulmakta geç kalınırsa krizlerin tekrar yaşanması kaçınılmazdır.

Bankacılıkta krizlere karşı kırılganlığı artıran yapısal sorunların giderilmesi ve bankacılık krizlerine karşı önlemlerin alınmasına yönelik düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir.

Türkiye ekonomisi genel olarak baktığımızda 2008 küresel finans krizinden sonra toparlanmaya başlamış, borç stoğunu arttırarak ve özelleştirmelerle GSYH'sını arttırmış ve büyümesini sürdürmüştür. Fakat bu arada cari açık yükselmiş ve işsizlikte artmıştır. Yaklaşık 10 yıldır dengeli seyreden dövizle sürdürülen kredi büyümesi tüketimi arttırmış, tasarrufları düşük tutmuş, inşaat gibi gelir getirme imkanı olmayan yatırımlarda kullanılmıştır. Üretim ekonomisi yerine tüketim ekonomisi olmayı seçmemiz nedeniyle açık pazar haline gelmekten öteye gidemediğimiz yıllar yaşanmıştır. Bu arada 2013 yılında yaşanan "gezi parkı" olayları ekonomimize borsada yaşanan değer kaybı, dövizde ve faiz oranlarındaki artış, yabancı yatırımcıların sermaye çıkışları ve enflasyonun artışı ile birlikte ortalama 200 milyar TL, 2016 yılında yaşanan "darbe girişimi" de benzer etkilerle ortalama 50 milyar TL zarar vermiştir. 2017 yılında yaşanan %7,4'lük büyüme finansal kırılganlıklarda artışı da beraberinde getirmiştir. Enflasyon, dış borç, kredi/mevduat oranları ve bütçe açığı da bu paralelde artmıştır. 2017 yılında Kredi Garanti Fonu (KGF) ile verilen kredilerin ve vergi indirimlerinin büyümedeki payı önemlidir. Kredi Garanti Fonu'ndan 2017 yılında yaklaşık 200 milyar TL kredi kullandırılmıştır. Kredi Garanti Fonu'nun yıllık kredi büyümesine etkisi oldukça güçlü olmuştur. Enflasyon oranı 2017 yılında 2004'ten itibaren geçen süreçte %11,9 ile en yüksek orana çıkmıştır. Bu artışta hem para politikasının yeterince sıkı olmayışı hem de KGF başta olmak üzere iç talebi artırıcı politikaların etkisi rol oynamıştır.

Türkiye ile benzer sermaye akımlarına tabi olan ülkelerde enflasyon oranları yüzde 3-5 aralığında iken Türkiye'de enflasyon oranı çift haneli rakamlarda seyretmiştir. Enflasyon belirsizliği reel sektörün önünü görmesini ve yatırım kararları almasını zorlaştıran önemli bir faktör olmuştur. Ayrıca yaşanan belirsizlik tasarrufların da kısa vadeli olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır. 2017 yılında Dış Ticaret Açığı 56 milyar dolardan 77 milyar dolara yükselmiştir. 2018 yılı ilk çeyreğinde gelindiğinde hane halkı ve sabit sermaye harcamaları düşerken kamu harcamaları artış göstermiş, kredi derecelendirme kurumu Moody's ülkemizin kredi notunu düşürmüştür. Bu durum sermaye sahiplerini tedirgin etmiştir. Küresel sermayenin ülkemizden çıkmaya başlamasıyla büyümenin durduğu ikinci çeyrekte ayrıca erken seçim gerçekleştirilmiştir.

Ülkemizde dolarizasyon olarak nitelendirebileceğimiz bazı konulara bu süreçte ve daha sonra Ekim 2018'de düzenleme getirilmiştir. Dolarizasyon kısaca; ülkedeki vatandaşların parasal işlemlerini yerel para birimi yerine yabancı para ile gerçekleştirmesidir. Ağustos 2018 tepe noktaya ulaşan döviz şoku öncesinde Mayıs ayında alınan tedbirler şöyledir;

- Dövize endeksli kredi kullandırımının sona ermesi,
- Döviz geliri olmayanlara döviz kredisi kullandırımının yasaklanması,
- Döviz geliri olan Türkiye'de yerleşik kişilerin yurt içinde kullanacakları döviz kredilerinde, kredi bakiyesinin 15 milyon doların altında olması durumunda kullanılmak istenen kredi tutarı ile mevcut kredi bakiyesi toplamı son üç yılın döviz gelirlerini aşamayacak olması,

2018'e 3,7 TL olarak başlayan Dolar Ağustos 2018'de 7,2 TL'ye kadar çıkmıştır. Yaşanan kur şokunun etkisini azaltmak amacıyla Türk parası kıymetini koruma hakkında 32 sayılı karara ilişkin tebliğle Ekim 2018'de döviz veya dövize endeksli kira sözleşmelerine de yasak getirilmesi yürürlüğe girmiştir.

Yeni kabinenin kurulduğu ve bu nedenle bir takım siyasi sorunların yaşandığı 3. çeyrekte yatırımcıların tedirginlikleri artmış dövizin ve enflasyonun hızla arttığı dönem olmuştur. Ayrıca dövizdeki ani yükseliş piyasada büyük bir belirsizliği doğurmuştur. Tüm bu gelişmelerin yanında dış ülkelerle olan ilişkilerimizdeki belirsizlik, çevremizdeki ülkelerin kaos durumu, hükümetin ekonomi politikalarına güvensizlik dış yatırımcıların risk algısını yükseltmiştir.

2008 Krizinde olduğu gibi iç talebi canlandırmak amacıyla, Ekim 2018 tarihinde otomotiv, konut, beyaz eşya, elektrik-elektronik ve mobilya sektörlerinde ÖTV ve KDV indirimleri gerçekleştirilmiştir. Kamuya gelir getiren vergilerde indirime gidilmesiyle iç talebin canlandırılması planlanmıştır.

2018 yılının rakamlar açısından genel görünümüne baktığımızda faiz bir önceki yıla göre 11 puan, kur ise % 40 artmış, enflasyon ise % 20,30 olarak belirlenmiştir. Bu da reel sektörde sağlıklı iş yapan, risklerini iyi yöneten şirketlere bile finansmana erişim sorunu yaratmakta ve reel sektöre aşırı yük getirmektedir.

2019 yılında Türkiye' nin GSYH büyümesini OECD %-0,4, IMF %0,4, Dünya Bankası ise 1,6 olarak öngörmektedir. 2017 yılında % 7,4 2018 yılında da % 2,6 büyüyen Türkiye için uluslararası kurumların büyüme tahminleri de yaşanan ekonomik gelişmeler paralelinde düşük seviyelerde kalmıştır.

Yakın dönem ülke ekonomisinin görünümü böyle iken bankacılık sektöründe de bir takım gelişmeler yaşanmıştır. 2018 yılında Moody's ve Fitch gibi uluslararası değerleme kuruluşları ülkemizdeki birçok bankanın kredi notunu düşürmüştür. Buna gerekçe olarak da sistemin yabancı para cinsinden fona ihtiyaç duymasını fakat ekonomik gelişmeler

paralelinde ihtiyaç duyulan fona ulaşmakta hem güçlük çekileceği hem de borçlanma maliyetlerinin daha yüksek olacağı gösterilmiştir. Ülkemizde yaşanan enflasyon artışı ve dövizin yükselmesi bankaların yükümlülüklerini arttırmış bu da kırılganlığa neden olmuştur. Bankacılık sektörünün genel sorunlarına baktığımızdaysa; Yurtiçi tasarrufların düşük olduğunu, enflasyonun yüksek olması nedeniyle kaynak maliyetinin de yüksek olduğunu görmekteyiz.

Türkiye'nin bankacılık sektöründe yükselen finansman maliyetleri nedeniyle Özel bankaların, kredi faizleri % 30 dolayında iken kamu banklarının daha düşük faizle kredi verip yüksek oranla mevduat toplaması, ekonomiyi canlandırmaya yetmediği gibi, kamu bankalarının mali yapılarını bozmakta, kamuya ilave maliyet oluşturmaktadır.

Nitekim 2019 yılı Yeni Ekonomi Programı kapsamında 2000 ve 2001 yılında olduğu gibi mali yapıları bozulan Kamu Bankalarına 28 Milyar TL DİBS verilmesi bu yapının ne şekilde düzeltilmeye çalışılacağı konusunda ipucu vermektedir. Türkiye'de kredilerin finansmanının önemli bir kısmının dış borç ile yapılıyor olması ayrı bir kırılganlık yaratmaktadır.

YEP kapsamında bankacılık sektörü için alınacak önlemler genel olarak şu şekilde belirlenmiştir (Yeni Ekonomi Programı, 2019);

- ✓ Özel bankaların ihtiyaç halinde hazır tuttukları yeniden sermayelendirme planları çerçevesinde sermayelerinin arttırılması,
- ✓ Ulusal veri merkezinin kurulması
- ✓ Dengelenme süresi boyunca temettü dağıtımının ve yöneticilere yapılan nakdi prim ödemelerinin sınırlandırılması.
- ✓ Aktif kalitesinin arttırılması amacıyla; sorunlu kredilerin kurulacak fonlara devredilerek burada izlenmesi.

Sorunun kaynağına inmeden sadece sonuçlar üzerinden çözüm üretmeye çalışmak yaşanan bu durgunluğun sonuçlarının daha da kötü olmasına neden olacaktır. Yapılan tüm bu çalışmalar aslında bankacılık sektörünün hala sağlam zemin üzerine oturtulmadığını ortaya koymaktadır. Bir model oluşturularak çözüm sağlamak yerine geçici çözümlerle sorunun köküne inmeden problemin çözülebileceği inancında vazgeçilmelidir.

Günümüz Türkiye'sinde elli iki banka bulunmakta, kamusal sermayeli bankalar dışında sadece Türkiye İş Bankası, Anadolu Bank ve Fibabanka'nın yabancı sermayedarı bulunmamaktadır. 1924 yılında Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir İktisat Kongresi'nde

alınan kararla ticaretin gelişmesi amacıyla Türkiye İş Bankası kurulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün "*Askeri zaferler ancak iktisadi zaferlerle kalıcı olabilecektir.*" fikriyle kurulan banka sektörde model alınabilecek milli yapıda olması nedeniyle önem teşkil etmektedir. Daha önce değindiğimiz gibi krizlerin yaşandığı dönemlerde hızlı sermaye girişi çıkışları görülmektedir. Bankacılık sektörünün sağlam temellere oturtulabilmesi için yerli ve milli sermayeli bankaların artması gerekmektedir.

İşte bu nedenlerle Türkiye ekonomisinin çabuk bir şekilde toparlanabilmesi ve istikrarın sürekli olarak sağlanabilmesi için bankacılık sektörünün sağlamlığının korunması büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda kısa vadede, aktif kalitesinin ve sermaye yapısının güçlendirilmesi kritik öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

Aktan C.C. & Şen H.(2001). Ekonomik kriz: Nedenler ve çözüm önerileri. *Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Kasım-Aralık 2001,Cilt:II, Sayı:42*, 1225-1230

Al, H. (2008). Bitmeyen senfoni: Türk devlet krizi, *Bilgi Dergisi*, 16, 50-73. 18.12.2018 tarihinde http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjNkamN-vDhAhXB5KYKHXMMAIQQFjAAegQIARAC&url=http%3A%2F%2Fdergipark.gov.tr%2Fdownload%2Farticle-file%2F301196&usg=AOvVaw0XDWzTyddpn0BB-ClvLBYt sayfasından erişilmiştir.

Alkınoğlu, L. Türkiye'de uygulanan istikrar programı ve sonuçları. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi Sayı:15; 307-319.* 20.01.2019 tarihinde http://dergipark.gov.tr/download/article-file/508942 sayfasından erişilmiştir.

Altıntaş, H. (2004). Bankacılık krizleri, nedenleri ve ekonomik maliyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 22, Ocak-Haziran , 39-61.*

Altunöz, U. (2013) *Finansal kriziler, erken uyarı sistemleri ve 2008 krizi için TR-ABD örneği*. İstanbul: Beta

Arpali, Z. 2011. Kriz döneminde Türk bankacılık sektörü ve Merkez Bankasının rolü, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, 26-30.* 02.02.2019 tarihinde http://journals.manas.edu.kg/reforma/oldarchives/2011-2-50/5_1027-3940-1-PB.pdf sayfasından erişilmiştir.

Aydın, Ü. (2003). *Türkiye'de 1980 sonrasında yaşanan ekonomik krizlerin analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ayyıldız, S. (2010). *İşsizlik ve yoksulluklar mücadelede mikrokredi uygulaması ve Türkiye için bir model önerisi.* Doktara Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bakkal, S. & Alkan, M. (2011). *2008 Finansal Krizi ve Bu Dönemde Bankacılık Sektörünün Kar Etme Nedenleri.* İstanbul: Hiperlink.

Bastı, E. (2006). *Kriz teorileri çerçevesinde 2001 Türkiye finansal krizi.* Ankara: SPK.

Baykal, C. M. (2007). Hukuki Boyutlarıyla Finansal Krizler. *Bankacılar Dergisi, Sayı 60,* 33-48. 07.12.2018 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/hukuki_boyutlariyla_finansal_krizler.pdf sayfasından erişilmiştir.

Baytar, Y. (2006). *Kayıtdışı Ekonomi ile Mücadelede Dikey Denetim Yöntemi.* Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Adana.

BDDK, (2009). *Faaliyet Raporu*.

BDDK (2001), *Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kapsamındaki Bankalar: Performans ve Gelişme Raporu,* 13.12.2018 tarihinde https://www.bddk.org.tr/Duyurular/TMSF-kapsamindaki-bankalar-Performans-ve-Gelisme-Raporu-hakkinda/34 sayfasından erişilmiştir.

BDDK, (2009). *Krizden istikrara Türkiye tecrübesi*. 12.12.2018 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_0395_02.pdf sitesinden erişilmiştir.

BDDK, (2002). *Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı: Tanıtım Rehberi*, Ankara.

BDDK. (2002). *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu*. (V), Kasım, Ankara, s.1-42. 09.02.2019 tarihinde https://eskisite.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1523BSYYP_Gelisme_112002.pdf sitesinden erişilmiştir.

BDDK, (2018). *Türk Bankacılık Sektör Temel Göstergeleri Eylül 2018.* 01.05.2019 tarihinde https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_38.pdf sayfasından erişilmiştir.

Berberoğlu, B.(2011). 2008 Global krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki etkilerinin kümeleme analizi ile incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt/Vol.: 11 - Sayı/No: 1 : 105–130.*

Boratav, K. (2011). *Bir krizin kısa hikayesi*. Ankara: Arkadaş.

Bostan, A. & Bölükbaş, M. (2011). Küresel finansal kriz ve bankacılık sektörüne etkileri; Türkiye örneği.

Cengiz, A. (2008). *1929 ekonomik krizinin İstanbul'a etkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. İstanbul.

Cicioğlu, Ş. &Yıldız, A.(2018). Lale krizinden günümüze ekonomik krizler: Temel yaklaşımlar ve ortak özellikler. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt 5, Sayı 9;25-38. 12.02.2019 tarihinde* http://www.uysad.com/FileUpload/as907385/File/3._2018_sukru_cicioglu_atilla_yildiz_(2).pdf sayfasından erişilmiştir.

Çapraz, N. (2001). *Ekonomik bunalımların Dünya'da ve Türkiye'de yansımaları*. İstanbul:Der.

Çetinkaya, M & Altınok, S. (2004). 1994 Nisan, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 4(1),* 149-174. 27.12.2018 tarihinden http://dergipark.ulakbim.gov.tr/selcuksbmyd/article/view/5000084381 sayfasından erişilmiştir.

Çetintaş, A.(2018). *Küresel finansal krizin Türk bankacılık sektörüne etkileri ve swot analizi ile Türk bankacılık sektörüne uygulanması.* Yüksek Lisans Tezi, T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Eskişehir.

Çinko, L. & Ak, R. (2009). Küreselleşen ekonomilerde yaşanan bankacılık krizlerinin anatomisi. *Maliye Finans Yazıları Yıl: 23 Sayı:83, 5*9-83. 09.12.2018 tarihinde https://dergipark.org.tr/download/article-file/150787 sayfasından erişilmiştir.

Claessens, S. Klingebiel, D. and Laeven L. (2001), Financial restructuring in banking and corporate sector crisis: Which policies to pursues, *World Bank Discussion Paper, No: 428;2.* 19.03.2019 tarihinden https://www.nber.org/papers/w8386 sayfasından erişilmiştir.

Darıcan, M. F. (2013), Ekonomik krizler ve Türkiye. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, Yıl:5, Sayı:17, 39-46. 27.01.2019 tarihinde* https://dergipark.org.tr/download/article-file/319382 sayfasından erişilmiştir.

Delice, G. (2003). Finansal krizler: Teorik ve tarihsel bir perspektif. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, Ocak-Haziran, 57-81*. 20.12.2018 http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi20/delice.pdf sayfasından erişilmiştir.

Demirgüç-Kunt, A. and Detragiache, E. (1998). Financial Liberalization and Financial Fragility. April, pp.1-49. 20.01.2019 tarihinde https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9883.pdf sayfasından erişilmiştir.

Doğan, S. (2005). *Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan ekonomik istikrar programlarının bankacılık sektörü üzerine etkileri ve finansal krizler.* Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Eskişehir.

Dolun, L. (2006). Türk bankacılık sektörü zorluklar ve AB üyeliğine geçiş sürecine bakış. AB-Türkiye araştırması No.4/Agustos 2004 *Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü.* 11.01.2019 tarihinde http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/ga/2006-GA/GA-06-09-10_Turk_Bankacilik_Sektoru_AB_Uyeligine_Gecis_Sureci.pdf sayfasından erişilmiştir.

Duman, E. (2011). *Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Karşılaştırılması* Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Durmuş, S. (2011). *Türkiye'de 2000'den sonra yaşanan ekonomik krizler ve kriz döneminde tüketicilerin davranışları.* Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Manisa.

Eğilmez, M. (2009), *Küresel Finans Krizi Piyasa Sisteminin Eleştirisi, 4.baskı,* İstanbul: Remzi

Eğilmez, M. (2010). *Küresel finans krizi, Piyasa sisteminin eleştirisi. 6.Baskı* İstanbul:Remzi

Engin, B. (2007). Gelişmiş ve yükselen piyasalarda 1990 sonrası görülen finansal krizler ve dünya ekonomisi üzerine etkileri. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dış Ticaret ve Avrupa Birliği Programı Sosyal Bilimler Dergisi , 35-60.*

Er, S. (2009). *Devletin bankacılık sektöründe düzenleyici denetleyici rolü ve Türkiye Uygulaması.* 2.Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Erçel, G. (1999). *2000 yılı enflasyonu düşürme programı: Kur ve para politikası uygulaması.* 02.01.2019 tarihinde https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/555855c8-90e0-4740-9188-e5b03bdc96a8/baskan_ParaPol00.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-555855c8-90e0-4740-9188-e5b03bdc96a8-m3fB7oF sayfasından erişilmiştir.

Erdem, E. (2018). *Para banka ve finansal sistem. 9. Baskı*, Ankara: Detay.

Eren, F. M. (2010). *Ekonomik krizler ve kriz göstergeleri: 1990 sonrası dünyada yaşanan krizler ve Türkiye karşılaştırması.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Erol, M. (2010). Ekonomik Kriz ve Kobi'ler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, (5:1), 166-181*.

Feldstein, M. (1999). *Self-protection for emerging market economies*, NBER Working Paper Series, 23.01.2019 tarihinde https://www.nber.org/papers/w6907 sayfasından erişilmiştir.

Fırat, E. (2009). Türkiye'de 1980 sonrası yaşanan üç büyük kriz ve sonuçlarının ekonomi politiği. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 502-524.* 27.01.2019 tarihinde http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289265 sayfasından erişilmiştir.

Fırat, E. (2006). *Ekonomik krizler ve istikrar paketleri Türkiye uygulaması (1980 - 2002).* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Goldstein, M. & Turner, P. (1996) Banking crises in emerging economies: Origins and policy options. *Bis economic papers, no: 46, Bis Basle,* 07.01.2019 tarihinde https://www.bis.org/publ/econ46.pdf sayfasından erişilmiştir.

Gündüz, Y. (2003). Türkiye'de bankacılık sektörü, sorunları ve çözüm önerileri. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 17 , Sayı: 3·4; 131-145.* 24.04.2019 tarihinde https://dergipark.org.tr/download/article-file/30009 sayfasından erişilmiştir.

Güney, A. (2014). *Banka İşlemleri*. *8.Baskı* , İstanbul:Beta.

Gürtuna, S. M. (2005). *Türkiye'de bankacılık sektörünün gelişimi ve reel kesime etkisi*. Yüksel Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul

Hazine Müsteşarlığı. (2001) *Türkiye'nin güçlü ekonomiye geçiş programı*, 23.01.2019 tarihinde https://www.tcmb.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Karabıçak, M. (2006). IMF'in gelişim süreci, Türkiye' de ekonomik kriz dönemlerinde uygulanan IMF politikaları ve uygulama sonuçları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, C.11, S.2, 229-246.* 11.01.2019 tarihinde https://dergipark.org.tr/sduiibfd/issue/20838/223319 sayfasından erişilmiştir.

Karaçor, Z. & Alptekin, V. (2006). Finansal krizlerin önceden tahmin yoluyla değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Celal Bayar Üniversitesi. İ.İ.B.F. Cilt:13 Sayı:.2 237-256.* 17.03.2019 tarihinde http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423939095.pdf sayfasından erişilmiştir.

Kaya, M. G. (2012). *Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma programı sonrası etkinlik analizi: Ampirik bir uygulama.* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kayarkaya, O. (2006). *1980 Sonrası Türkiye'de ekonomik kriz ve bu krizlerin getirdiği bir sonuç olarak banka konsolidasyonları.* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kazgan, G.(2005). *Türkiye ekonomisinde krizler(1929-2001)*. İstanbul: Bilgiyay.

Keskin Köylü, M. (2017). *Merkez Bankası ve Hazine.* Ankara: Astana.

Kırcı, H. (2017). *Küresel finansal krizden çıkış amacıyla alınan önemler ve sonuçları.* Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kıvcı, A. E. (2018). *Bankacılık ve sigortacılık sistemine asimetrik bilginin etkileri: Türkiye örneği.* İller Bankası Uzmanlık Tezi, Ankara. 01.04.2019 tarihinde http://www.ilbank.gov.tr/dosyalar/uzmanliktezleri/14772.pdf sayfasından erişilmiştir.

Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969- 2001, 11 Ocak 2019 tarihinde http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/kibritci/ytd-kibritcioglu.pdf sayfasından erişilmiştir.

Kocabaşoğlu, U. (2001). *Türkiye İş Bankası Tarihi*. İstanbul; Acar.

Krugman, P. (1999). Currency crises. *London: TheUniversity of Chicago Pres, 421-440.* 01.02.2019 tarihinde https://www.nber.org/chapters/c9803.pdf sayfasından erişilmiştir.

Lipsky, J. (2008), *The Global Econonomy and Financial Crisis.* 23.12.2018 tarihinde https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp092408 sayfasından erişilmiştir.

Mishkin, F. S. (2011). Financial policies and the prevention of financial crises in emerging market countries. *NBER Working Paper Series 8087*. 02.01.2019 tarihinde https://www.nber.org/papers/w8087.pdf sayfasından erişilmiştir.

Mishkin, F. & Serletis, A. (2011). *The economics of money, and banking, financial market.* Pearson Canada. 01.02.2019 tarihinde https://spu.fem.uniag.sk/Marian.Toth/finance/20142015/MBFM.pdf sitesinden erişilmiştir.

Oktar, S. & Dalyancı L. (2010). Finansal kriz teorileri ve Türkiye ekonomisinde 1990 sonrası finansal krizler. *Marmara Üniversitesi Dergisi Yıl 2010, Cilt XXIX, Sayı II.*

Opuş, S. (2002), Dış borçlanmanın Sınırı ve Türkiye. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 19, Temmuz-Aralık, 183-206.*

Oskay, C. & Kubar, Y. (2008). Türkiye' de kamu bankalarının özelleştirilmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi .İ.İ.B.F. Dergisi Yıl:10 Sayı:14, Haziran*. 01.04.2019 tarihinde http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/haziran2008/Cilt8/Say14/367-383.pdf sayfasından erişilmiştir.

Ozan Dündar, S. (2007) *Mikro Finansman.* 01.04.2019 tarihinden http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/ga/2007-GA/GA-07-05-28_Mikro_Finansman.pdf sayfasından erişilmiştir.

Özatay, F. (2010). *Finansal krizler ve Türkiye.* 2.Baskı, İstanbul: Doğan Kitap.

Özdemir, B. K. (2013). *Finansal kürselleşme ve krizler.* Ankara: Seçkin.

Parasız, İ. (1996). *Kriz ekonomisi*. Bursa: Ezgi

Parasız, İ. (2009). *Küresel kriz-Finans krizinin güven krizine dönüşmesi.* Bursa: Ezgi.

Sachs, J. (1996). Alternative approaches to financial crises in emerging markets. *New York Cornell University, 243-262.* file:///C:/Users/LENOVO/Downloads/jrnrep0696.pdf sayfasından erişilmiştir.

Serdengeçti, S. (2002). 2001 Krizi üzerine düşünceler: Merkez Bankası bakış açısından çıkarılacak dersler. *ODTÜ VI. Uluslararası Ekonomi Konferansı Ankara. 24.01.2019 tarihinde* http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ee6ed33c-a622-46f5-8fbb-c7bd93a9ef7d/Subat2001Kriz.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-ee6ed33c-a622-46f5-8fbb-c7bd93a9ef7d-m3fBePw sayfasından erişilmiştir.

Sevinç, V. (2014). *Türk bankacılık sisteminin Avrupa Birliği bankacılık sistemine entegrasyon süreci ve karşılaştırmalı analizi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası mali krizler, IMF politikaları, azgelişmiş ülkeler, Türkiye ve dönüşüm ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4-2, İstanbul, 141-156.*

Sezgin, F. (2003). Kriz yönetimi. *Gazi Universitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 181-195* 17.12.2018 tarihinde http://journals.manas.edu.kg/mjsr/oldarchives/Vol04_Issue08_2003/329.pdf sayfasından erişilmiştir.

Sucu, İ. (2005). *Türk bankacılık sistemi: Finansal krizler ve finansal kriz sonrası uygulanan istikrar programlarının etkileri.* Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Sümer, G. (2016). Türk bankacılık sektörünün tarihsel gelişimi ve AB bankacılık sektörü ile karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 18/2 485-508.*

Takan, M. & Acar Boyacioğlu, M. (2015*). Bankacılık: teori, uygulama ve yöntem.* 7. Baskı Ankara: Nobel.

TCMB, (1994). 01.02.2019 tarihinde http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Tarihce sitesinden erişilmiştir.

TCMB, (2001). *Üç aylık bülten, 2001-1.*

TCMB, (2001). *Güçlü ekonomiye geçiş programı.* 17.01.2019 tarihinde https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b-m3fB7oF sayfasından erişilmiştir.

Tezer, H. (2016). Türkiye ekonomisinin 2003-2014 yılları arasındaki makro ekonomik görünümü ve ekonomik kırılganlık belirtileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 35, Aralık, 144-165.*

Toprak, M. & Demir, O. (2001). Türk bankacılık sektörü: Sorunlar, krizler ve arayışlar. *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi cilt:2 sayı:2; 1-26.* 17.02.2019 tarihinde http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/dergi.php?name1=iibffakultesi&yil=2001&cilt=2&sayi=2 sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (1994). *1993 Yıllık Rapor.* Ankara.

Türkiye Bankalar Birliği, (2001). Son dönemde bankacılık alanında gerçekleştirilen yasal ve düzenleyici değişiklikler"1999-2001". *Bankacılar dergisi Sayı 39 - Aralık 2001 75-89.* 28.01.2018 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/439.pdf sitesinden erişilmiştir.

Türkiye Bankalar Birliği. *Bankalarımız Kitabı, 1993, 1994, 1995, 1999, 2000, 2001, 2002, 2007, 2008, 2009*, 2018 https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59 sitesinden erişilmiştir.

Türkiye Bankalar Birliği, (2012). *Türkiye'de bankacılık sektörü piyasa yapısı, firma davranışları ve rekabet analizi.* 02.05.2019 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/796/rekabetKitap.pdf sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Bankalar Birliği, *60. Yıl İstatistikleri.* 03.03.2019 tarihinde https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59 sayfasından erişilmiştir.

Uygur, E. (2001). Krizden krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni.* 22.01.2019 tarihinde http://www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2000-20013.pdf sayfasından erişilmiştir.

Uzay, N. (2012). Finansal krizin reel sektör üzerindeki etkileri: Kayseri örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.17, S.2, 121-143.* 10.02.2019 tarihinde http://dergipark.gov.tr/download/article-file/194397 sayfasından erişilmiştir.

Uzay, N. (2001). 2001 Krizinin Kayseri'deki küçük ve orta ölçekli işletmeler üzerindeki etkileri. *I. Orta Anadolu Kongresi, Nevşehir,441-454.*

Ünlü Keskin, H. (2004). *Ekonomik krizlerde küresel güçler: 2001 Türkiye ekonomik krizi*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

Yay, G. G. (2001), 1990'lı yıllarda finansal krizler ve Türkiye krizi, *Yeni Türkiye, Yıl:7, Sayı:4.*

Yay, T. & Yay, G.G. ve Yılmaz, E.(2001). Kürselleşme sürecinde finansal krizler ve finansal düzenlemeler. *İstanbul: İstanbul Ticaret Odası*. 22.01.2019 tarihinde https://docplayer.biz.tr/1007633-Kuresellesme-surecinde-finansal-krizler-ve-finansal-duzenlemeler.html sayfasından erişilmiştir.

Yeldan. E. (2001). Türkiye ekonomisinde 2000-2001 krizinin yapısal kaynakları üzerine. *Dogu-Batı Dergisi. 4 (17): 195-203.* 17.01.2019 tarihinde http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5488/turkiye-ekonomisi-krizin-yapisal-dayanaklari#.XMYTLugzbIU sayfasından erişilmiştir.

Yeni Ekonomi Programı, *Dengelenme, disiplin, değişim 2019-2021*. 01.05.2019 tarihinde https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/11246,yeni-ekonomi-programipdf.pdf?0&_tag1=03F8430E41D6C09174BC80D0975E9C5F93036164 sayfasından erişilmiştir.

Yıldırım, D. Ç. & Çevik, E. İ. (2018) *Para, Bankacılık ve Finansal sistem*. Bursa: Ekin.

Yıldırım, Oğuz. (2004). *Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002) (Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri).* Anadolu Üniversitesi, 01.03.2019 tarihinde https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&hl=en&q=related:jkKq_a2BnJ4J:scholar.google.com/ sayfasından erişilmiştir.

Yılmaz, D. (2008). *Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri: Nasıl Başladı, Hangi Aşamadayız?* 08.02.2019 tarihinde

http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/54b9c0b1-2ebf-493c-9280-fee0fcd6fbcb/TEK_27Aralik2008.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-54b9c0b1-2ebf-493c-9280-fee0fcd6fbcb-m3fC4Ge sayfasından erişilmiştir.

Yılmaz, T. (2010). *Küresel krizin dünya bankacılık sistemine etkileri ve uluslararası bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yiğitoğlu, A.İ. (2005). 2001 Krizi sonrası dönemde Türkiye ekonomisinin ve bankacılık sektörünün değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi- Ocak-Haziran, 115-125*. 22.02.2019 tarihinde https://dergipark.org.tr/download/article-file/197578 sayfasından erişilmiştir.

Yücel, F.& Kalyoncu, H. (2010). Finansal krizlerin öncü göstergeleri ve ülke ekonomilerini etkileme kanalları: Türkiye örneği. *Maliye Dergisi Sayı: 159 Temmuz-Aralık 53-69.*

Yüksel, S. (2015). *Bankacılık krizlerinin erken uyarı sinyalleri: Türkiye üzerine bir uygulama.* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

Zavala, G. J. (1999). *Understanding Financial Crises: A Nontechnical Approach. Weatherhead Center for International Affairs. May, pp. 1-207.* 07.03.2019 tarihinde https://wcfia.harvard.edu/publications/understanding-financial-crises-nontechnical-approach sayfasından erişilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	KUBBA MEHMET VEYSEL
Uyruğu	T.C.
Doğum tarihi ve yeri	1986- BATMAN
Medeni hali	
Telefon	
Faks	
E-posta	veyselkubba@hotmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Batman Anadolu Lisesi	2004
Üniversite	Kocaeli Üniversitesi/ İşletme	2008

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2009 - Devam	Türkiye İş Bankası A.Ş.	Portföy Yöneticisi